

НА ДОПОМОГУ СТУДЕНТУ УДФСУ

**В. В. Чмелюк, В. Л. Грищук,
С. А. Антоненко, О. А. Бухтіяров,
Д. П. Кисленко**

ОСНОВИ КІНОЛОГІЇ

ОСНОВИ КІНОЛОГІЇ

СЕРІЯ «НА ДОПОМОГУ СТУДЕНТУ УДФСУ»

Серію «На допомогу студенту УДФСУ» засновано 2016 року.

Редакційна колегія:

Пашко П. В., д.е.н. (голова)

Шевчук О. А., д.е.н. (заступник голови)

Топчій В. В., д.ю.н.

Мацелюх Н. П., д.е.н.

Кужелев М. О., д.е.н.

Швабій К. І., д.е.н.

Горбовий А. Ю., д.т.н.

Мандрагеля В. А., д.філософ.н.

Чмелюк В. В., к.ю.н.

Малинський І. Й., к.н.фіз.вих.

Шевчук В. А., к.ю.н.

У СЕРІЇ «НА ДОПОМОГУ СТУДЕНТУ УДФСУ» ВИЙШЛИ ДРУКОМ:

2016

- «Методичні основи спеціальної фізичної та технічної підготовки студентів за розділом «Легка атлетика»
- «Самостійна робота студента як одна з форм впливу на функціональну, фізичну та психологічну підготовленість»
- «Організація роботи командира механізованого взводу»
 - «5.45-мм автомати Калашникова (АК-74, АКС-74, АК-74Н, АКС-74Н) та 5.45-мм ручні кулемети Калашникова (РПК-74, РПКС-74, РПК-74Н, РПКС-74Н)»
 - «Гранатомет підствольний ГП-25»
 - «Ручні гранати»
- «Кулемети Калашникова – 7.62, ПК, УЖМ, ПКТ»
- «Ручний протитанковий гранатомет РПГ-7»
- «9-мм пістолет Макарова (ПМ)»

2017

- «Вища та прикладна математика»
- «Цивільний захист»
- «Програмування мовою JAVA : практикум»
- «Інформаційні системи і технології в юридичній практиці»
- «Дослідження операцій : практикум»
- «Чисельні методи»
- «English for Students of Finance»
- «Основи військової розвідки»

2018

- «CASE-технології. Міждисциплінарне інформаційне моделювання»
- «Економічна інформатика: практикум»
- «Економічна теорія (політекономія, мікроекономіка, макроекономіка). Політекономія»
- «Економічна теорія (політекономія, мікроекономіка, макроекономіка). Мікроекономіка»
- «Економічна теорія (політекономія, мікроекономіка, макроекономіка). Макроекономіка»
- «Охорона праці»
- «Економіка і організація діяльності об'єднань підприємств»
- «Основи християнської культури»
- «Економіка підприємства»
- «Фізика»
- «Трудове право України»

2019

- «Основи тактичної медицини»
 - «Аудит»
 - «Збірник задач. Вища та прикладна математика»
 - «Міжнародні розрахунки та валютні операції»
 - «Підготовка озброєння механізованого взводу до бойового застосування»
 - «Контролінг в управлінні підприємством»
 - «Актуальні питання судової експертизи (у питаннях і відповідях)»
 - «Інноваційний менеджмент»
 - «Організація навчальних занять з фізичного виховання за методом колового тренування»
 - «Теорія судових доказів (у таблицях і схемах)»
 - «Статистика»
 - «Фінансовий менеджмент проектів і програм»
 - «Ручний протитанковий гранатомет РПГ-7 (РПГ-7Д)»
 - «Організація роботи командира механізованого відділення»
 - «Психологія управління»
 - «Deutsch und Wirtschaft»
 - «Основи тактичної підготовки працівників правоохоронних органів»
 - «Основи кінології»
-

УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

СЕРІЯ «НА ДОПОМОГУ СТУДЕНТУ УДФСУ»

Заснована 2016 року

**В. В. Чмелюк, В. Л. Гришук, С. А. Антоненко,
О. А. Бухтіяров, Д. П. Кисленко**

ОСНОВИ КІНОЛОГІЇ

Навчальний посібник

**Ірпінь
2019**

УДК 351.74:636.7(075.8)

ББК 67.301.1я73

О-75

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Університету державної фіскальної служби України
(протокол № 6 від 26 червня 2019 року)*

Рецензенти:

Афанасьєв А. О., кандидат психологічних наук, доцент, начальник кафедри кінології Національної академії Державної прикордонної служби України;

Шестопалка Р. І., кандидат ветеринарних наук, старший лікар (ветеринарної медицини) військової частини 3030 Національної гвардії України.

Автори:

Чмелюк В. В., кандидат юридичних наук, полковник податкової міліції, начальник факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції;

Грищук В. Л., кандидат юридичних наук, підполковник податкової міліції, начальник кафедри спеціальних дисциплін та організації професійної підготовки,

Антоненко С. А., кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент, МС СРСР, професор кафедри спеціальних дисциплін та організації професійної підготовки;

Бухтіяров О. А., кандидат юридичних наук, підполковник податкової міліції, доцент кафедри спеціальних дисциплін та організації професійної підготовки;

Кисленко Д. П., кандидат юридичних наук, доцент, полковник, начальник кафедри тактико-спеціальної підготовки Інституту Управління державної охорони України.

О-75 Основи кінології : навчальний посібник / В. В. Чмелюк, В. Л. Грищук, С. А. Антоненко та ін. – Ірпінь : Університет державної фіскальної служби України, 2019. – 126 с. – (Серія «На допомогу студенту УДФСУ», т. 52).

ISBN 978-966-337-541-0

Навчальний посібник базується на нормативно правовій базі України і літературних джерелах зарубіжних та вітчизняних дослідників, багаторічному досвіді викладання дисципліни, що дає змогу використовувати його у навчальному процесі закладів вищої освіти правоохоронних структур, системі службової підготовки правоохоронців.

Засвоєння запропонованого матеріалу з кінології у визначеній послідовності та обсязі надасть можливість створити якісну базову підготовку в усіх правоохоронних структурах, що, у свою чергу, приведе до зростання рівня кваліфікації та іміджу правоохоронця.

УДК 351.74:636.7(075.8)

ББК 67.301.1я73

© Чмелюк В. В., Грищук В. Л.,
Антоненко С. А. та ін., 2019

© Університет державної фіскальної
служби України, 2019

ISBN 978-966-337-541-0

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
1. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ КІНОЛОГІЇ	7
2. ПРАВИЛА УТРИМАННЯ, ЗБЕРЕЖЕННЯ, ВЕТЕРИНАРНОГО, РЕЧОВОГО, ПРОДОВОЛЬЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЛУЖБОВИХ СОБАК	16
2.1. Класифікація кормів	16
2.2. Правила та режим годування	41
2.3. Утримання собак	48
3. ПРАВИЛА ДРЕСИРУВАННЯ ТА ТРЕНУВАННЯ СЛУЖБОВИХ СОБАК	55
3.1. Методи та прийоми дресирування	55
4. КУРС ВИХОВНОГО ДРЕСИРУВАННЯ	58
5. ЗАГАЛЬНИЙ КУРС ДРЕСИРУВАННЯ	63
5.1. Відпрацювання оборонних навичок у молодняку собак	63
5.2. Правила застосування подразників, їх роль у дресируванні собак	65
6. ВИКОРИСТАННЯ СЛУЖБОВИХ СОБАК В ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	69
6.1. Використання службових собак при конвоюванні обвинувачених (підсудних), засуджених	69
6.2. Використання службових собак під час обшуку місцевості, житлових масивів та приміщень	72
6.3. Вибір підозрюваних за запахом їхніх речей або слідів	76
6.4. Використання службових собак під час розшуку (пошуку), затримання осіб, які скоїли злочин та здійснили втечу	78

6.5. Використання службових собак під час розшуку та затримання озброєних злочинців	80
6.6. Використання службових собак у разі пошуку та виявлення людини, речей, предметів та запахових слідів на місцевості	84
7. ДІЯЛЬНІСТЬ КІНОЛОГІЧНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	86
7.1. Основні завдання та функції кінологічних підрозділів Національної поліції України	88
7.2. Організація і правила використання (застосування) службових собак у протидії злочинності та забезпеченні публічної безпеки і порядку	90
7.3. Підготовка службових собак	98
7.4. Відбір собак для кінологічних підрозділів	101
7.5. Розміщення, утримання та збереження службових собак	103
7.6. Перевезення службових собак	111
7.7. Ветеринарне обслуговування службових собак	112
7.8. Правила особистої гігієни та заходи безпеки під час поводження із службовими собаками	118
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	124

ПЕРЕДМОВА

В умовах сучасного розвитку України використовують усі можливості для підняття боєздатності частин, для посилення воєнізованої охорони промисловості, шляхи сполучення і зміцнення органів поліції та карного розшуку і забезпечення найкращої підготовки кадрів.

Зважаючи на перелік факторів, що сприяють посиленню обороноздатності країни, не останнє місце займає використання службових собак. Але не достатньо відомо, яку важливу роль відіграє використання собак у службі зв'язку, доставці боєприпасів, військово-санітарній роботі під час бою, і наскільки ефективним є її використання у караульно-сторожовій службі з охорони промислових підприємств, шляхів сполучення, окремих державних споруд.

Використання караульно-сторожових собак у комбінованій охороні дозволяє не тільки значно скорочувати людські ресурси, а й посилює пильність і надійність охорони, так як за своїми природними даними, маючи тонке чуття і слух, а також прекрасний зір, собака є важливим і незамінним фактором збереження пильності. Необхідно зазначити особливо величезну користь, принесену роботою собаки в колективних сільськогосподарських господарствах, під час здійснення оперативно-службових і профілактичних завдань, спрямованих на попередження та боротьбу зі злочинністю, забезпечення охорони громадського порядку, об'єктів і територій, державної, особистої та інших форм власності.

Матеріал навчального посібника структурований відповідно до навчального плану підготовки здобувачів вищої освіти за спеціалізацією «Правоохоронна діяльність».

Нова послідовність викладу матеріалу, так само як і об'єднання його у відповідні розділи продиктовані прагненням формування як загальнонавчальних, так і спеціальних умінь та навичок.

Наявна література з питань службового собаківництва недостатньо висвітлює практичну підготовку військових та караульно-сторожових собак. В інтересах заповнення цієї прогалини і пропонується увазі читача навчальний матеріал, який узагальнює

спостереження та багатолітній досвід з дресирування собак, що пов'язаний з новітніми науковими даними і представлений в доступному і популярному викладі.

Матеріалам навчального посібника з основ кінології притаманна розвиваюча функція, зміст його відповідає пізнавальним можливостям та дає надію на розвиток потенціалу кінологічного забезпечення в Україні.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ КІНОЛОГІЇ

Кінологія – це наука про собак. Вона вивчає анатомію, фізіологію, походження і еволюцію собак, їхнє породне різноманіття, племінне розведення, годування та утримання, дресирування, загальне та спеціальне використання. Кінологія визначає теоретичні принципи, на яких базується той чи інший розділ собаківництва.

Перші праці, які можна віднести до кінологічних, з'явилися ще в Стародавній Греції і Стародавньому Римі. Варто зауважити, що приручення собак і виведення порід мало свої особливості в різних куточках земної кулі. Так, у кочових степових племен у пошані були пастуші собаки, у стародавніх ассірійців – бойові пси, а в Греції великого поширення набули декоративні породи собак. До нас дійшли праці багатьох давньогрецьких учених, присвячені собаківництву і опису різних порід собак. У деяких з них згадується про існування більше десяти порід собак, які були відомі вже в той час. Виникнення кінології можна простежити далеко вглиб століть. У її сучасному вигляді і розумінні кінологія виникла значно пізніше – у другій половині ХІХ століття.

На розвиток кінології величезний вплив зробили природничо-наукові дослідження, які проводилися вченими, починаючи з ХVІІ століття, і результатом їх стало накопичення знань про теорію породоутворення, що дало теоретичну базу для розвитку собаківництва. Велике значення для розвитку кінології мало відкриття Спаланцоллі в галузі сперматології, досліді російського академіка І. Павлова, що розкривають основи фізіології і поведінки тварин, а також відкриття в галузі генетики, зроблені Г. Менделем і Р. Фішером. Кінологія як наука тісно пов'язана з біологією, фізіологією і етологією тварин, а також зоопсихологією.

Історія собаківництва – найдавніша з усіх історій, що пов'язують людину з тваринами. Існують різні припущення про час приручення собак. І всі вони посилають нас у далеке минуле.

Деякі родоводи окремих порід собак були відомі ще з міфічних часів, що свідчить не тільки про «наукове уявлення» про вивчені породи собак у людей давніх часів, але і про народну селекцію і вміле застосування відбору в собаківництві. З XVII ст. у буддистських монастирях велись записи для визначення походження собак.

На першому етапі становлення і розвитку теорії та практики селекції порід собак вівся несвідомий відбір. Люди зберігали тих тварин, які краще відповідали цілям їх використання, і в цей період виділили сторожових, мисливських, пастуших і, пізніше, бойових собак.

З середини XVIII століття в Європі селекція стає методичною. На цьому етапі розробляють методи відбору кращих, системи схрещувань, введені родовідні книги. Стали заздалегідь формулювати вимоги до майбутньої породи і вести відбір так, щоб ці вимоги реалізувались, створювати породи з наперед заданими властивостями екстер'єру та поведінки. Онтологія роду сприяла значному прогресу, в першу чергу німецького та англійського собаківництва. Фактично, більше 100 порід собак в Європі створено шляхом довгострокового використання генометрії і фотометрії предків.

З другої половини XIX сторіччя почали організовувати кінологічні організації та перші виставки собак.

Нині виділяють чотири основних напрями в собаківництві:

- 1) службове (сторожове, рятувальне, пастуше, розшукове та ін.);
- 2) мисливське;
- 3) спортивне;
- 4) декоративне (кімнатна).

Домашня собака дуже давно поширена по всій планеті. І цілком зрозуміло, що в усіх куточках світу собаківництвом широко займаються дуже давно. В основному ця робота ведеться клубами, спілками чи товариствами собаківників-любителів.

THE KENNEL CLUB

Рис. 1

Найстаршою такою організацією світу є «Кеннел клуб» (рис. 1), який був організований 1873 року у Великобританії. І починаючи з 1874 року клуб веде родовід-книгу породистих собак. У 1880 році «Кеннел клуб» по-

чинає видавати газету про породистих собак. Пізніше також почали випускати і кілька журналів. Після цього аналогічні клуби з'являлися в інших країнах: Німеччині, США, Бельгії тощо.

З другої половини ХІХ ст. формуються перші «заводчики» і кінологічні організації. З'являються перші газетні видання з собаківництва і перші покази (виставки) собак.

Поступово, протягом останніх 250 років собаківники навчилися використовувати корисні ознаки собак не тільки в полюванні, але і в службових цілях.

На території України подібні товариства любителів собак утворилися в Києві, Харкові, Одесі. Передовими клубами службового собаківництва в Україні вважалися Київський, Харківський, Одеський, Дніпропетровський, Донецький, Запорізький, Луганський, Львівський, Черкаський, Кіровоградський, Чернігівський і Вінницький. У цих клубах кількість членів зі службовими собаками налічувала від 3 до 6 000. Щорічно проводилися виставки, племінні огляди, змагання з дресирування, чемпіонати зі спортивного багатоборства з собаками. Збірна команда України з багатоборства з собаками і окремі спортсмени регулярно були серед призерів чемпіонатів СРСР. Спорт із собаками отримав великий розвиток. Поголів'я собак в Україні збільшилося. На Всесоюзних виставках собаки України регулярно займали призові місця.

Міністерством юстиції в Україні були зареєстровані такі громадські організації, що займаються собаківництвом:

- Українське суспільство полювання та рибальства, 1991 р.
- Мисливським собаківництвом займається з 1925 р.
- Кінологічна спілка України, 1990 р. (усі породи собак).
- Українська кінологічна федерація, 1996 (усі породи собак).

- Центральний клуб України власників німецької вівчарки, 1996 р.
- Українська федерація спорту з собаками, 1996 р.
- Українська федерація мисливського собаківництва, 2004 р.
- Міжнародна організація «Кінологія», 1999 р. (усі породи собак).
- Міжнародна федерація «Вікторія», 1998 р. (усі породи собак).
- Міжнародна організація «Євразійський союз вовкодавів», 2002 р. (кавказькі та середньоазіатські вівчарки).

Крім цих організацій, у регіонах України зареєстровано близько 360 дрібних кінологічних клубів і центрів будь-якої форми власності. Поголів'я собак з кожним роком зростає. Однак достовірний статистичний облік поголів'я собак в Україні на сьогодні відсутній. На державному рівні кінологією займається Державна прикордонна служба, митна служба, Міністерство внутрішніх справ, внутрішні війська, Міністерство надзвичайних ситуацій та інші охоронні структури.

Прикордонна служба у своєму складі має Академію прикордонних військ у м. Хмельницький, а у м. Великі Мости Львівської обл. – Школу-розплідник, в яких готують фахівців-кінологів для служби. МВС готує своїх фахівців-кінологів у Рівненській школі міліції (рівень бакалавра).

З накопиченням первинних зооінженерних знань у кінології формувалася народна практика і досвід селекції, зоотехнічна освіта, наукові дослідження і підприємництво. Збільшилося використання собак у найрізноманітніших галузях людської діяльності.

Зовсім ще недавно собаківництво перестало мати аматорський характер та почало переслідувати і комерційну мету. Спеціальні організації проводять продаж і дресирування собак, усе більше з'являються перукарські салони для обслуговування улюбленців, великі організації розробляють рецептуру і готують корми для собак, реклама яких вже заповнила телеекрани, займаються видавничою діяльністю, знімають телепередачі, створюють сайти тощо.

Сьогодні у світі існує кілька типів міжнародних кінологічних організацій:

- *міжнародні організації загального характеру, що об'єднують національні клуби, спілки, спільноти різних країн незалежно*

від кількості порід собак, які в них представлено. Найбільш великі з них:

– FCI (Federation Cynologique Internationale) – Міжнародна Кінологічна Федерація. Штаб-квартира в м. Тюін, Бельгія. Заснована в 1911 році з ініціативи Німеччини, Австрії, Бельгії, Франції та Голландії. Найбільш велика організація з найбільшою світовою мережею. Об'єднує тільки національні організації загально-

ного характеру. На сьогодні налічує 86 дійсних і асоційованих членів з усіх континентів. У FCI може бути представлена тільки одна національна кінологічна організація від країни;

– UCI (Union Cynologie International) – міжнародна кінологічна спілка. Штаб-квартира в м. Відень, Австрія. Заснована з початку 1970-х років з ініціативи країн центральної Європи – Австрії, Німеччини, Франції, Бельгії та ін. Як альтернатива FCI. Сьогодні її членами є національні організації 13 країн. На відміну від FCI членами

UCI можуть бути кілька організацій з однієї країни, а також клуби за окремими породами. Друга за величиною після FCI європейська міжнародна організація;

– FIC (Federation of International Canines) – Федерація міжнародного собаководства. Штаб-квартира в м. Монтгомері, США. Членами можуть бути будь-які окремі клуби.

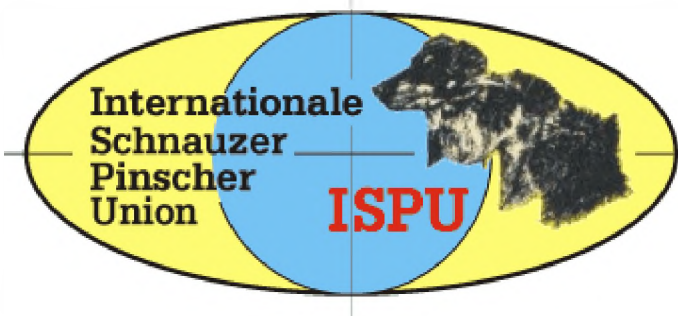
• Міжнародні організації, що об'єднують національні клуби, спілки, товариства як загального характеру, так і спеціалізовані за регіональним принципом:

• міжнародні кінологічні організації, що об'єднують національні клуби тільки з якої-небудь однієї породи або групи порід собак. Поряд з клубами, які займаються розведенням, до них можуть належати спеціалізовані спортивні або дресирувальні клуби. Членами цих міжнародних організацій не можуть бути національні клуби загального характеру.

Наприклад:

– WUSV Всесвітній союз клубів німецької вівчарки;

– ISPU (Internationale Schnauzer Und Pinscher Union) – Міжнародний союз клубів пінчерів і шнауцерів;

– REC (Reunion Europee des Clubs du Caniche) – Європейський союз клубів пуделів.

– IGL (Internationale Gundog League) – Міжнародна ліга мисливських собак. Штаб-квартира в Англії.

Кожна з цих організацій може, в свою чергу, бути членом або підтримувати політику будь-якої міжнародної організації загального характеру, або залишатися незалежною.

• Міжнародні організації, що об'єднують національні клуби, спілки тощо, що займаються спортом, дресируванням, робочим використанням собак. Їх може бути декілька з одного і того ж напрямку роботи. Так, наприклад, існує 5 міжнародних організацій, які об'єднують клуби їздових собак і гонок собачих упряжок:

– International Federation of SledDog Sports Inc., штаб-квартири знаходяться в США, Данії, Англії;

– International Sled Dog Racing Association Inc., штаб-квартира в США;

– Euro-Club Performance du Traineau a Chiens, штаб-квартира у Франції;

– European Sled Dog Racing Association, штаб-квартира у Франції, об'єднує клуби 18 країн.

• Міжнародні організації правозахисного характеру, які об'єднують національні товариства захисту собак від жорстокого поводження. Як правило, вони входять до складу товариств захисту тварин.

• Міжнародні кінологічні організації створені з метою розвитку та захисту кінології і чистопородного собаківництва, а також гуманного ставлення до тварин. Розглянемо цілі та завдання їхньої діяльності на прикладі найбільш численної Міжнародної кінологічної федерації.

Метою діяльності FCI є підтримка та сприяння в розведенні та використанні породистих собак, фізіологічне здоров'я та морфологічні особливості яких задовольняють вимоги стандарту породи, здатних до навчання і виконання робочих функцій, відповідно до специфічних особливостей своєї породи; сприяння використанню, утриманню та розведенню собак у країнах-членах FCI; сприяння вільному обміну кінологічною інформацією між країнами-членами FCI і організацією виставок та іспитів. FCI повинна, зокрема, розробляти спеціальні приписи, контролювати:

– взаємне визнання племінних книг і родоводів;

– взаємне визнання назв кінологічних розплідників і створення міжнародного реєстра суддів і назв розплідників;

– сприяння розвитку фундаментальних наукових досліджень у кінології, вільному обміну науковою інформацією між країнами-членами FCI; дотримання стандартів порід, встановлених країнами походження породи та країнами спостереження. Ці стандарти повинні бути визнані іншими країнами, якщо це не суперечить законодавству цих країн;

– стандартизації, наскільки це можливо, національних правил шляхом видання посібників з проведення міжнародних чемпіонатів, виставок та чемпіонатів з робочими якостями, а також підтримку високого рівня суддівства на міжнародних виставках і робочих випробуваннях; підтримку окремих країн-членів FCI, якщо необхідно, спільно з іншими міжнародними організаціями, шляхом надання професійної інформації і необхідних експертів-кінологів;

– визначення (після попереднього схвалення представниками країни походження породи або країни спостерігача) і опублікування характеристики кожної породи. Кожного разу стандарт нової породи або зміни вже існуючого стандарту не буде визнаний на міжнародному рівні до розгляду та винесення висновку комісією за стандартами, а в разі затвердження нової породи також і науковою комісією;

– взаємне визнання санкцій та призначень штрафів країнами-членами FCI.

Кінологічні організації спортивного спрямування діяльності ставлять собі за мету об'єднати спортивні кінологічні організації різних країн для спільного проведення офіційних міжнародних змагань та для інтеграції спорту з собаками в міжнародну спортивну систему і Олімпійський рух.

Щоб стати членом якоїсь кінологічної міжнародної організації, національна організація повинна бути офіційно зареєстрована в своїй країні і відповідати вимогам, які пред'являє ця міжнародна організація до своїх членів.

Подати заявку про вступ до кінологічної міжнародної організації може будь-яка з офіційно зареєстрованих національних організацій або декілька національних організацій одразу. Ніякі державні органи не можуть надавати перевагу щодо вступу в таку міжнародну організацію тій чи іншій національній організації

своєї країни, оскільки це не узгоджується з нормами міжнародного права і членські внески в цю міжнародну організацію виплачують не з державного бюджету, а з особистих коштів громадян, які є членами клубів собаківництва, що входять у національну організацію.

Рішення про прийняття у свої члени тієї чи іншої національної кінологічної організації є винятковим правом самої міжнародної кінологічної організації. У міжнародній організації країна може бути представлена або однією національною організацією (наприклад, FCI) або її членами можуть бути кілька національних організацій (наприклад, ІНУ).

У випадку, коли тільки одна національна організація країни може бути членом будь-якої міжнародної кінологічної організації, усі інші кінологічні організації повинні добровільно делегувати їй це право. Дуже часто національні організації, які хочуть вступити в таку міжнародну організацію, спеціально створюють союз, який представляв би їхні інтереси в цій міжнародній організації. Також ця організація повинна відповідати вимогам Статуту того міжнародного союзу, в який вона має намір вступити. Так, наприклад, організація, яка хоче бути членом FCI, повинна мати своїми членами лише юридичних осіб (тобто складатися з інших клубів собаківництва), бути найбільш численною, займатися лише аматорською кінологією, не займатися господарською та комерційною діяльністю, торгівлею собаками.

У сучасному вигляді і розумінні кінологія виникла у другій половині XIX століття. Деякі родоводи окремих порід собак були відомі ще з міфічних часів, що свідчить не тільки про «наукове уявлення» про вивчені породи собак у людей давніх часів, але і про народну селекцію і вміле застосування відбору в собаківництві.

З другої половини XIX століття почали організовуватися кінологічні організації та перші виставки собак. Також формуються перші «заводчики» і кінологічні організації. З'являються перші газетні видання з собаківництва і перші покази (виставки) собак.

Поступово, протягом останніх 250 років собаківники навчилися використовувати корисні ознаки собак не тільки в полюванні, але і в службових цілях.

РОЗДІЛ 2

ПРАВИЛА УТРИМАННЯ, ЗБЕРЕЖЕННЯ, ВЕТЕРИНАРНОГО, РЕЧОВОГО, ПРОДОВОЛЬЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЛУЖБОВИХ СОБАК

2.1. Класифікація кормів

Кормами називають продукти, що вміщують у легкоотравній і нешкідливій для собак формі органічні і мінеральні поживні речовини. Вони характеризуються їстівною, перетравною, фізіологічною дією на собак, а іноді і специфічною як на них, так і на їхні робочі якості.

У більшості випадків корми являють собою природні продукти тваринного, рослинного і мінерального походження. Промисловим способом стали виробляти економічно вигідні гранульовані або брикетовані сухі корми, якими можна замінити весь раціон або принаймні значну його частину. Основними кормовими засобами для годування собак є корми тваринного і рослинного походження, а також сухі гранульовані або брикетовані корми, консерви і різні добавки (мінеральні, вітамінні, біологічно активні речовини та ін.).

Корми тваринного походження

До цієї групи кормів належать: м'ясо та м'ясні субпродукти, молоко, молочні продукти, риба і рибні відходи, яйця, побічні продукти переробки м'яса і риби. Питома вага цих продуктів у раціонах дорослих собак займає 30–40 % від загальної калорійності раціону.

Корми рослинного походження

До кормів рослинного походження відносять: хліб і крупи, зерна бобових рослин, овочі і коренеклубнеплоди, залишки технічних виробництв. Ця група кормів займає у раціоні максимально питому вагу і становить для дорослих собак 60–70 % від загальної калорійності раціону.

У собаківництві можна використовувати синтетичні азотовмісні речовини – амінокислоти (метіонін, лізин). Мінеральні корми, звичайно, представлені у вигляді солей; застосовуються вони як добавка до раціону, недостатнього макро- або мікроелементів.

Для годування собак, крім того, застосовують вітамінні препарати, антибіотики, ферменти, гормони й інші біологічно активні речовини. Їх не можна назвати кормами, але вони настільки міцно увійшли в практику годування, що їх розглядають разом з кормами. Зазначені кормові засоби включають до складу раціонів, кормових сумішей, гранул і брикетів сухих кормів, консерв.

Особливе місце серед кормів займають сухі гранульовані або брикетовані корми. Використовують також під час годування собак харчові залишки. Для правильного використання кормів необхідно вміти оцінювати їхню якість і поживність. Господарська оцінка кормів включає визначення морфологічних ознак і органолептичну оцінку. Спочатку під час огляду визначають зовнішній вигляд кормів, потім проводять їхню органолептичну оцінку – визначають колір, запах, структуру, забрудненість; встановлюють їх якість. Зоотехнічна оцінка корму найбільш точна.

Важливу роль в оцінці кормів рослинного походження відіграють ботанічний аналіз і мікроскопічні дослідження на ураженість його грибками і засміченість. Крім того, необхідні лабораторні дослідження кормів для визначення їхнього хімічного складу і поживності. З цією метою відбирають середні проби кормів і відправляють їх для аналізу в агрохімічні лабораторії.

У зв'язку з тим, що під час зберігання змінюється їхній хімічний склад і поживність, досліджувати корми треба як у процесі їх заготівлі, так і в процесі використання.

Остаточну оцінюють корми з урахуванням усіх отриманих даних, а також придатності їх для собак різних порід, з урахуванням впливу кормів на здоров'я, зростання, розвиток, конституціональні і екстер'єрні якості, робочі якості і працездатність собаки, а також економічної ефективності використання кормів. Після перевірки встановлюють термін їхньої придатності для використання.

Розвиток собаківництва на вищому зоотехнічному рівні висуває до кормів підвищені вимоги. Вони повинні бути поживні, біологічно повноцінні, транспортабельні, зручні для зберігання та

годування. Такими властивостями володіють сухі корми, виготовлені промисловим способом різними фірмами.

Корми тваринного походження та їхня поживна цінність

М'ясо – найпоживніший і найцінніший продукт для годування собак, що містить близько 20 % повноцінних і засвоюваних білків, тому м'ясо включають у раціони в кількості 25–30 % від калорійності корму. Для годування собак придатне будь-яке м'ясо: конина, баранина, телятина, свинина, м'ясо гризунів, жаб (у вигляді дрібних шматочків і фаршу) у сирому і вареному вигляді. Сире м'ясо корисніше вареного, тому воно повинне становити не менше 20–25 % добової норми. Придатне в корм м'ясо сільськогосподарських тварин, що загинули від нещасних випадків або незразних хвороб, а також вимушеного забою. Але для згодовування собакам на таке м'ясо потрібний дозвіл ветеринарної служби. Жири м'ясо (свинина та ін.) викликає у собак розлад травлення. Можна давати солонину, але її слід добре вимочувати і згодовувати у вареному вигляді з крупами і овочами. М'ясо дрібних диких тварин, гризунів, птахів згодовують у вигляді тушок (сирих або варених) без шкірки, пір'я і нутрощів.

Щоб уникнути подряпин стравоходу гострими трубчастими кістками, тушку розрубують і видаляють трубчасті кістки, а у птахів додатково видаляють дзьоб і кігті. М'ясо ембріонів (плодів) великої рогатої худоби можна застосовувати для годування дорослих собак і тільки з дозволу ветеринарної служби. М'ясо морських тварин (кита, тюленя, моржа, дельфіна та ін.) в приморських районах і, особливо для їздових собак, дають у сирому вигляді.

Свинину треба обов'язково перевірити на зараженість трихінельозом.

Хімічний склад м'яса дещо відрізняється залежно від виду тварини, а також від його вгодованості, віку і статі. Найбільше білків у конині і баранині, менше – в жирній свинині. За амінокислотним складом різні види м'яса мало чим відрізняються.

Для годування собак широко застосовують м'ясні субпродукти. До субпродуктів відносять: печінку, легені, нирки, серце,

мізки, язик, селезінку, рубець, сичуг, діафрагму, трахею, голову, вим'я, м'ясні обрізки, ноги, хвости, суглоби, губи, вуха та ін.

Поживна цінність субпродуктів у 1,5–2 рази нижча ніж поживна цінність м'яса. М'ясні субпродукти використовують у раціонах до 30 % від калорійності добового раціону. Всі субпродукти, отримані від здорових тварин і які не мають ознак псування, згодують у сирому вигляді. М'ясні обрізки і субпродукти з високим вмістом м'язів згодують замість м'яса. Склад і поживність м'ясних субпродуктів неоднакові.

Печінка – найбагатше джерело вітамінів. Вона має високі дієтичні якості. У разі зберігання печінки в замороженому вигляді вміст у ній вітаміну А знижується. Найчастіше печінку дають собакам у період в'язки, а також цуценятам і лактуючим сукам. Особливо сприятливо впливає печінка на організм собаки при анемії. У печінки іноді бувають зародки глистів, тому її в сирому вигляді можна згодувати після ветеринарної перевірки.

Серце є джерелом повноцінних білків, містить вітаміни групи В. Нирки багаті вітамінами А і В. Мізки багаті ліпідами (жирами), холінами. Мізки рекомендується давати в період в'язки і при порушенні ліпідного обміну в організмі собаки. Вим'я містить велику кількість жиру.

Селезінка багата повноцінними білками, а за вмістом незамінних амінокислот селезінка близька до м'язового м'яса і печінки. У селезінці містяться антитіла і ферменти. Рання ознака псування селезінки – потемніння забарвлення при розрізі. Надлишок у раціоні селезінки викликає чорний пронос.

Легені містять велику кількість сполучної тканини. Їх можна давати собакам у необмеженій кількості, поступово вводячи в раціон у добре подрібненому вигляді, щоб уникнути блювоти.

Свіжі шлунки сільськогосподарських тварин можна згодувати в сирому вигляді. Найбільш цінними частинами шлунка є рубець і сичуг. Не можна годувати собак кишками, неочищеними від вмісту. Їх добре промивають і згодують у вареному вигляді.

Голови убитих овець і великої рогатої худоби наполовину складаються з кісток. Білки голів мають низькі показники

засвоювання. У головах міститься багато жиру і згодовування їх молодняку забезпечує хороше зростання.

Ноги, вуха, губи, хвости містять мало повноцінних білків, їх дають у раціоні з іншими кормами як джерело кальцію і фосфору.

У годуванні собак застосовують і кістки. У трубчастих кістках міститься близько 20 % кісткового мозку, в якому високий вміст жиру. Засвоюваність білків кісток невисока. У кістковому мозку багато олеїнової кислоти і екстрактивних речовин, що обумовлює швидке псування кісток. Кістки згодовують собакам різного віку, починаючи з 2–3 місяців. Тривала відсутність кісток у раціоні може призвести до ослаблення скелета собаки, власні її кістки робляться пухкими, пористими і ламкими. Також не можна давати кістки собакам після тривалого голодування, викликаного будь-яким шлунково-кишковим захворюванням. Не можна давати собакам трубчасті кістки птахів. Кістки використовують для приготування юшки, бульйону і як додатковий корм та ласощі в сиromу вигляді.

Кров, отриману під час забою сільськогосподарських тварин, можна згодовувати собакам в усі вікові періоди, починаючи з 2–3 місячного віку. Кров містить до 22 % повноцінних добре засвоюваних білків. За змістом незамінних амінокислот кров не поступається м'язовому м'ясу. Кров здорових тварин у перші години після отримання має бактерицидні властивості. Згодовування крові собакам запобігає виникненню залізодефіцитної анемії, особливо під час використання у раціонах риби. Кров у раціонах можна згодовувати в сиromу, вареному, консервованому вигляді, а також у вигляді фібрину. Свіжу чисту кров великої рогатої худоби, коней і овець можна використовувати для годування у сиromу вигляді протягом 3–5 годин після її отримання. Кров свиней і кров, отриману за 5 годин до згодовування, дають тільки варену. У холодну пору року до раціону собакам додають тваринні жири (сало, масло, комбіжир) – по 20–30 г на добу.

З кормів тваринного походження щенятам, вагітним і годуючим сукам, хворим собакам і кобелям у період в'язки дають курячі яйця.

Побічні продукти м'ясокомбінатів

Кров'яне борошно (висушена кров) додається в раціон дорослих собак у невеликій кількості. Це цінний білковий корм, в якому міститься у середньому близько 8–11 % води і 74 % білка. У разі підгодовування собак кров'ю, особливо фібрином, відбувається білкове отруєння.

Технічний альбумін, отриманий з крові, згодовують собакам у вареному вигляді замість м'яса. Після варіння альбумін втрачає свій специфічний запах ліків.

М'ясне борошно. Отримують його з м'ясних залишків, внутрішніх органів, залишків м'ясоконсервного виробництва. У ньому міститься 50–70 % протеїну, близько 10 % жиру і 8–12,5 % золи. М'ясне борошно – цінний білковий корм високої якості. Використовуючи м'ясне борошно, необхідно стежити за його свіжістю і чистотою.

М'ясо-кісткове борошно для собак – джерело високоцінних білків і мінеральних речовин. Сировиною для нього є цілі туші тварин, які непридатні для споживання людині, а також нехарчові залишки після забою худоби. У середньому воно містить: води 6–10 %, протеїну 40–65 %, жиру 8–15 %, золи 12–33 %; при цьому кальцію і фосфору в м'ясо-кістковому борошні більше, ніж у м'ясному.

М'ясо-кістковим борошном частково замінюють м'ясо, згодовуючи дорослим собакам у складі раціону не більше 100 г на добу. До цього корму собак привчають поступово, згодовуючи його в суміші з іншими кормами і не більше двох разів на тиждень. Найкорисніше цей корм додавати потроху в раціон, особливо молодняку, вагітним і годуючим сукам. При цьому м'ясо-кісткове борошно підвищує вміст мінеральних елементів, особливо фосфору, в організмі собаки. Через високий вміст жиру м'ясо-кісткове борошно погано зберігається.

Кісткове борошно є дорогим джерелом мінеральних речовин. Під час годування додають у раціон в невеликій кількості як мінеральну підгодівлю. Підвищує вміст кальцію і фосфору в організмі собаки.

М'ясо-кісткові залишки є хорошим продуктом для собак. Цей корм отримують на м'ясокомбінатах під час поздовжнього

розпилювання туш сільськогосподарських тварин. Тирса багата білками і мінеральними речовинами, її згодують собакам, додаючи потроху в раціон.

Технічний тваринний жир (топлене бичаче сало). Використовують його для підвищення калорійності і смакових якостей раціону. Такий жир являє собою пастоподібну масу, температура плавлення якої коливається у межах 30–45° С. Щоб жир не зіпсувався, його стабілізують антиоксидантами (саптохін, бутилокситолуол та ін.).

Корми, отримані як побічний продукт м'ясокомбінатів, повинні відповідати певним вимогам.

Металомагнітних домішок у вигляді частинок з гострими краями, піску, скла та інших сторонніх домішок, а також патогенних мікроорганізмів у кормовому борошні не повинно бути.

Молоко і продукти його переробки в раціонах собак можуть замінювати частину м'яса і становити 3–5 % від калорійності всього раціону. У молоці і продуктах його переробки містяться усі поживні речовини. У годуванні собак застосовують молоко: коров'яче, козине, овече, верблюже, кобиляче, буйволове.

Незбиране молоко є найповноціннішим кормом. Воно містить 83–90 % води, 2–6 % жиру, 2–6 % білка, 3,4–6 % молочного цукру і 0,4–1 % мінеральних речовин. Молоко є джерелом вітамінів А, В2 і В12 (Вітаміну С і заліза в ньому мало). Склад молока залежить від індивідуальних, породних і видових особливостей тварин, часу отелення, повноти видоювання, якості раціону, його складу і ряду інших чинників. Найбільш багате білком і жиром молоко овець, найбідніше – кобиляче. Цукру ж, навпаки, в кобилячому молоці більше ніж у молоці інших тварин.

Молоко особливо цінно для цуценят, щенних і годуючих сук, а також хворих і виснажених собак. При нестачі молока у годуючих сук новонародженим цуценяткам починають згодовувати коров'яче молоко з 3–4-добового віку, в інших випадках – з 15–20 добового, починаючи з невеликої кількості (50 г), і до 3 місяців доводять до 0,4–0,5 л на добу. Цуценяткам згодують молоко до 6-місячного віку. Цуценяткам і годуючим сукам можна згодовувати молоко до 1 л на добу.

Для цуценят велике значення має молоко годуючих сук. Великий вплив на склад сучого молока і його якість має повноцінне, збалансоване за протеїном, мінеральними речовинами і вітамінами годування.

Зібране молоко отримують при видаленні з цільного молока жиру, який відокремлюють сепаратором. Склад зібраного молока залежить від складу цілісного молока і ступеня знежирення. Після знежирення в молоці, зазвичай, залишається близько 0,05 % жиру.

Порівняно з цілісним, зібране молоко менш поживне, але за вмістом перетравного білка воно перевершує незбиране. Дають його собакам частіше в свіжому вигляді, а також у сквашеному, у вигляді ацидофільного кислого молока або ацидофіліну.

Готують ацидофілін таким чином: на свіжому чистому зібраному молоці готують первинну (материнську) закваску, для цього його пастеризують, нагріваючи при температурі 85–80 °С протягом 30 хвилин, потім охолоджують до 35–40 °С і додають до нього чисту культуру ацидофіліну. Після цього заквашене молоко ставлять на 30–40 хвилин для дозрівання.

Дозріваюча закваска має вигляд рівного щільного згустку і солодко-кислий смак. Первинну закваску використовують для квашення молока, призначеного для згодовування: до свіжопастеризованого молока, охолодженого до 40–50 °С, додають 5–10 % первинної закваски, усе ретельно перемішують і ставлять у тепле місце (35–40 °С). Через 5–8 годин ацидофілін готовий.

Зібране молоко додають до рослинних кормів, які собаки більш охоче з'їдають.

На заводах знежирене молоко сушать, у результаті чого отримують сухе зібране молоко. Дають сухе молоко цуценят у сухому і розведеному вигляді додатково до раціону.

Маслянка. Отримують її при виготовленні масла. За поживністю знежирені вершки тільки поступаються зібраному молоку. Маслянка, завдяки високому вмісту лецитину, є терапевтичним засобом при хворобах печінки, анемії тощо.

Сир. Це високопоживний і добре засвоюваний корм. Він містить 14,6–24,8 % білка, 0,6–3,7 % жиру, 1,2–3,5 % вуглеводів.

Згодовується собакам, в раціоні яких відсутнє м'ясо, а також як дієтичний корм для хворих собак.

Технічний казеїн. Його дають собакам у раціоні з переважанням рослинних кормів. Він містить до 80 % білків і може бути заміником м'яса. Перед згодовуванням казеїн потрібно варити.

Яйця і яєчний порошок – дуже цінний продукт. Куряче яйце в 100 г містить 12,7 г білка, 11,5 г жиру, 0,7 г вуглеводів. Яєчний порошок містить білків – 38,9 г, жирів – 38,7 г, вуглеводів – 2,3 г.

Енергетична цінність в г на 100 г становить у курячого яйця – 657 кДж, яєчного порошку – 2 231 кДж.

Риба і рибні продукти є джерелами повноцінного білка і добре засвоюються. За поживністю риба і рибні продукти не поступаються м'ясу і м'ясним продуктам. У 100 г риби в середньому міститься до 18 % білка і до 7 % жиру. Енергетична цінність 100 г цих продуктів становить 450 кДж. Крім білків і жирів, рибні продукти містять вітаміни А і D, велику кількість макро- і мікроелементів. Склад рибних кормів коливається залежно від виду риби, її віку, сезону лову, характеру відходів (нутрощі, голови, хребти, плавники). У рибних відходах вміст білків нижчий, ніж в рибі. Для годування собак використовують рибу дрібну, не солону, мало придатну за смаковими якостями для споживання в їжу людям. Відходи повинні бути доброякісними, в іншому випадку вони можуть викликати отруєння і захворювання собак. У багатьох видах риб (мойва, оселедець, сардина, сардинела, серібрянка, хамса, салака, кільки, тюлька, а також ряд прісноводних – короп, корюшка, минь та ін.) міститься фермент тіаміноза, який під час згодовування в сирому вигляді викликає у собак авітаміноз. Найбільша кількість цього фермента міститься у нутрощах і головах. Тому згодовувати сиру рибу потрібно з перервами. У дні годування собак раціонами без риби їм необхідно давати підвищені дози вітаміну В₁ (тіаміну).

Деякі сорти риб (мерлан, хек, минтай, сайда, пікша, мерлуза, путасу, сайка і ін.) містять тріметіламіноксид, що зв'язує в раціоні залізо і перетворює його в незасвоєну форму.

У результаті у собак з'являється важка форма анемії, змінюється колір шерсті. Варка риби усуває її негативний вплив. Під час

згодовування риби в сирому вигляді необхідно застосовувати залізисті препарати.

Для попередження тіамінової недостатності і залозистої анемії необхідно використовувати ці види риби в поєднанні з іншими кормами, а також з підгодівлею вітамінними препаратами групи В.

Собак до годівлі рибою у великій кількості треба привчати поступово. Риба хоча і є джерелом білкового харчування, проте не може повністю замінювати м'ясні продукти. Цей корм потрібно чергувати з м'ясом. Для собак краще використовувати морську рибу, її можна згодовувати і в сирому, і у вареному вигляді. У річковій, озерній, ставковій рибі можуть бути глисти і тому її потрібно добре проварювати. У складі кормових продуктів тваринного походження рибні корми можуть замінювати не більше 3–5 % від калорійності всього раціону. Крім риби і рибних продуктів, собакам дають і рибне борошно.

Рибне борошно – це побічний продукт рибоконсервної промисловості. Готують її з цілої нехарчової риби, нехарчових рибних відходів, а також відходів морських ссавців. У 1 кг стандартного рибного борошна міститься 535 г перетравного протеїну. Багате воно кальцієм і фосфором, а також вітамінами А, D і B2.

Рибне борошно, як побічний продукт рибоконсервної промисловості, повинне відповідати певним вимогам стандарту.

Крім того, вимогами передбачається вміст металомагнітних частинок діаметром до 2 мм не більше 100 мг в 1 кг, а також повна відсутність металомагнітних домішок у вигляді частинок з гострими краями, піску, скла та інших сторонніх предметів, а також патогенних мікроорганізмів.

Як уже зазначалося, у рибі і рибних продуктах великий вміст кальцію і фосфору, так, наприклад, у рибі міститься кальцію від 25–400 мг, а фосфору 126–220 мг на 100 г продукту, а в рибному борошні кальцію – 6 690 мг, фосфору – 3 699 мг в 100 г продукту.

Морські ссавці також є багатим джерелом повноцінного білка, добре засвоюваного жиру, вітамінів, макро- і мікроелементів.

Корми рослинного походження; їхня поживна цінність

Корми рослинного походження для годівлі собак поділяють на такі групи:

а) зернові корми;

б) коренеплоди, бульбоплоди, зелень, овочі та баштанні культури. Ця група кормів у раціонах собак становить для дорослих тварин 60–70 % від добової потреби в енергії.

Зернові корми

Вони займають значне місце в годуванні собак. До зернових кормів відносять: зернові злакові (овес, ячмінь, просо, кукурудза, гречка та ін.). У вигляді борошна, хліба, крупи; зерна бобових (горох, квасоля, соя, сочевиця та ін.).

Злакові зерна характеризуються високим вмістом вуглеводів, вітамінів, мінеральних речовин, особливо фосфору.

Протеїну в них міститься 10–12 %. Складається він в основному з білка. Частину протеїну займають також амід, представлені аспарагін, глютамін та ін.

В амінах також містяться гістамін, нутресцин, кадаверин та ін. До складу білків входять аргінін, лізин, метіонін, цистин, триптофан та інші амінокислоти, причому вміст їх у різних злакових неоднаковий. Не подібні за амінокислотним складом і окремі частини зерен. Особливо багаті амінокислотами зародки зерна.

Усі зерна багаті крохмалем, вміст якого досягає до 70 %. Жиру в зернах злакових від 2 до 8 %. Велика частина його знаходиться у зародку і оболонці. Мінеральних речовин у зернах міститься 1,5–4 %, найбільше їх в оболонці. У складі мінеральних речовин переважають фосфор і калій.

Злакові корми багаті вітамінами групи В, особливо В1 і РР, а також вітаміном Е. У кукурудзі жовтих сортів міститься також каротин.

Для собак застосовують житній і пшеничний хліб. У пшеничному хлібі калорійність і вміст білків вище, ніж у житньому. Хліб важко перетравлюється і довго затримується в шлунку (3–4 години). На хліб у травному тракті виділяється в три рази більше ферментів, ніж на молоко. Згодовування хліба у великій кількості викликає у собак сильне бродіння, газоутворення в кишечнику і

закрепи. Хліб додають у молоко, юшку, суп, іноді включають у раціон у натуральному вигляді. Краще згодовувати черствий хліб.

Крупи, порівняно з хлібом, є багатшими легкозасвоюваними вуглеводами і основою раціону собак.

Вівсяна крупа від інших круп відрізняється більш високим вмістом жиру і клітковини. Води у вівсяній крупі міститься в середньому 13,3 %, сухої речовини – 86,7 %, у тому числі 10,3 % протеїну, жиру – 4,8 %, МЕВ – 58,2 %, клітковини – 10,3 %, золи – 3,1 %. Кращою для годування є крупа з сухого великого білого ароматного вівса, солодкого на смак.

Вівсяна крупа вважається високоякісним дієтичним продуктом. Добре проварена, вона дає значну кількість слизового відвару, який надає сприятливий вплив на травлення. Білки цієї крупи мають ліпотропні властивості, що надають позитивний вплив при захворюваннях печінки і серця. Високий вміст у вівсяній крупі жирів ставить її на перше місце за калорійністю серед інших круп. Вівсяну крупу перед варінням необхідно дробити або розмочувати холодною водою за 6–8 годин до варіння, інакше вона погано перетравлюється. З успіхом використовують для годування собак вівсяні пластівці (Геркулес), які за складом відрізняються більшим ніж у вівсяній крупі, вмістом протеїну, жирів, вуглеводів, а також кращим засвоюванням і калорійністю. Вівсяні пластівці необхідно запарювати. У складі раціону вівсяна крупа корисна і молодняку, і дорослим собакам.

Решта крупи. Манна крупа має високу засвоюваність поживних речовин, при цьому кукурудзяна відрізняється низькою. Характерною властивістю кукурудзяної крупи є здатність гальмувати процеси бродіння і гниття в кишечнику. У кукурудзяній крупі міститься порівняно багато заліза, міді і нікелю, що сприятливо впливає на кровотворення.

У пшоні багато нікотинової кислоти, міді, марганцю, цинку. При тривалому його зберіганні жири, які в ньому містяться, швидко окислюються і крупа набуває гіркуватого смаку.

Гречана крупа багата лецитином, що обумовлює її застосування при захворюванні печінки. Перлова і ячна крупа відрізняються значним вмістом клітковини. Їх краще варити в суміші з

пшоном і вівсяної крупою. Засвоюваність поживних речовин перлової і ячної круп відносно невелика, але вони містять значну кількість заліза і фолієвої кислоти, що обумовлює їх застосування для стимулювання кровотворення.

Перлову крупу включають у раціон собак при ожирінні і запорах. Рис для собак є дієтичним кормом. Також, як і вівсяна крупа, рис при перетравленні утворює значну кількість слизового відвару, сприятливо впливає на шлунково-кишковий тракт.

Борошно для годування собак використовують у вигляді вареної бовтанки. За засвоюваністю поживних речовин бовтанка з муки поступається круп'яним кашам і тому застосовується рідко.

Крупа і борошно повинні бути свіжими, не мати затхлого запаху, цвілі і не повинні гірчити за смаком. Галети згодують собакам як у сухому, так і в розмоченому вигляді. В останньому випадку галети подрібнюють і на кілька хвилин кладуть в окріп, можна замочувати і в холодній воді. У разі відсутності у порціях солі, перед згодовуванням їх злегка підсолюють. Після згодовування галет собаку треба напоїти.

Зерна бобових відрізняються від злакових меншим вмістом вуглеводів, але більшим вмістом протеїну, що складається майже цілком з білка (26–34 %). Жиру в них міститься трохи; зольних речовин – більше ніж у крупах; каротину – мало. Поживні речовини, які є в бобових зернах, важко перетравлюються, погано засвоюються організмом і викликають запори. У зв'язку з цим зерна бобових за наявності круп рідко застосовують для годування собак. У разі вимушеного годування ними зерна бобових необхідно молоти або дробити і добре розварювати. У цьому випадку їх добова доза для дорослих собак не повинна перевищувати 100 гр.

Коренеплоди, бульбоплоди, зелень, овочі та баштанні культури

Овочі, коренеплоди, бульбоплоди і баштанні займають важливе місце в годуванні собак. Вони смачні, охоче поїдаються собаками і цінні в дієтичному відношенні.

Коренеплоди та бульбоплоди містять багато води (70–90 %), мало жиру і клітковини. Приблизно половину його становлять

аміди. Основна маса сухої речовини представлена у коренеклубнеплодах вуглеводами – цукром, крохмалем, геміцелюлозою, пектиновою речовиною. Найбільше значення з них має цукор.

Мінеральних речовин, зокрема кальцію і фосфору, в овочах і коренеклубнеплодах мало (0,03–0,04 %), причому калій у них переважає над натрієм. Овочі і коренеклубнеплоди багаті вітамінами. Жовті сорти, особливо червона морква, багаті на каротин. Ці корми добре перетравлюються, збільшують секрецію травних залоз і підсилюють ферментативну активність, що поліпшує процеси травлення, підвищує засвоюваність поживних речовин усього раціону. Ці властивості роблять овочі та коренеклубнеплоди необхідною складовою раціону собак.

У раціоні дорослих собак вміст овочів і коренеклубнеплодів має становити 8–10 % від добової калорійності корму. Собакам згодують картоплю, моркву і її бадилля, капусту (свіжу і квашену), буряки та їх бадилля, салат, щавель, шпинат і ін.

З коренеплодів для годування собак найбільше значення має морква і буряк. Буряк містить 75 % води і в середньому 25 % сухої речовини, з якої 17 % припадає на частку цукру. Для годування застосовують варений буряк. Варений буряк потрібно згодовувати з деякими застереженнями, оскільки в практиці зустрічаються випадки отруєння, які викликаються нітратами, що утворюються при повільному (5–12 годин) охолодженні буряка. Варений буряк необхідно зберігати в холодильнику.

Морква – виключно цінний корм для собак, особливо для племінного поголів'я та молодняка. Вона багата каротином (від 5 до 8,5 мг і більше в 100 г). При включенні в раціон годуючих сук моркви молоко збагачується вітаміном А. Для годування застосовують свіжу моркву.

Зелені корми і овочі

Із зелених кормів застосовують як добавки до супів і каш салат, шпинат, бадилля моркви і буряка, бадилля редиски, петрушку в сирому вигляді дрібно подрібненими. Молоду свіжу кропиву (дводомну і пеучу) під час згодовування подрібнюють і обдають гарячою водою. З овочів також використовують капусту.

Салат. Листя салату містить цукристі речовини, білки, аскорбінову і нікотинову кислоти, каротин, тіамін, токофероли. Салат багатий солями кальцію, калію, магнію, фосфору, залізом, йодом, кобальтом, цинком, органічними кислотами.

Шпинат городній. У шпинаті містяться досить рідкісні для інших овочів вітаміни Р, РР, К, D, Е, Н, а також вітаміни групи В і С. Особливістю шпинату є те, що вітаміни С і А не руйнуються під час варіння. Шпинат багатий білками, залізом.

Протипоказано вживати шпинат при сечокам'яній хворобі, нефриті, подагрі, захворюваннях печінки, жовчного міхура і дванадцятипалої кишки.

Петрушка. Рослина надзвичайно багата корисними речовинами. У петрушці вітаміну С в 10 разів більше ніж у листі салату, майже в чотири рази більше ніж в лимонах. За вмістом каротину рослина не поступається моркві. У петрушці є вітаміни В1, В2, К, РР, фолієва кислота, а також солі калію, магнію, заліза, ферментні речовини, в тому числі інулін, який регулює обмін глюкози в крові. Петрушку можна використовувати як засіб, що підвищує апетит, підсилює секрецію травних залоз, як сечогінний, дезінфікуючий і протизапальний засіб при хворобах нирок, печінки, жовчовивідних шляхів, при захворюванні серця.

Деякі зарубіжні фахівці пишуть про вплив соку петрушки на процеси окислення в організмі, значення його для підтримки нормальної функції надниркових залоз і щитовидної залози.

Кропива дводомна. У її листі багато вітамінів С, В4, В2, мікроелементів (заліза, міді, марганцю). Багата кропива фітонцидами, хлорофілом, органічними кислотами, дубильними речовинами, білками.

Кропива пекуча. У ній містяться вітаміни К, С, В2, пантотенова кислота, каротин, солі заліза і кальцію, білки, крохмаль, клітковина.

Капуста. Для годування собак використовують білокачанну капусту (в свіжому і квашеному вигляді), що є джерелом вітамінів С і К.

Овочі, коренеплоди і зелень повинні бути свіжими, без сторонніх запахів. Перед вживанням ці продукти потрібно добре промити в чистій воді.

До бульбоплодів належить картопля і земляна груша (топінамбур). Картопля – поживний продукт. Хімічний склад його залежить від сорту, ґрунту, добрив і величини бульб. Води в картоплі в середньому 75 %, сухої речовини – 20–21 % МЕВ (в основному крохмалю), 2 % – азотистих речовин, 0,8 % – сирової клітковини, 0,9 % – мінеральних речовин, серед яких переважає калій. Каротину в картоплі мало, але вітамінів В1, В2 і С міститься досить значна кількість.

Перетравність картоплі висока. Картоплю згодовують тільки у вареному вигляді в супі, юшці, у вигляді пюре. Перед варінням її обов'язково миють. Видаляють зіпсовані, гнилі, уражені пліснявою місця. У картоплі міститься отруйна речовина – соланін; але в м'якоті його мало (1–10 мг на 1 кг), а в шкірці значно більше (30–60 мг на 1 кг). Особливо багато соланіну (до 400–700 мг на 1 кг) міститься в паростках пророслої картоплі, а також у незрілій, гнилій і зеленій (що лежала на світлі).

Соланін викликає захворювання травних органів і нервові розлади, тому перед варінням картоплю добре чистять, паростки видаляють, а воду після варіння виливають. На добу в середньому можна згодовувати дорослому собаці не більше 150–200 г.

Земляна груша, або топінанбур за складом близька до картоплі. Містить у середньому 20 % сухої речовини, з якої 17 % припадає на вуглеводи. Згодовувати можна в сирому вигляді, дрібно нарізаним, додаючи до раціону.

Собакам можна згодовувати помідори, баклажани, фрукти (їстівні людиною), зелену цибулю, пир'я часнику і ін. Декілька разів на тиждень рекомендується давати собакам 1–2 зубки часнику, невелику ріпчасту цибулину. Взимку, в період вітамінного голодування, собакам рекомендується давати яблука, пророщений в ящику з землею овес (його паростки), полівітаміни.

З баштанних культур собаки охоче їдять варений гарбуз, а також гарбузові каші. Гарбуз містить до 90 % води. Суху речовину більш ніж на половину становлять МЕВ. Вміст протеїну, клітковини і золи коливається у межах 1–2 %. У 1 кг кормового гарбуза міститься 0,12 кормової одиниці.

Залишки технічних виробництв

Залишки технічних виробництв (висівки, січка, макуха і шроти) застосовують для годування собак тільки в тих випадках, коли немає інших кормів.

Макуха і шроти – це залишки олійно-пресового і олійно-екстракційного виробництва. Макуха відрізняється від шротів своїм складом, властивостями і зовнішнім виглядом. Різниця між ними обумовлена неоднаковою технологією вилучення олії з насіння олійних культур: після вилучення олії пресуванням отримують макуху, а після екстрагування його розчинниками – залишки у вигляді екстракційного борошна – шрот. Макуха та шроти значно багатші протеїнами, ніж зернові та борошністі корми.

У макусі міститься 8–10 % жиру, в шротах до 1,5–2,5 % (в абсолютно сухій речовині); білка в них міститься в середньому 30–35 % і більше. Білки макухи та шротів відрізняються високою біологічною повноцінністю; в них багато лізину, метіоніну, цистину і триптофану.

Склад і поживність макухи та шротів залежать від виду насіння, з яких вони отримані.

Макуху та шроти використовують, зазвичай, для балансування раціонів за протеїном, причому макуху попередньо дроблять. Макуху і шрот потрібно застосовувати в корм соняшниковий, соєвий і кукурудзяний, оскільки в них відсутні шкідливі для організму речовини.

Ляну макуху і шрот можна застосовувати також для годування собак. За складом і дієтичними властивостями ляна макуха і шрот переважає макуху та шрот інших видів насіння. Він містить: 3 % протеїну, 6,8 % жиру, 33,2 % МЕВ, 6,8 % золи і 9,3 % клітковини. МЕВ ляної макухи багаті на пектинові речовини. При неправильному годуванні ляною макухою можуть бути отруєння тварин. Пояснюється це тим, що ляна макуха містить глюкозид лінамарін, який в присутності води і ферменту лінази утворює синильну кислоту. У зв'язку з цим ляну макуху рекомендується згодовувати в сухому вигляді. Макуха та шроти, що застосовуються для годування собак, повинні бути доброякісними і повністю відповідати вимогам стандартів, що пред'являються до них.

Залишки борошномельного виробництва

У разі переробки зерна на борошно і крупу отримують висівки, січку, борошняний пил та інші побічні продукти. За перетравлюваності ці продукти нижчі ніж зерно. Для годування собак висівки, січку та інші побічні продукти борошномельного виробництва застосовують тоді, коли відсутні в наявності крупи. Ці продукти повинні відповідати вимогам стандарту, що пред'являються до них. Найчастіше застосовують пшеничні й житні висівки, гречану і рисову січку.

Виготовляючи пиво, як побічні продукти отримують солодові паростки, пивну дробину (пивну гущу) і пивні дріжджі. Основною сировиною в пивоварному виробництві є ячмінь. З нього готують солод, для чого ячмінь попередньо пророщують у спеціальних приміщеннях протягом 7–10 днів. Пророслі зерна ячменю висушують і з них видаляють паростки, які використовуються у корм. Це так звані «солодові паростки». Води в них у середньому 11 %.

У 1 кг солодових паростків міститься 188 г перетравного протеїну. Згодовувати їх можна додаванням у раціон.

Придатна для згодовування і сушена пивна дробина, яка є хорошою концентрованою добавкою до раціону. В 1 кг міститься 169 г перетравного протеїну.

Пивні дріжджі, одержані від пивоварного виробництва, є багатим джерелом протеїну і вітамінів групи В. У 1 кг їх міститься 87 г перетравного протеїну. Сухі пивні дріжджі можна використовувати як добавку до раціону.

До цієї групи належать і кормові дріжджі, які виготовляють на спеціальних заводах з цукрових речовин. Випускають їх у пресованому і сушеному вигляді. Високоцінного залишку білка міститься у них до 40 %.

Залишки громадського й індивідуального харчування

У раціон собак можна включати харчові відходи і залишки громадського та індивідуального харчування з обов'язковим дотриманням санітарних норм їх згодовування. Відходи і залишки повинні бути свіжими, незабрудненими, очищеними від металевих предметів, скла тощо. Перед згодовуванням харчові відходи і

залишки ретельно переглядають, варять і в теплому вигляді згодовують. У корм собакам також додають свіжі харчові залишки від домашнього столу, при цьому треба стежити, щоб в залишках не було дрібних гострих кісток, у великій кількості оцту, гірчиці, перцю. В 1 кг залишків міститься перетравного протеїну в межах 22–30 гр.

Синтетичні азотомісткі речовин

У разі нестачі в природних кормах амінокислот у раціон собак вводять амінокислоти, що виготовляються хімічним або мікробіологічним шляхом. Найбільш широко з них застосовуються метіонін і лізин. Додаючи до раціону, потрібно ретельно дозувати їх, щоб уникнути дисбалансу амінокислот. Дози введення синтетичних амінокислот визначають з вмісту протеїну в раціоні, потреби собак у відповідних амінокислотах і наявності їх у природних кормах.

Дріжджі, мінеральні і вітамінні добавки, антибіотики, біогенні речовини та їхня цінність

У 1 кг сухих гідролізних дріжджів, отриманих на заводі, міститься 396 г перетравного протеїну. Сирого протеїну в кормових дріжджах 45–52 %. Білок дріжджів відрізняється високою біологічною повноцінністю. Він містить незамінні амінокислоти, багатий вітамінами комплексу В. У разі опромінення ультрафіолетовими променями дріжджі збагачуються вітаміном D. Багаті вони також мінеральними речовинами, особливо фосфором, і деякими ферментами.

У собаківництві використовують пивні, кормові сухі дріжджі, а також дріжджі, отримані на очищених парафінах нафти (білково-вітамінний концентрат – БВК).

У процесі дріжджування корм збагачується повноцінним протеїном, вітамінами групи В і набуває кращі вагові властивості. Він краще засвоюється собаками. Відзначено їхній позитивний вплив на стан здоров'я і працездатність.

Обов'язковим компонентом сухих кормів для собак є дріжджі. З амінокислотним складом різних дріжджів можна ознайомитися у матеріалах, даних в роботах М. Ф. Томме і Р. В. Мартиненко.

Мінеральні добавки. Серед вироблюваних підприємствами хімічної промисловості мінеральних добавок найбільше застосування отримали кальцієві – крейда і вапняки. Джерелами кальцію є також травертини, в яких, крім кальцію, міститься незначна кількість фосфору, магнію, марганцю і деяких інших елементів, і сапропель (озерний мул), що містить в основному кальцій (до складу його входять ще мікроелементи і антибіотики).

До фосфорно-кальцієвих добавок відносять кормовий монокальцій фосфат, кормовий преципітат, трикальцій-фосфат, кісткове борошно та ін. Застосовують також дрібно мелену висушену яєчну шкаралупу.

Фосфорних добавок менше, до них відносять динатрій фосфат, мононатрій фосфат, кормовий діаммоній фосфат і моноаммоній фосфат.

Мінеральні добавки згодують собакам у складі раціону при нестачі в кормі кальцію, фосфору та інших елементів. Поруч з мискою для пиття у собаки повинна стояти посудина з крейдою і активованим вугіллям (особливо у цуценят).

Кухонна сіль. З інших добавок найбільше значення має кухонна сіль, яка містить натрій і хлор. Вона потрібна собакам постійно, оскільки в кормах міститься мало натрію і хлору. Однак необхідно знати, що собаки дуже чутливі до великих кількостей натрію. Кухонна сіль у кількості 3,7 г на 1 кг живої маси є для них смертельною дозою.

Кухонну сіль додають у добовий раціон собакам з розрахунку 0,5 г на 1 кг живої маси.

Мінеральні добавки включають до складу раціонів, а також до складу сухих кормів і консервів заводського виготовлення.

Вітамінні концентрати і добавки

Вітаміни. До комплексних вітамінно-білкових концентратів належать кормові дріжджі і кормовий концентрат КМБ-12, багатий вітаміном В12 і іншими біологічно активними речовинами. Крім того, застосовуються різні вітамінні препарати: масляний і сухий стабілізований препарат вітаміну А, масляний і порошкоподібний препарат вітаміну D, казеїновий концентрат вітаміну D, а також препарати вітамінів Е, К, В1, В2, РР, Е та інші.

Вітамінні препарати додають до раціону у разі нестачі вітамінів, що містяться в натуральних кормах. При згодовуванні вітамінних препаратів необхідно враховувати рекомендації ветеринарних лікарів, а також дотримуватися рекомендацій, що додаються до препаратів, в яких вказані їхня активність і дозування.

Антибіотики. Це речовини, що виділяються мікроорганізмами, а також рослинами і тваринами, що володіють властивостями пригнічувати (бактеріостатичну дію) або знищувати (бактерицидна дія) певні види мікробів. Поряд з антимікробними вони виконують і інші біологічні функції в організмі рослин і тварин.

Для вивчення антибіотиків як стимуляторів росту випробовувалися кристалічні і неочищені (так звані кормові) препарати. Під час досліджень виявилось, що кормові антибіотики більш ефективні для зростання, ніж кристалічні препарати. Пояснюється це тим, що в кормових антибіотиках містяться білки, вуглеводи, жири, а також багато біологічно активних речовин (вітамінів, ферментів, амінокислот) та інших побічних продуктів, які підсилюють обмін речовин і, таким чином, стимулюють зростання і підвищують резистентність організму до зовнішніх впливів.

У практиці собаківництва антибіотики як препарати, що стимулюють ріст, не застосовувалися, вони застосовуються тільки як лікувальний і профілактичний засіб у підвищенні стійкості організму собаки до зовнішніх умов.

Ферменти. Це біологічні каталізатори, що прискорюють процеси хімічних реакцій під час обміну речовин в організмі. Попередниками і партнерами ферментів є вітаміни, які надходять в організм собаки ззовні з кормом. Ферменти синтезуються організмом у системі коду РНК і ДНК. Внутрішньоклітинні ферменти – складні білкові речовини, що регулюють швидкість численних процесів у клітинах, що сприяють синтезу або розпаду інших структур білка. В генах продукт кожної попередньої реакції служить ферментом і субстратом для наступної.

До сьогодні ферменти вивчалися у зв'язку з їхньою роллю в процесах синтезу і розпаду речовин в організмі. У подальшому було встановлено вплив ферментів, які одержувані під час мікробіологічного синтезу, на ріст тварин, перетравлюваність і використання ними жиру.

Ефективність ферментів, що застосовуються з кормом, залежить багато в чому від типу годівлі, структури раціону, фізіологічного стану тварин.

Мікробіологічна промисловість виробляє такі ферментні препарати: амилазубтилін ГЗХ, протосубтилін ГЗХ, пектавамарін П10Х, пектофоедин П10Х, глюкавамарін ПХ і П10Х і ін.

Сьогодні випускають препарати грибового походження. Як правило, більшість препаратів першої групи отримують поверхневим методом вирощування, а другий – глибинним. Тому в назвах їх додають літери «П» і «Г». Крім того, залежно від ступеня очищення препарати поділяють на технічні та очищені. Ступінь очищення позначають у зазначених препаратах ЗХ, 10Х, Т. Е. Вони в 3 або 10 разів активніші порівняно з неочищеною культурою.

Гормони. Це хімічні, біологічно активні речовини, що виділяються у кров залозами внутрішньої секреції і збуджують діяльність тих чи інших органів і систем організму. Гормони забезпечують хімічну регуляцію і координацію функцій організму, яка доповнює координацію, яка здійснюється нервовою системою. Функція залоз внутрішньої секреції знаходиться під контролем нервової системи і взаємопов'язана з нею.

Гормони і гормональні препарати можуть бути використані для спрямованої зміни обміну речовин з метою підвищення плідності і в деяких інших цілях. На відміну від ферментів, які проявляють каталізуючу дію в певній, різко обмеженій реакції, гормони під контролем центральної нервової системи впливають на стимулюючу дію всієї системи і органів. Найбільш широко застосовуються у тваринництві синтетичні препарати.

Препарат Йодказеїн діє подібно гормону щитовидної залози тироксину, надаючи загальну дію на обмін речовин, а також сприяє підвищенню інтенсивності росту, молочної продуктивності у лактуючих сук. У тваринництві застосовуються і інші препарати. Вводити гормональні препарати в раціони собак необхідно відповідно до інструкції і під контролем ветеринарних лікарів і зооспеціалістів.

Тканинні препарати. Вони можуть мати вигляд екстрактів, що являють собою суспензію подрібнених тканин, порошоків, які

використовують разом із кормом, або тканини, що зазнали попередньої температурної обробки. Для виготовлення таких препаратів використовують шкіру, печінку, селезінку, м'язи, плаценту, яєчники, мозок, очеревину, кров, а також ембріони тварин.

Основні положення, якими керуються під час використання тканинних препаратів, полягає, за академіком Філатовим, в наступному. Рослинні або тваринні тканини, відокремлені від організму, під впливом несприятливих умов, що ускладнюють життя, піддаються біохімічній перебудові. У результаті цього в тканинах утворюються речовини, що стимулюють біохімічні процеси в них і сприяють збереженню їх життя в несприятливих умовах. Ці речовини академік Філатов назвав біогенними стимуляторами.

Потрапляючи в будь-який інший організм, вони покращують обмін речовин, підвищують енергетичні процеси і життєві функції організму. Тканинні препарати застосовують для поліпшення розвитку молодняка і підвищення загальної фізіологічної стійкості організму до несприятливих зовнішніх факторів. У собаківництві тканинні препарати не застосовують.

Вологі і сухі консерви та їхня поживна цінність

Сьогодні для харчування собак широко використовують м'ясні, м'ясо-рослинні та інші консерви. Вони забезпечують собакам повноцінне харчування, зручні для зберігання, вимагають мало часу на приготування їжі. Консерви бувають вологі (вміст води близько 70 %) і сухі (вміст води близько 10 %).

Вологі консерви виробляються промисловістю, як правило, у вигляді фаршу, ковбасок, паштету та ін. Сухі консерви, в більшості випадків, виробляються промисловістю в гранульованому вигляді і пропонуються споживачеві в різноманітних пакетах.

Необхідно додати, що до складу консервів входять не всі продукти, що становлять харчовий раціон собаки, проте вони містять найбільш необхідні речовини, хімічні елементи і вітаміни.

До складу м'ясних консервів входять м'ясні субпродукти, а також інші корми тваринного походження. М'ясні консерви згодують в основному дорослим собакам у складі раціону, що складається з круп'яних, овочевих та інших продуктів. До складу

м'ясорослинних консервів входять м'ясні субпродукти, а також продукти, які повністю забезпечують потребу дорослих собак у поживних речовинах.

Кормові суміші і галета

Для годування собак в умовах, які позбавляють можливості приготування їжі, користуються кормовими сумішами і галетами. Вони забезпечують собакам повноцінне харчування, зручні для зберігання і перевезень, а також забирають мало часу на обробку. До складу суміші входить у середньому 30 % жиру морського звіра, 40 % м'яса і 30 % борошна. Можна готувати суміші такого складу: 3 % рибного борошна, 57 % вівсянки, 2 % тваринного жиру, 8 % сушеної картоплі і 1 % солі. Або 29 % шкварки, 61 % вівсянки, 1 % жиру, 8 % сушеної картоплі і 1 % солі. Перед годуванням кожен порцію суміші заварюють крутим окропом у кількості 2–2,5 л, остуджують і в такому вигляді дають собакам. Вівсянку для приготування кормових сумішей необхідно завжди брати дроблену. При тривалому годуванні суміші вітамінізують.

Дуже зручні для годування собак галети. Галети можна згодувати собакам як у сухому, так і в розмоченому вигляді. У разі відсутності у порціях солі їх перед згодовуванням злегка підсолюють. Практика показала, що годувати собаку галетами можна не більше 10–15 днів. Бажано на період годування собак галетами і кормовими сумішами збагачувати останні сухими білковими, вітамінними і мінеральними добавками. Годування сумішами і галетами є вимушеним при обставинах, що склалися.

Сухі комбіновані корми та їхня поживна цінність

Промислові методи виробництва продуктів тваринництва викликали зміни в технології виготовлення кормів для собак. У результаті цього стали виробляти повнораціонні гранульовані і брикетовані сухі комбіновані корми, а також різні сухі кормові добавки.

Приготування повнораціонних сухих кормів дозволяє полегшити зберігання, транспортування і роздачу корму собакам, найбільш ретельно збалансувати раціони собак різних порід за всіма

елементами живлення, забезпечити одночасне надходження усіх поживних речовин в організм собаки, а також набагато здешевити утримання собак.

Сухими комбінованими кормами для собак називають складні кормові суміші, що готуються промисловим способом за науково обґрунтованими рецептами. Їх поділяють на повнораціонні, що забезпечують потребу собак у всіх поживних речовинах, і білково-вітамінно-мінеральні препарати як добавка в корм. Сухі комбіновані корми і білково-вітамінно-мінеральні добавки виробляють різні фірми.

Білково-вітамінно-мінеральні добавки (БВМД) містять у своєму складі високопротеїнові компоненти, вітаміни, мінеральні речовини (макро- і мікроелементи) й антибіотики. Співвідношення компонентів у БВМД забезпечує при додаванні їх до певного корму отримання їжі для собак різних порід, віку, працездатності, фізіологічного стану.

Добре відомі такі фірми-виробники сухих кормів, як «ROYAL CANIN S.A. FRANCE», американська компанія «IAMS» – корм «EUKANUBA», фірма «PURINA», канадська фірма «HAGEN» – корм «NUTRIENCE», американська фірма «EAGLE» – корми «EAGLE» і ін., Шведська фірма «ТКЕКОК-DOGGY», іспанська фірма «ADVANCE» super premium, американська фірма «AFFINITI PETGARE DEMMA», «NESTLE», фірма «MARS» – корм «PEDIGREE» і багато інших.

Сухий корм зазначених фірм містить тільки компоненти високої якості, в тому числі вітаміни і мінерали без будь-яких барвників і штучних добавок. Ці складові є чимось більшим ніж просто корм. Це ціла програма турботи і догляду за собаками, що забезпечує здоров'я, хорошу фізичну форму, витривалість, працездатність і красу. Всі фірми займаються науково-дослідницькою діяльністю у галузі харчування тварин, зокрема собак.

Сухі комбіновані корми забезпечують повноцінний раціон годування, необхідний для цуценят, молодих і дорослих собак, лактуючих сук, сук у період щенності, племінних виробників, старіючих собак, а також робочих собак.

Основною перевагою перед іншими кормами і відмінними властивостями сухих кормів є:

- наявність високоякісних протеїнів з трьох головних джерел: птиці, риби, м'яса;
- відсутність хімічних консервантів і барвників;
- високий вміст ненасичених жирних кислот (Омега-3, Омега-6, Омега-9);
- наявність високоякісних рослинних протеїнів, джерелом яких є борошно з пророщених кукурудзяних зерен, нешліфованого (коричневого) рису, вівсяних пластівців, клейковини кукурудзи;
- наявність у складі тільки натуральних жирів (рослинного і тваринного походження), які є основним джерелом енергії;
- 100% збалансованість – корми містять усі вітаміни, мінерали та мікроелементи, необхідні для правильного росту, розвитку і здоров'я собак. У комплексі з високоякісними протеїнами, вуглеводами і жирами вони забезпечують міцний імунітет і несприйнятливність до стресових ситуацій;
- економічність: завдяки високій перетравлюваності і збалансованості, на одиницю живої маси потрібно значно менше корму порівняно з несухими кормами;
- високі смакові якості, свіжість і натуральність інгредієнтів, висока поживність і приємний смак роблять їх виключно привабливими для собак.

2.2. Правила та режим годування

Собака – це нащадок, зокрема, вовка і належить до класу хижих, сімейства псових. За своєю природою – хижак, який харчується м'ясом і кістками спійманих тварин. До цього пристосована і будова організму, зокрема травний тракт та зуби. Тому ми повинні годувати їх відповідно до цих особливостей.

Шлунок у собак має одну камеру (моногастрична), довжина кишечника в 6 разів перевищує довжину тіла, для порівняння: у кішок – у 3–4, у овець – в 27–29 разів. Місткість шлунка у собаки середнього розміру 2,0–2,5 л.

Хоча зуби і травна система характерні для хижака, але під час одомашнення і тривалого життя поруч з людиною собака стала фактично всеїдною твариною, в їх раціон включають м'ясо, рибу, субпродукти, м'ясо-кісткове, кісткове і рибне борошно, крупи та борошняні вироби, хліб, молоко, різні види овочів і зелені. Деяку частину раціону собаки можуть становити харчові відходи. Усі рослинні продукти, крім зелені, собакам дають вареними, оскільки рослинний крохмаль і інші полісахариди в сиromу вигляді у собак не засвоюються.

Харчування відіграє величезну роль у правильному вирощуванні здорової, міцної, екстер'єрної собаки. На жаль, цим питанням часто не приділяється достатньо уваги. Необхідно пам'ятати, що основними кормами повинні бути корма тваринного походження і, в першу чергу, м'ясо-рибний корм. Щоб правильно виростити собаку, потрібно враховувати ці особливості під час складання раціону. У собак висока швидкість проходження корму по травному тракту: перші залишки з'їденого корму можуть виділятися через 8, а повне переварювання відбувається за 30 годин.

Годувати бажано тільки сирими продуктами. Сира їжа завжди краща для собаки, ніж варена. У природі їжу їм ніхто не варить і їхній організм у цьому випадку краще перетравлює і засвоює поживні речовини. Під час вживання вареної їжі ясна і стінки шлунка стають млявими. Варена їжа викликає захворювання зубів, жувальні м'язи слабшають, шлунковий сік виділяється слабо. Все це призводить до порушення обміну речовин і захворювання органів травлення. Собаки походять від вовків, які харчуються сирим

м'ясом і отримують досить рослинного корму у вигляді вмісту кишечника і шлунка жертв та поїдаючи рослинність.

Потрібно готувати спеціально їжу для собак. Прогодувати залишками зі столу неможна. Найбільш правильно годувати сирими продуктами, залитими м'ясним, рибним або овочевим бульйоном. Для бульйону краще використовувати кістки, а м'ясо класти сирим у готовий суп. Необхідно давати в сирому вигляді і частину овочів. До цього потрібно привчати собаку зі щенячого віку. Спочатку дають дрібно натерту моркву, яблуко, капусту і, коли собака звикає до них, то в подальшому ніяких проблем не буде.

Собаки іноді влаштовують собі розвантажувальні дні, коли вони відмовляються від годівлі, або навіть не їдять весь день. Не змушуйте їх – голодувати навіть корисно! Слід влаштовувати пости в обов'язковому порядку – пропускати одну годівлю в тиждень. Це сприяє очищенню шлунка від шлаків. До речі, з цією ж метою не забороняйте їсти трави. Часто після цього у собак буває блювота, що в цьому випадку є нормальним явищем.

Годування повинне здійснюватися доброякісними свіжими продуктами, хоча собака і менш схильна до розладу шлунка і отруєнь несвіжими продуктами, ніж людина.

Режим годування

Раціон повинен складатися з різних кормів, бути смачним для собак і обов'язково включати корми тваринного походження. До правильної годівлі собаку привчають з першого дня появи в будинку. Під правильним годуванням мається на увазі не тільки правильне співвідношення і кількість корму, а й періодичність годування, так, наприклад, молодих собак потрібно годувати частіше. Цуценя у місячному віці потрібно годувати 5–6 разів на добу. Далі з 4-х місяців зменшується кількість годувань до 4 разів, а з 6-ти місяців вже можна годувати собаку 3 рази на добу і приблизно в 1 рік 2 міс. – 1 рік 4 міс. її переводять на дворазове харчування. Його можна зберігати до кінця життя собаки. Велику роль відіграє і періодичність годування. Ви повинні намагатися годувати собак завжди в один і той самий час, чітко по годинах. Собаки звикають їсти саме в цей час, у них виробляється умовний рефлекс, відбувається

виділення шлункового соку, їжа краще перетравлюється і засвоюється.

Звикнувши приймати корм в певний час, собака в проміжках вже не намагається знайти їжу, не відчуває “мук” голоду і не канючить подачок, а також легше відвикає від того, щоб підбирати їжу на землі, але це за умови, що ви не підгодовуєте її між годуваннями. Коли ви годуєте собаку кілька разів на добу, тобто в щенячому віці, то інтервали між годуваннями повинні бути рівними. Починайте, наприклад, перше годування о сьомій годині ранку, потім через 2,5 або 3 години, тобто кожне годування повинне мати сталий інтервал часу. Їжа повинна бути теплою (30–36° С). Занадто холодна або занадто гаряча їжа неприпустима. За консистенцією їжу, яка найбільш легкозасвоювана для собаки, можна порівняти зі сметаною. Постійно давати бульйон не можна – це перевантаження організму водою, що призводить до переповнення сечового міхура, запального процесу. Необхідно готувати корм для собак спеціально, на 3–4 дні вже планувати давання певних кормів, не можна різко змінювати раціон. Це може викликати розлад шлунка. Якщо ви годуєте певним набором кормів досить тривалий час, потрібно просто змінювати два, три компоненти, не змінюючи всієї сукупності. Тому найкраще заздалегідь запланувати і для себе усвідомити замітники для кожного виду корму. Намагайтеся купувати продукти відразу в достатній, на кілька днів, кількості, наприклад, крупи, овочі тощо.

Краще годувати не одним видом корму, а різними. Заздалегідь підшукується і купується миска. Не дозволяйте підбирати їжу з підлоги. Краще годувати на підставці висотою на рівні ліктя. Усе це привчить собаку їсти корм тільки з миски і тільки на своєму місці. Слідкуйте за тим, щоб собака не розкидала їжу, не виймала шматки і не розтягувала по квартирі.

Намагайтеся, щоб їжа була однорідною за консистенцією, усі компоненти добре перемішані. Це потрібно для того, щоб собака не тягла найбільш ласі шматочки і не залишала того, що не любить. Тому м'ясо дають дрібно нарізаним в їжу або після згодовування всієї їжі, але не до годування! Слідкуйте, щоб у корм не потрапляли дрібні кістки.

Якщо собака не їсть корм, то не варто її змушувати, тим більше додавати ковбасу чи інші ласощі – у собак швидко виробляється умовний рефлекс: “Я не хочу їсти, мені це не подобається, я почекаю і мені дадуть смачнішого”. Отже, вона отримує раціон, який не забезпечує їй правильний розвиток. Такі собаки мають поганий апетит. Тому якщо собака відмовився від їжі, заберіть і дайте їй наступного разу. Якщо не їсть знову, дайте їй ще раз. Це стосується тільки доброякісних кормів: звичайно, якщо собака відмовляється, наприклад, їсти кислий корм, то чинить правильно. І нічого страшного, якщо Ваш улюбленець або улюблениця не поїв день-два. Вони не помруть з голоду, а поголодувавши, почнуть їсти. Здатність голодувати у них успадкована від вовків. Вовки можуть досхочу наїстися, а потім довго голодувати. І собаки без будь-якої шкоди для себе і свого здоров'я можуть голодувати до тижня.

Привчайте, давши їжу, поїдати її одразу, не залишати. Для цього через 15–20 хв. слід прибрати миску. За цей час собака з'їдає свою покладену норму. Крім того, давати щось можна тільки за роботу, за виконання команди у вигляді заохочення. Собака зникає, що їжу через 15 хвилин заберуть, і буде одразу з'їдати її. Миска має бути більшою за разову порцію. Норма залежить від апетиту, фізичних особливостей собаки.

Слід пам'ятати, що взимку і під час линьки калорійність раціону повинна бути збільшена приблизно на 20–25 %. У ці періоди тварини витрачають більшу кількість поживних речовин і енергії. Вагітним сукам треба поступово збільшувати калорійність і вміст протеїну, але без значного збільшення обсягу.

Склад раціону

Основа раціону собак становлять білкові корми тваринного походження.

М'ясо сире пісне або середньої жирності може використовуватися від усіх домашніх тварин, воно може містити невеликі сухожилля і хрящі, а також трохи жиру. Частина м'яса в раціоні собак може бути замінена субпродуктами, отриманими під час забою тварин.

М'ясо-кістковий субпродукт. Голови, ноги, суглоби, кістки після обвалки туші містять білок низької біологічної цінності, багаті жиром. Використовуючи для годування молодняку, до них необхідно додавати білкові корми. Варені кістки собакам краще не давати, оскільки вони мають низьку поживну цінність і можуть призвести до засмічення шлунка. Сирі кістки повинні бути в раціоні собаки не менше 2–3 разів на тиждень. Перед згодовуванням кістки рубають на частини, щоб собака міг їх гризти. Трубчасті кістки, які при розгризанні дають гострі уламки, краще не давати, бо вони можуть поранити травні органи собаки. Трубчасті кістки можна використовувати під час приготування супів для собаки. Велика кількість кісток у раціоні собаки може призвести до запору.

Пташині субпродукти (нутрощі, шкіра, кістки, лапи, голови, шиї, скелети з обрізками жиру) мають високу енергетичну цінність, добре з'їдаються собаками. Курячі шиї можна давати цілими, або у вигляді фаршу, краще це робити не більше трьох разів на тиждень.

На м'ясокомбінатах з окремих органів і частин тварин, а також туш, з тих чи інших причин непридатних в їжу людям, шляхом висушування при високій температурі отримують м'ясо-кісткове борошно. Ці корми містять повноцінний білок і можуть задовольняти 50 % потреби собаки в білку м'ясо-рибних кормів. Дорослому собаці можна давати до 100 г м'ясо-кісткового борошна в день у суміші з іншими кормами.

Риба за якістю білка не поступається м'ясу, води містить від 50 до 90 %. Якщо кількість риби в раціоні не перевищує 30 % від м'ясо-рибних кормів раціону, то потреба собак у вітамінах А, D і B12 повністю задовольняється. За вмістом вітамінів B2, B6, пантотенової кислоти риба поступається м'ясу. Для нормального розвитку тварин не бажано давати риби більше 70 % потреби собак у білку тваринного походження. Якщо згодовують необроблену рибу, то її кількість подвоюють.

Рослинні корми у годуванні собак використовують як додаткові. Зазвичай вони не перевищують однієї третини поживності раціону.

Зернові – рис, вівсяні і пшеничні пластівці, ячмінні, житні, вівсяні дерть і борошно, макаронні вироби (локшина, вермішель),

хліб, сухарі, крім двох останніх, згодують у вареному вигляді. Варені зернові корми у собак засвоюються на 20 % краще. Зернові корми у вигляді пластівців можна згодувати сирими або завареними гарячим бульйоном. За дієтичними властивостями на першому місці стоїть вівсяна крупа, однак тривале годування нею небажано. Зернові продукти краще давати в суміші або чергувати. Надлишок крохмалю в раціоні собак призводить до ожиріння. Останнє особливо часто спостерігається під час годування манною крупою і макаронними виробами, тому їх використовують у годуванні худих і ослаблених собак, в період інтенсивного зростання молодняка. У раціон собак бажано включати невелику кількість пшеничних висівок як джерело вітамінів групи В.

Сирі овочі – морква, петрушка, салат, шніт-цибуля, листя кульбаби, кропива та інші трави можна давати у сирому вигляді. Їх ретельно миють, потім подрібнюють на тертці, в міксері або дрібно рубають ножом, пропускають через м'ясорубку. У такому вигляді їх уводять у корм безпосередньо перед годуванням. Температурній обробці ці корми не піддають, оскільки під впливом високої температури велика частина вітамінів руйнується. Як джерело вітамінів і для профілактики зараження собак гельмінтами (глистами) їм щодня додають до суміші з іншими кормами по 10–15 г подрібненої цибулі або часнику.

Залишки від харчування людини (харчові відходи) не можуть бути основою раціону собаки, бо часто містять підвищену кількість солі, прянощі, велику кількість вуглеводів і мало білків тваринного походження. З огляду на це харчові відходи включають у раціон собаки в обмеженій кількості. Не можна згодувати собакам мариновані продукти, консервовані бензойною кислотою, цукерки, шоколад та інші солодощі. Зіпсовані продукти харчування не придатні для собак (кислі, запліснявілі тощо).

В останні роки на ринку з'явилося багато готових кормів для домашніх тварин. Ці корми краще використовувати як один з компонентів раціону, додаючи до інших, більш природних кормів або використовуючи їх обмежений час, зокрема період виставки, виїзд за місто тощо. Тривале годування консервованими кормами як єдиним кормом часто приносить шкоду. Не рекомендується годування консервованими кормами молодняка молодше чотирьох місяців.

Непрямим показником адекватного забезпечення собаки поживними речовинами є гарний настрій собаки, хороший апетит (собака повинна охоче з'їдати свій раціон за 3–5 хв), робоча кондиція, тобто помірна вгодованість (мають проглядатися 3–5 останніх ребер). Слід мати на увазі, що недокорм завдає менше шкоди, ніж перегодовування собаки. Надлишкова калорійність раціону, яка призводить до надмірної ваги і ожиріння, негативно позначається на стані здоров'я і скорочує тривалість життя собаки. Худі тварини живуть довше.

2.3. Утримання собак

У собаківництві використовують різні способи утримання – квартирний, дворовий, у вольерах, боксах, клітці, польовий.

Квартирне. Найбільш часто так утримує собак міське населення. У собаки має бути постійне місце, яке відводиться на площі її власника, яке відповідає санітарно-гігієнічним нормам. За наявності собаки в квартирі варто суворо дотримуватися правил гігієни.

Присадибний (дворовий). Під час утримання у дворі, на території ділянки можна використовувати ланцюг, блокову прив'язь (на дроті), у цьому випадку для собаки повинна бути обладнана будка. Будки досить поширені, вони зручні, їх легко переставляти або перевозити з місця на місце, вони не вимагають великих витрат праці на прибирання і дезінфекцію, забезпечують собаці надійне місце відпочинку і укриття від негоди. Виготовляють будки з найрізноманітніших матеріалів і в декількох варіантах. Найбільш зручна будка – дерев'яна, розбірна (довжина 100 см, ширина 90 см, висота 80 см, лаз 40×50 см для великих собак). Перед будкою кладуть дерев'яний щит. Для дрібних і середніх собак розмір будки зменшується відповідно. Будку ставлять вище рівня землі, щоб не затікала вода. Взимку будку утеплюють, прохід завішують міцною тканиною (брзент, мішковина тощо) так, щоб собака могла вільно входити і виходити. У будку кладуть підстилку (солома, килимок і ін.), яка легко замінюється або дезінфікується.

Можна практикувати безприв'язне утримання собаки, якщо територія надійно огорожена. У цьому випадку для укриття і відпочинку собаки можна обладнати місце у вигляді лежанки з бортиками, в будинку, сараї, інших господарських приміщеннях, але не там, де є тварини.

Утримання в вольєрах. Дуже практичним є утримання собак у вольєрах у разі їхньої великої кількості. Конструкція вольєра може бути різною, але він має забезпечувати комфортне утримання собак і бути зручним для прибирання, дезінфекції та догляду за собаками. У разі одиночного утримання, в найпростішому випадку – це може бути обгороджена сіткою ділянка (вигул) з будкою для відпочинку та укриття від негоди. Вольєри являють собою ділянку 2×3 – 3×3 м, обгороджену сітчастим парканом. Паркан повинен бути зроблений так, щоб виключити можливість втечі собаки.

У розплідниках для утримання собак зазвичай обладнують павільйони, розділені на окремі вольєри. Конструкція павільйонів різна – від навісу, що захищає від сонця і негоди, до теплового цегляного будинку, обладнаного вигулами. Навіс з будками і вигулами – постійна споруда. Відкритий з одного боку навіс з односхилим дахом. Висота від 2,5 до 2 м. Під дахом зроблені вигули 2 – 3×2 – 3 м і встановлені будки. Перегородки між вигулами суцільні на висоту до 1,5 м.

Односторонній павільйон з кабінами і вигулами являє собою будову з кабінами за кількістю собак. Кабіна (розмір приблизно $2,0 \times 1,5 \times 1,8$ м) є частиною приміщення павільйону, вона утеплена, є суцільні стіни, підлога, стеля, в холодну пору року в кабіну ставлять будку. З кабіни прохід веде до вигула, який розташовується поза приміщенням.

Двосторонній павільйон з кабінами і вигулами – це будова, з виходами з кабін у протилежні боки (з однієї кабіни в один бік, з іншого – у протилежний). Його перевага полягає в тому, що вигули мають збільшену площу.

Дворядний павільйон – коли кабіни розташовані в два ряди – між рядами прохід для обслуговуючого персоналу. Обслуговуючий персонал перебуває під час роботи в приміщенні (павільйоні) і має доступ з проходу до всіх кабін.

Зазвичай фасадна частина таких споруд має металеву сітку. Практикується використання сітки з розміром вічка 40×40 мм і товщиною дроту 2,5–3,5 мм. Двері вигулу виготовляють у вигляді дерев'яної або металевої рами, обтягнутої металевою сіткою. Двері відкриваються всередину і мають засувки з обох сторін. Висота дверей 1,75–1,80 м і більше, ширина 75–80 см. Двері в кабіни суцільні, з кабіни у вигул веде лаз, розміром приблизно 30×40 см.

Утримання в боксах. У районах з суворим кліматом і у разі утримання собак короткошерстих і декоративних – застосовується утримання в боксах. Бокси (розмір приблизно 2×3 м) – це місце утримання собак, що включає і вигул, і укриття (будку), і все це розміщено в закритому теплому приміщенні. Конструкція павільйону з боксами може бути різною, залежно від району розташування і порід собак, які утримуються.

Утримання в клітках. Як новий спосіб, можна використовувати утримання собак в клітках. Конструкція клітки може бути різною, це стосується не тільки розмірів, які, природно, залежать від величини собаки. Можна рекомендувати для їхнього виготовлення металеву сітку – це найбільш практично. Клітки можуть бути одноярусні або багатоярусні. Водночас конструкція клітки і її розміри, у першу чергу, залежать від величини собаки, це стосується і розміру чарунки і діаметру дроту. За даними В. В. Тропіка (1998), оптимальними параметрами для утримання цуценят німецької вівчарки до 8–10 місяців є чарунка сітки 45×45 мм і діаметр дроту 3,0 мм, а для дорослих – відповідно 50×50 мм і 3,5 мм. Утримання у клітках можна рекомендувати, у першу чергу, для собак дрібних і середніх порід. З великими породами складніше. З такою системою значно скорочується час по догляду за тваринами. Собаки розташовуються компактно, їхній зміст не вимагає багато місця і поліпшуються зоогігієнічні показники. Клітки можна розташовувати як на відкритому повітрі, так і в закритому, опалювальному приміщенні. Їх можна компонувати в бажаному порядку і містити як молодняк, так і доросле поголів'я.

Польове. Найчастіше такий спосіб використовується для утримання пастуших собак. У пасовищний період вони перебувають

при стаді. У цьому випадку також необхідно обладнати для собак місця відпочинку і укриття (це можуть бути укриття з тюків соломи або нори, печери). Їх роблять з підручного матеріалу, вони повинні захистити собак, зокрема, від спеки і негоди. Собаки повинні мати вільний і швидкий доступ до охоронюваних тварин.

Розрізняють індивідуальне та групове утримання собак. Потрібна для групового утримання площа залежить від кількості собак і виду їхньої служби. Під час визначення розміру площі ураховують потреби у ділянках для будівництва основних і допоміжних споруд і місць для виходу та занять з собаками. Місце розміщення собак обносять суцільним парканом. Забір можна замінити щільним зеленим насадженням шириною близько 2 м з кущів глоду, шипшини.

Під час проектування розплідника собак керуються нормами, що прийняті під час проектування тваринницьких приміщень. Відстань від будівель до житлових і виробничих будівель визначається існуючими ветеринарно-санітарними і протипожежними нормами.

Необхідним мінімумом спорядження для собак є нашійник або шлейка, повідець, металевий ланцюг, намордник. Для собак найбільш придатні широкі, двошарові нашійники з синтетичних матеріалів, шкіри та її замінників, брезентові та ін., які мають ушите зварене півкільце і міцну пряжку з муфтою. Довжина таких нашійників для великих і середніх собак 40–60 см, ширина 3–4 см, товщина близько 3 мм. Опір нашійника на розрив повинен перевищувати живу масу собаки в 3–5 разів.

Для дрібних собак для прогулянок часто використовують шлейку, до якої висувають такі ж вимоги щодо міцності, як і до нашійника. Шлейки можна використовувати і для середніх, і для великих собак, але переважно під час виконання певних вправ, наприклад під час буксирування.

Повідець може бути з різного матеріалу – синтетичний, шкіряний, брезентовий, його оптимальна довжина 1,5–3,0 м з петлею на кінці. Кріпиться він до нашійника карабіном з обертовим вертлюгом (№ 2, 4, 6).

Металевий ланцюг для прив'язі собак повинен мати довжину 2,0–2,5 м і опір на розрив 100–150 кг для середніх і великих собак.

Ланцюг повинен мати замок для кріплення на скобі прив'язі собаки. Карабін для кріплення ланцюга до нашійника роблять обов'язково з обертовим вертлюгом.

Намордник потрібний для виведення собаки на прогулянку в населених пунктах, для поїздки в транспорті, у разі розведення вартових собак по постах територіїю об'єкта, що охороняється, коли можливі зустрічі з людьми. Найбільш зручний шкіряний сітчастий намордник. Розміри його залежать від розмірів голови собаки. Можна використовувати металевий сітчастий намордник (але не в зимовий час). Особливо злісним собакам надягають глухі намордники з отвором для носа. Довго залишати собаку в такому наморднику не можна, особливо у спеку. Для маленьких, кімнатних собак використовують петлевий намордник, що фіксує закриту пащу собаки, але в ньому також довго залишати собаку не можна, якщо він досить тісний.

Під час утримання собак треба дотримуватися санітарно-гігієнічних норм; у разі виникнення захворювань необхідно повністю унеможливити ймовірність зараження інших тварин і людини. З цією метою проводять такі профілактичні заходи: знезараження приміщень, місць відпочинку, виходу собак, інвентарю із догляду за собакою (дезинфекцію); боротьба з комахами, у тому числі паразитичними (дезінсекцію); з гризунами (дератизацію); кліщами (деакаризацію); глистами (дегельмінтизацію); необхідні вакцинації.

Потреба в повітрі у собаки досить велика. Тому на території і в приміщеннях, де перебувають собаки, потрібно забезпечити вільний доступ чистого повітря. Під час утримання в боксах у закритих приміщеннях обладнують припливно-витяжну вентиляцію. У приміщенні має бути сухо і не повинно бути протягів.

Для утеплення будки, кабіни в холодну пору року використовують різні матеріали, які повинні бути досить пружними, сухими, що не вбирають вологи, теплоізоляційними. Це можуть бути різні килимки, мати, солома, м'яка деревна стружка тощо. Під час кімнатного утримання підстилкою собаці слугує матрац або килимок, який періодично пилососять, очищають від шерсті, перуть, дезінфікують.

Як молодим, так і дорослим собакам необхідні вільні рухи, особливо коли будь-яких фізичних навантажень немає. У міських умовах собаку виводять на прогулянку не тільки для моціону, але і для задоволення природних потреб. Прогулянки повинні бути не менше двох разів на добу, а для дрібних, середніх і молодих собак – частіше. Тривалість кожної прогулянки не менше 30 хвилин. Прогулянка без повідка є найкращою. Відсутність повноцінних прогулянок знижує опірність організму собаки, порушує обмін речовин і знижує життєздатність.

Необхідно постійно проводити чистку собак, особливо це зручно робити під час прогулянок. Чистку проводять, щоб видаляти відмерлі частинки верхнього шару шкіри, лупу, відмерле і зламане волосся, що проникли в шерсть і на шкіру собаки, бруд, пил, комахи і т. д.

Чистять собаку різними спеціальними щітками, гребінцями, матерією. Гребінцем розчісують шерсть собаки, у залежаних місцях це роблять жорсткими щітками. М'якою щіткою чистять голову, шию, тулуб, кінцівки. Закінчують чищення протиранням тіла собаки тканиною. Протирають також очі і вуха. Для чищення собаки можна використовувати і пилосос. Особливо важливо чистити собаку під час линьки, яка в нормі відбувається два рази на рік. Під час линьки організм витрачає поживні речовини, тому в цей період потрібні посилене харчування і особливо ретельний догляд за собакою. У собак, що живуть у квартирі, може бути безперервна линька.

Для правильного догляду за волоссяним покривом собаки в деяких випадках необхідно проводити стрижку. Це, у першу чергу, стосується деяких порід декоративних собак. Допускається стрижка волосся, що закривають очі у деяких порід службових і мисливських собак. Для тер'єрів і деяких інших порід з метою надання їм стандартного вигляду проводять триммінг за встановленою формою.

За необхідності собак миють, у цьому випадку температура води може бути майже 30–32 °С, або нижчою залежно від температури повітря. Краще при цьому використовувати спеціальні шампуні.

Можна використовувати сухі шампуні, особливо в холодну погоду, або не виводити з приміщення собаку, поки волосяний покрив повністю не просохне.

Якщо така можливість є, то собак купають у водоймах з чистою водою. Починати ці справи потрібно, коли температура води близько 20 °С. Тривалість купання нарощують поступово, починаючи з декількох хвилин. У теплу пору купати собак можна щодня. Зазвичай привчають, кидаючи в воду предмет недалеко від берега, потім посилають собаку командою.

Якщо собака купається постійно, то це можна робити до пізньої осені. Купання загартовує організм, зміцнює здоров'я, покращує ріст, розвиток і добре діє на нервову систему.

РОЗДІЛ 3

ПРАВИЛА ДРЕСИРУВАННЯ ТА ТРЕНУВАННЯ СЛУЖБОВИХ СОБАК

3.1. Методи та прийоми дресирування

На думку М. М. Укроженко, «під методами дресирування розуміють комплекс способів і прийомів, за допомогою яких у тренувальній собаці виробляються умовні рефлекси».

Автори В. Бочаров та А. Орлов вважають, що в кожному конкретному випадку дресирування, застосовуючи той чи інший метод, здійснюється за допомогою прийомів. Прийом – це система впливу на собаку з метою вироблення певного досвіду.

Аналіз доступної літератури дозволяє виділити такі методи дресирування собак: **механічний, заохочувальний, контрастний, наслідувальний і натаскування.**

Заохочувальний метод передбачає застосування харчових подразників для вироблення умовних рефлексів. Виник він у процесі привчання і одомашнення диких тварин. Вперше був застосований відомим російським артистом і дресирувальником В. Л. Дуровим. Його метод знайшов широке застосування не тільки в цирковому мистецтві, а й у практиці дресирування службових собак, особливо мінно-розшукових, а також для пошуку наркотиків та контрабандних товарів. Підготовлені за цим методом собаки мають високу активність пошукових реакцій. Суть методу полягає у тому, що харчовим подразником (ласощами) собаку змушують виконувати потрібні дії, а потім її заохочують за правильну реакцію. Заохочувальний метод дресирування дає хороші результати під час дресирування собак з переважаючою харчовою реакцією, але може також успішно застосовуватися і для собак з іншими реакціями поведінки. Найбільш ефективний цей метод, коли собаки голодні або їх дресирують через 3–4 години після годування. Позитивні якості цього методу полягають у тому, що умовні рефлекси на харчові підкріплення утворюються легко і швидко, добре зберігаються. За допомогою цього

методу швидко встановлюється і довго зберігається контакт дресувальника з собакою, що має важливе значення у дресуванні і застосуванні собак на службі. Харчові подразники підтримують і зберігають активність собаки під час дресування і навіть у кінці занять, коли собака стомлена.

Недоліком заохочувального методу є те, що не всі умовні рефлекси і складніші навички можна виробити за допомогою їжі. Наприклад, навички затримання не можна виробити за цим методом. У стані ситості у собаки умовні рефлекси утворюються повільно або зовсім не утворюються.

Механічний метод полягає у застосуванні механічних подразників у вигляді примусового і заохочувального підкріплення. У дресуванні собак за допомогою механічних подразників виробляється більшість навичок. Механічні дії на собаку сторонньої людини (помічника), як правило, викликають у неї активно-оборонну реакцію, яка є базою для вироблення більшості спеціальних навичок: затримання, обшуку місцевості, роботи по сліду тощо. Легкі механічні дії дресувальника на певні ділянки тіла собаки, наприклад, погладжування, поплескування в області грудей, шиї, плеча діє на собаку заспокійливо і схвально, що використовується дресувальником як заохочувальний метод.

Механічний метод дресування має позитивні сторони:

- всі умовні рефлекси закріплюються міцно і надовго;
- забезпечують безвідмовну роботу собаки в будь-яких умовах.

Недоліком методу є те, що деякі умовні рефлекси утворюються дещо повільніше і вимагають більше часу на формування навичок. Крім того, механічні дії можуть викликати у собаки пасивність, пригніченість, обережність, іноді боязкість і навіть боягузтво, що негативно відображається на подальшому дресуванні. Часте застосування дресувальником механічних подразників викликає недовірливе ставлення собаки до нього і послаблює контакт між ними. Механічним методом неможливо виробити у собаки всі навички, необхідні для служби.

Контрастний метод – основний метод дресування, який об'єднує усі позитивні сторони механічного та заохочувального методів. Сутність його полягає у тому, що дія умовного подразника

підкріплюється механічним подразником, а коли собака зробить потрібну дію або прийме певну позу, їй дають ласощі. Наприклад, при виробленні умовного рефлексу на команду «Сидіти!» Умовний подразник спочатку підкріплюють натисканням на область попереку собаки (механічний вплив) і як тільки собака сіла, їй дають ласощі. У цьому випадку застосовують больові і харчові подразники. За своїм біологічним значенням вони протилежні – контрастні. При повторенні таких поєднань швидше виробляються навички, собака чітко, енергійно реагує на сигнали дресирувальника. Навички бувають безвідмовними. Іншою позитивною стороною цього методу є те, що при виробленні навичок у собаки не знижується активність і не порушується контакт з дресирувальником.

Метод наслідування – універсальний спосіб засвоєння досвіду однієї собаки іншою, здатність відтворювати рухи і поведінку. Цей метод доволі важкий і його використовують не часто але він ефективний.

Метод натаскування полягає у спонуканні собаки до виконання певних дій шляхом створення умов комплексом подразників. Умовні рефлекси, вироблені таким шляхом, відрізняються високою активністю, динамічністю, але не безвідмовністю. Метод рекомендується застосовувати у поєднанні з іншими методами дресирування, тому він вважається допоміжним.

Знаючи позитивні і негативні сторони кожного методу, дресирувальник повинен вміло використовувати їх щодо особливостей поведінки собаки. Одну і ту саму навичку можна виробити різними методами, але для кожної навички існує певний прийом і конкретно обґрунтована методика вироблення умовного рефлексу і формування потрібного досвіду.

РОЗДІЛ 4

КУРС ВИХОВНОГО ДРЕСИРУВАННЯ

Дресирування проводять для того, щоб виробити в собаки спеціальні навички, необхідні при використанні її в тому або іншому виді служби (пошуковій, сторожовій, поводитирській та ін.).

Прийнято розрізняти дресирування *загальне* і *виховне*.

Виховне дресирування має на меті виробити у собаки порівняно прості навички загальної слухняності, що необхідні для щоденного управління поведінкою собаки, а також для вироблення спеціальних навичок.

Загальне дресирування вчить собак певній службі: вартовій, сторожовій, розшуковій.

Перш ніж навчати собаку, треба засвоїти як це робити: вивчити умови, динаміку процесу вироблення певного навичку, потребуватися у тих діях, які при цьому потрібні дресирувальнику, чітко засвоїти, як часто слід повторювати їх. Тільки після цього потрібно переходити до виховного дресирування собаки за конкретним методом.

На кожному занятті дресирувальник поєднує вироблення двох-трьох навичок. Вони підбираються послідовно, щоб один не впливав негативно на закріплення іншого.

Дотримуючись системи дресирування, потрібно здійснювати індивідуальний підхід до кожної тварини з урахуванням особливостей її психіки і освоєння попереднього досвіду. При цьому важливо знати межі можливостей собаки, щоб найкращим чином використовувати її здібності.

Підготовка цуценяти до дресирування

Квартирне цуценя необхідно для прогулянки виносити на вулицю на кілька хвилин (від 5 до 15 взимку і від 20 до 30 хвилин влітку) кілька разів на день. Навесні і влітку гуляти з цуценям краще вранці, коли існує ультрафіолетове випромінювання. Треба остерігатися сирі і вітряної погоди.

До годівлі щеня привчається легко, потреба в кормі і в воді є найважливішою життєвою необхідністю, важливо цуценя поїти і

годувати регулярно, в один і той самий час і дотримуватися повноцінності добового раціону, дотримуючись науково обґрунтованих рекомендацій. Як недокорм, так і перегодовування цуценяти не припустимі. В першому випадку він призведе до відставання в розвитку, а в другому – порушить нормальний процес травлення, погіршить апетит, спровокує ожиріння.

До свого місця цуценя починають привчати з перших днів появи його в будинку. Це місце, на якому повинен бути килимок, призначений для відпочинку цуценяти.

Кожного разу, коли щеня, наївшись або награвшись, починає укладатися де-небудь, візьміть його на руки, віднесіть до місця відпочинку і після команди «Місце!» покладіть на килимок, повторіть команду «Місце!» і погладьте. Спочатку щеня, як правило, спробує піднятися і втекти. У такому випадку, утримуючи цуценя на підстилці, повторіть команду «Місце!», погладьте його і, як тільки він заспокоїться, заохочуйте його вигуком «Добре», погладженням і ласощами, потім відійдіть.

Цуценя порівняно легко привчити до виконання команди «Місце!», коли воно сите або втомилося, і значно важче, коли збуджене запахом їжі біля столу. У цуценяти цей навик легко виробляється. Поступово цуценя звикає виконувати команду «Місце!».

Підходити до хазяїна за командою «До мене!» цуценя привчають якомога раніше, одразу після встановлення з ним хорошого контакту і привчання його до місця і клички, з метою формування первинних навичок слухняності.

Для вироблення чітко вираженого, стійкого досвіду на команду «До мене!» від вас будуть потрібні терпіння, наполегливість і завзятість. Щеня, а згодом й доросла собака, що не опанувала цей навик, принесе багато клопоту, неприємностей, іноді і відчаю.

Домогтися від собаки безвідмовності і чіткості виконання команди «До мене!» можна в тому випадку, якщо ця команда буде сприйматися як сигнал подальшого заохочення, супроводжуваного приємними відчуттями (гра, вигук «Добре!», ласощі).

Тому спочатку привчайте цуценя виконувати команду «До мене!» за допомогою корму (ласощів).

Починаючи годування, візьміть корм, покличте щеня і як тільки воно зверне увагу, подайте команду «До мене!». Віднесіть і поставте корм на місце. Побачивши, що цуценя до вас підбігає, подайте команду «До мене!», а коли воно підбіжить, заохочуйте його вигуком «Добре!», погладжуванням і кормом.

Після 4–5 днів занять приступають до відпрацювання команди «До мене!» з виходом з будинку. Коли цуценя під час прогулянки віддалитися на 7–8 кроків, його звать, і коли воно зверне на це увагу, подають команду «До мене!». Як тільки щеня підбіжить або підійде, заохочують його вигуком «Добре!», погладжуванням і ласощами. Впродовж однієї прогулянки вправу повторюють 4–5 разів.

До відходу від господаря по команді «Гуляй!» цуценя привчають після того, як воно засвоїть команду «До мене!»

Під час прогулянки відщепіть поводок, подайте команду «Гуляй!» і не великою пробіжкою заохочуйте цуценя бігти за собою так, щоб воно вибігло вперед. Після того, як щеня трохи погуляє, покличте його до себе і заохочте погладжуванням і ласощами. Надалі, подавши команду «Гуляй!», скорочуйте пробіжку, а в подальшому посилайте цуценя вперед по команді «Гуляй!», залишаючись на місці. Протягом дня вправу повторіть 4–5 разів.

Залежно від вироблення первинних навичок вправи ускладнюйте. Посилайте цуценя гуляти все далі від себе, збільшуйте час перебування цуценяти у вільному стані, але не зловживайте ускладненнями. Такими методами потрібно відучувати цуценя і від інших небажаних дій. Вдаватися до покарання цуценят у віці 1–3 місяців можна.

Привчання цуценяти до припинення небажаних дій по команді «Фу!» проводиться протягом усього вікового періоду. При цьому вимоги до цуценяти зростають залежно від його віку.

Для вироблення навички кожного разу, як тільки цуценя спробує або почне виробляти ту чи іншу небажану дію, вимовляється в загрозливій інтонації заборонна команда «Фу!» (умовний подразник), який негайно підкріплюється механічною дією (безумовним подразником) – ривком повідка, ударом прутиком по спині.

Досить часто щеня не підбирає харчові відходи, йдучи поруч з вами на короткому повідку, але робить це, коли від вас віддаляється. У такому випадку під час прогулянки з цуценям на довгому повідку уважно спостерігайте за ним і, як тільки воно спробує схопити харчові відходи, негайно вимовіть заборонну команду «Фу!» і зробіть ривок поводком.

Як команда «Фу!», так і механічний вплив мають бути помірними, що не лякають цуценя. Вправу протягом дня повторюють не більше 3–4 разів. За день щеня багато разів надасть вам можливість вжити заходів щодо припинення небажаних дій. Але в більшості випадків ви їх не помітите або не будете готові до своєчасного на нього впливу.

На перших заняттях рекомендується своєчасно підготуватися до відпрацювання вправи, штучно створивши необхідну обстановку. Наприклад, помітили, що цуценя почало хапати зубами гардину або зстрибувати і лягати на диван, крісло і ін. У такому разі перед вигулюванням цуценяти відкрийте вікно так, щоб вітром во-рушилася гардина і візьміть прутик непомітно для цуценяти. Повернувшись додому, уважно спостерігайте за цуценям, і як тільки воно схопить гардину або заплигне на диван (крісло), подайте команду «Фу!» і несильно вдарте прутиком по спині.

Коли у цуценяти на команду «Фу!» буде вироблений початковий навик і воно стане її виконувати, можна обмежуватися однією командою, а безумовний подразник (удар прутиком та ін.) застосовувати лише періодично, щоб вироблений навик закріплювався і не згасав.

Команда «Сидіти!» В основі команди «Сидіти!» лежить використання приманки перед тим, як застосовують ласощі і заохочення. Але собаку потрібно поступово відучувати від приманки, інакше вона стане залежною від неї. Якщо процес відучування від приманки пройшов успішно і собака може виконувати команду без неї, значить, вона впоралася з цим завданням.

План навчання команди «Сидіти!»:

1. Тримайте заохочення перед носом собаки і поступово підводьте його до носа і повільно заводьте руку за голову собаки.

2. Коли собака тягнеться за кормом, то вона сідає. У цей момент дайте ласощі і заохочення.

Основні правила годування:

- годуйте в один і той самий час;
- їжа повинна бути теплою, але не гарячою;
- корм, що не з'їдений за 10–12 хвилин, необхідно прибрати;
- їжа повинна мати консистенцію густої сметани, а не бути рідкою як суп;
- після їжі собака повинна години 2 відпочити;
- чиста вода повинна стояти постійно, але не давайте воду до і після годування, а також після фізичних навантажень.

При цьому не можна ставити миску з їжею на весь день, давати трубчасті кістки худоби і птиці, годувати зі столу.

РОЗДІЛ 5

ЗАГАЛЬНИЙ КУРС ДРЕСИРУВАННЯ

5.1. Відпрацювання оборонних навичок у молодняку собак

Оборонні навички – це вміння собаки кусатися за вказівкою господаря, затримувати порушника, не боятися раптового нападу.

Навчання треба починати з тримісячного віку, але під час зміни зубів заняття потрібно припинити, тому що хворобливі відчуття під час укусу призводять до того, що собака кусає обережно.

З метою розвитку в цуценят необхідних для службових собак фізичних та типологічних навичок з ними регулярно проводять заняття. З перших прогулянок цуценят поступово привчають до подразників, з якими вони не зустрічалися на території розплідника службових собак. Привчання до різноманітних подразників здійснюється від простого до складного.

Для цуценят досить одного уроку в день. Навчання проводиться на основі інстинкту добувача, який у собак розвинений. Як засіб можна використовувати ганчірки, старі згорнуті в джгут мішки, рукави від старого ватника, куртки, м'який захисний рукав.

Заняття проводяться у чотири етапи:

I етап – закріплення інстинкту добувача і протидії. Як допоміжний засіб використовують ганчірку. Вправа має ігровий характер, не має характеру загрози, і викликає інтерес у цуценяти.

«Оживляти» ганчірку може господар, але краще, якщо щеня буде «умертвляти» ганчірку з чужим запахом. Заняття проходить у такій формі: господар тримає цуценя на повідку і привертає його увагу командою «Чужий!» до помічника, який, стоячи на місці, приводить у рух ганчірку, і та приймає вигляд істоти, яка хоче в паніці бігти. Нормальне щеня схопить ганчірку. Як тільки воно це зробить, господар повинен часто повторювати команду «Фас!» і хвалити собаку. Це буде означати, що цуценя «умертвило жертву». Тоді помічник припиняє тримати ганчірку, а господар повинен відвести цуценя. Якщо він випускає здобич, залишаючись на місці

навчання, помічник повинен негайно спробувати забрати її у собаки. Господарю треба тримати цуценя на повідку такої довжини, щоб помічник після кількох безуспішних спроб все-таки зміг забрати у нього ганчірку і, знову роздразнивши собаку, змусити її схопити і забрати здобич.

Основне в цьому занятті те, що помічник повинен вести себе залежно від поведінки цуценяти, а не навпаки. Якщо щеня поводиться правильно, воно отримує здобич і може її забрати.

II етап – навчання укусу, тобто щеня повинне так схопити здобич, щоб вона не змогла втекти. Господар повинен стояти на місці і тримати цуценя на повідку. Помічник дразнить цуценя, як і на I етапі, і дає йому схопити здобич.

Якщо щеня утримує ганчірку (в 6–7 місяців – джгут), то помічник її віддає. Якщо собака випускає ганчірку, то помічник повинен сильніше тримати ганчірку або більше роздратувати цуценя перед укусом. Після захоплення здобичі собаку хвалять і заохочують тим, що він забирає.

III етап – вправа з рукавом. Його розпочинають тоді, коли щеня фізично зміцніло. Це приблизно 9–11 місяців.

Собаку дратують як і під час I–II етапу. Щоб зміна здобичі (ганчірка, джгут, рукав) пройшла безболісно, помічник повинен віддати рукав після укусу. Для деяких молодих собак доведеться чергувати заняття з рукавом і ганчіркою, дратуючи ганчіркою і підставляючи під час укусу рукав.

Рукав треба піднести до морди собаки так, щоб вона змогла його схопити після першої спроби. Схема дратування і поведінки господаря така як в I і II етапах. Але помічник ніколи не повинен прямо рухатися на собаку, а повинен стояти до неї в півоберта, щоб собаці дати зрозуміти, що її бояться.

Заняття з рукавом краще проводити на дресирувальних майданчиках під керівництвом досвідченого інструктора.

Багатьом не подобається, коли собака стрибає на господаря. Відучувати від цього цуценя не потрібно до тих пір, поки не буде відпрацьований прийом «Затримання порушника», де собака повинна стрибати на нього, краще для цього надягати непотрібний або робочий одяг.

5.2. Правила застосування подразників, їх роль у дресируванні собак

Дресирування собак практично нічим не відрізняється від процесів навчання тварин у природному середовищі існування. У природному середовищі існування перш ніж задовольнити свою природну потребу в їжі, потрібно здійснити певну роботу: вистежити звіра, наздогнати його щоб убити, обробити тушу, відігнати конкурентів. А в разі цілеспрямованого навчання (дресирування) перепони на шляху ставить людина. Собака під час дресирування, щоб задовольнити свою потребу в їжі, змушена також виконувати певну роботу (наприклад, підносити предмет, долати перешкоди тощо), після здійснення якої вона отримає їжу і зможе вгамувати голод. У тому і іншому випадку результатом поведінки залишається отримання ласощів за виконану роботу.

У багатьох порід собак (кавказька, німецька вівчарка і інші) людина розвинула сторожові рефлекси, які проявляються у захисті людини і її житла. Щоб впливати на природні властивості собаки в бажаному напрямі, тобто успішно дресирувати її, необхідно добре знати закони взаємин тваринного організму з умовами навколишнього середовища.

Отже, дресирування є вихованням у собаки стійких умовних рефлексів (різних дій), в основі яких лежить правильне використання тих чи інших подразників. Усе, що впливає на органи чуття (рецептори) собаки і викликає відчуття, називається подразниками. Організм тварини не може існувати, не отримуючи інформацію про свій стан.

Зміна зовнішніх умов (освітленості, вологості і температури повітря, обстановки тощо) викликає в організмі певні зміни, які, в свою чергу, призводять до зміни зовнішньої поведінки тварини.

Дією умовних подразників можна вплинути не тільки на зовнішню поведінку, але і стан внутрішніх органів, наприклад, на команду «Фас!» собака збуджується, у неї посилюється робота серця, легенів, м'язів.

На поведінку собаки великий вплив мають і внутрішні подразники: нестача поживних речовин і води викликає у собаки

рефлекси пошуку їжі, води. Статеве збудження робить її метушливою, неспокійною. Сильні або незвичайні нові подразники, що викликають зміну поведінки собаки і відволікають її від роботи за сигналами дресирувальника, називають відволікаючими подразниками. Наприклад, собака, що йде по сліду за запахом людини, побачивши зайця, може кинутися за ним, залишивши роботу по сліду. Це відволікання (гальмування) відбулося через виникнення більш сильного нового рефлексу.

Зовнішні відволікаючі подразники – це, перш за все, тварини, птиці, шум і гуркіт транспорту, сторонні для собаки люди. Необхідно привчати собаку не реагувати на них.

Подразники можуть бути:

- звуковими (словесні команди, свист, звук пострілу);
- світловими або зоровими (жести рукою, поза дресирувальника, форма і розмір предметів);
- харчовими (м'ясо, цукор, хліб, сир);
- механічними (ривок повідця, тиск рукою, удар прутом);
- нюховими (індивідуальний запах людини, запах їжі).

Кожний подразник може діяти на організм як окремо, так і в сукупності, одночасно або послідовно.

Поряд з цими комплексними подразниками для собаки є дресирувальник і його помічник. У процесі дресирування на собаку також впливають подразники тієї обстановки, в якій дресирувальник працює з собакою: різні шуми, предмети, рух інших тварин, транспортних засобів.

Подразники, що застосовують під час дресирування, можуть бути умовними і безумовними. Безумовними називають подразники, які викликають прояв безумовного рефлексу. Під час дресирування собак з безумовних подразників найчастіше застосовують харчові та механічні.

Харчовими подразниками можуть бути шматочки м'яса, іноді цукор, хліб, сир. Застосовують харчовий подразник для підкріплення дії умовного. Наприклад, вимовляють кличку собаки і одразу дають їй шматочок м'яса або вимовляють команду «Сидіти!», натискають рукою на поперек і, як тільки собака сяде, дають їй шматочок м'яса. Таким чином їжу використовують для привчання

собак долати перешкоди, підходити до дресирувальника, для головної реакції (гавкоти). Щоб харчовий подразник діяв досить сильно, дресувати собаку необхідно до годування, або через 3–4 години після нього. Шматочки м'яса (ласощі) повинні бути однакових розмірів, середньої величини. Дрібні шматочки є слабким подразником, а великі шматки швидко насичують собаку і вона починає мляво працювати. Зазвичай, давання ласощів поєднується з вигуком «Добре!» і погладжуванням собаки.

У загрозливій інтонації застосовується забороняюча команда «Фу!». Вона подається голосно, різко і підкріплюється ударом хлиста, різким ривком повідця. Цією командою припиняється будь-яка небажана дія дресирувальника дія собаки. Але не можна зловживати загрозливими інтонаціями, так як часто це призводить до розвитку боягузтва у собаки і ускладнює її дресування.

Звичайна інтонація застосовується для дуже чутливих собак або в порядку схвалення її дій. У схвальної інтонації вимовляється заохочення «Добре!». Слово вимовляється тихо, ласкаво.

Команди повинні бути короткими, чіткими, стандартними. Змінювати їх не можна («Апорт!» Але не «Принеси предмет!»). Необхідно враховувати і особливості поведінки собаки на різні інтонації. Наприклад, у деяких собак загрозлива інтонація викликає пасивно-оборонну реакцію, що ускладнює вироблення умовних рефлексів. У таких випадках трохи підвищений тон у наказовій інтонації буде виконувати роль загрозливої інтонації.

Жестами можна впливати на собаку на відстані, вказувати їй напрям руху під час розшуку предметів, обшуку приміщень, місцевості. Навички на жест (зоровий сигнал) виробляють, зазвичай, після міцного засвоєння цього вміння на словесну команду.

Деякі навички виробляються на одночасний комплекс жесту і команди, наприклад, привчаючи собаку переходити у вільний стан по команді «Гуляй!» і жесту руки в сторону руху собаки.

За допомогою нюху собака впізнає господаря, розшукує їжу, вистежує дичину, рятується від ворогів.

Нюх відіграє важливу роль у статевих інстинктах, в оцінці якості їжі. Висока чутливість нюху дозволяє використовувати дресовану собаку для розшуку людини по невидимих слідах.

Ця властивість обумовлена здатністю тварини пам'ятати про сприйнятий конкретний запах і в разі втрати знаходити його шляхом зіставлення безпосереднього відчуття з тим, який запам'ятався.

Кожна людина володіє індивідуальним запахом, за яким собака без особливих зусиль відрізнити його від іншого. Запах поту, епідермісу утворює комплекс, що має назву індивідуального запаху людини. Крім індивідуального, людина є джерелом і інших запахів: взуття, мила, тютюну, парфумерних засобів, житла, запахів, пов'язаних з професією тощо. Але в цьому складному комплексі найбільш стійким є індивідуальний запах. Пересуваючись, людина розсіює запахові частинки, які залишає запаховий слід. До нього приєднуються запахи ґрунтового покриву, рослин, розчавлених дрібних комах.

Запах, заданий собаці для пошуку, є для неї сигналом до знаходження джерела запаху. Тому під час дресирування собака повинна завершити пошук по сліду нападом і боротьбою з розшукуванням.

Ступінь чутливості нюху у собаки може змінюватися залежно від ряду причин (втоми, хвороби, тривалої дії запахів). Розшук злочинців по слідах, обшук приміщень і ділянок місцевості, вибір людини за заданим запахом і інші завдання можуть успішно виконуватися собакою тільки з добре натренованим нюхом у процесі вирощування і дресирування.

РОЗДІЛ 6

ВИКОРИСТАННЯ СЛУЖБОВИХ СОБАК У ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

6.1. Використання службових собак при конвоюванні обвинувачених (підсудних), засуджених

Використання кінологів та службових собак під час виконання службово-бойових завдань у вартах з конвоювання.

Помічник начальника варти – кінолог підпорядковується начальникові варти і відповідає за використання собак для затримання осіб, які втекли з під варти, та виявлення слідів утечі.

Забороняється призначення до складу варт кінологів без службових собак.

Під час конвоювання осіб, узятих під варту, засуджених до позбавлення волі, від спеціальних автомобілів до залів суду та назад, проведення обміну на залізничних станціях, комендантсько-диспетчерських пунктах та інших встановлених законодавством обмінних пунктах, службовий собака використовується без намордника, а під час руху разом з особовим складом варти в транспортних засобах – у наморднику.

Помічник начальника варти – кінолог зобов'язаний:

- знати завдання варти, уразливі місця під час охорони осіб, узятих під варту, засуджених до позбавлення волі, на всіх етапах їх конвоювання (пішим порядком, у спеціальному автомобілі, на обмінному пункті та пункті пропуску на державному кордоні);

- службу виконувати лише із закріпленим службовим собакою;

- знати хитрощі, які застосовують для приховання слідів злочину, способи їх розпізнавання, прийоми й тактику дій під час використання службових собак;

- перекривати шляхи втечі обвинувачених (підсудних), засуджених;

- під час конвоювання, висадки (посадки) осіб, узятих під варту, засуджених до позбавлення волі, разом із службовим собакою

зайняти місце, визначене планом охорони для перекриття напрямку для скоєння втечі;

- не допускати наближення сторонніх осіб до лінії охорони, яка визначена у плані охорони;

- вести безперервний нагляд за поведінкою осіб, узятих під варту, засуджених до позбавлення волі, з метою недопущення їх втечі;

- під час виникнення ситуацій, що ускладнюють оперативну обстановку, та під час надзвичайних обставин (подій) діяти в складі групи посилення (резервної групи);

- виконувати правила утримання та догляду за службовим собакою.

У варту під час конвоювання на обмінному пункті призначається помічник начальника варту – кінолог із службовим собакою для посилення варту та переслідування засуджених, які втекли з під варту. Він зобов'язаний точно знати своє місце і порядок несення бойової служби на всіх етапах, а також дії згідно з бойовим розрахунком.

Під час конвоювання засуджених на обмінний пункт і назад кінолог із собакою розміщується на автомобілі основної або тимчасової варту (у зимовий період необхідно мати підстилку для собаки).

На обмінному пункті кінолог із собакою розташовується на місці, передбаченому планом охорони, де йому і службовому собаці видно пересування спецконтингенту, і знаходиться у готовності до негайних дій щодо застосування службової собаки при спробі осіб, які конвоюються, вчинити втечу (напад).

У всіх випадках втечі засуджених кінолог із собакою за розпорядженням начальника варту в складі групи переслідування переходить до переслідування осіб, які здійснили втечу.

Для виконання обов'язків у судовій варті кінолог призначається помічником начальника варту – кінологом, він залучається для конвоювання осіб, узятих під варту, від вартового приміщення до залів судових засідань та у зворотному напрямку (за необхідності виведення до туалету). Під час забезпечення особливо важливих (резонансних) процесів кінолог із службовим собакою

знаходиться у залі судових засідань або приміщенні, де перебуває група посилення. Після конвоювання осіб, узятих під варту (засуджених), до залів судових засідань кінолог із службовим собакою повертається до вартового приміщення.

У суді службовий собака розміщується у вартовому приміщенні та/або вартовому дворику судової установи в спеціально відведеному для цього місці. Місце утримання собаки повинно бути ізольоване від сторонніх осіб і забезпечувати правила утримання службових собак.

Тимчасове місце для утримання службового собаки обладнують:

- будкою (настилом) для службового собаки;
- цепом (ланцюгом);
- припоном з кільцем для прив'язування службового собаки;
- мискою для напування (годування) службового собаки ємністю 2–2,5 л.

За необхідності начальник варти зобов'язаний надавати можливість кінологу вигулювати службового собаку.

Під час спроби підсудних скоїти втечу або інших осіб здійснити напад на особовий склад варти кінолог діє згідно з бойовим розрахунком.

Усі переміщення особливо небезпечних злочинців у суді здійснюються тільки в супроводі кінолога зі службовим собакою.

За рішенням командира військової частини (підрозділу) у варту з конвоювання у спеціальному автомобілі може призначатися помічник начальника варти – кінолог із службовим собакою для посилення варти і дій у складі групи переслідування при розшуку і затриманні засуджених, які втекли з під варти. Порядок та місце (пост) несення служби визначається планом охорони.

При втечі під час руху спеціального автомобіля кінолог із собакою в складі групи переслідування висувається до місця втечі, визначає напрямок сліду засудженого, що втік, і використовує собаку для його переслідування.

У разі пожежі, аварії, стихійного лиха дії кінолога із службовим собакою визначаються планом охорони.

6.2. Використання службових собак під час обшуку місцевості, житлових масивів та приміщень

Донедавна в теорії оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД) під засобами оперативно-розшукової діяльності розуміли сукупність заходів, які застосовуються в оперативно-розшуковій практиці та до яких належать різноманітні засоби оперативної техніки, оперативно-розшукові обліки та службові собаки. Однак з ухваленням Закону України «Про Національну поліцію» перелік засобів розширено, зокрема надано можливість використовувати службових коней.

Під час негласного застосування службових собак необхідно додержуватися таких принципів ОРД, як законність і результативність. Пояснюється це тим, що основними для дотримання принципу законності під час застосування службових собак є кілька основних положень.

1. Правомірність.

Визначення правомірності застосування службово-розшукових собак засновано на визначенні загальних меж його допустимості.

2. Цільовий напрям використання службово-розшукових собак.

Їх можуть застосовувати лише у тих випадках, що передбачені законами та іншими нормативними актами, які регламентують діяльність оперативних служб. Будь-яке інше застосування службових собак (залякування, психологічний тиск тощо) суворо забороняється.

3. Етична допустимість використання.

Безпосереднє застосування службово-розшукових собак має відповідати загальним нормам моралі, які існують у суспільстві, та професійній етиці працівника, який їх застосовує. Тому застосування собак повинно не принижувати честь і гідність особи, стосовно якої їх застосовують, не завдавати їй моральних або фізичних страждань, не перешкоджати здійсненню нею своїх невід'ємних прав.

4. Документальне оформлення результатів.

Укладання передбачених законом документів необхідна умова дотримання принципу законності, правильного провадження у

кримінальних справах і правомірності проведення оперативно-розшукових заходів.

5. Залучення громадськості.

Представники громадськості, яких залучають до участі в окремих оперативно-розшукових заходах, що здійснюються із застосуванням службово-розшукового собаки, можуть у подальшому виступати як свідки щодо всіх обставин затримання злочинця. Складені за їхньої участі з усіма процесуальними формальностями документи набувають статусу беззаперечних доказів у суді.

Спеціальні тактичні операції, проведені із застосуванням службових собак, можна поділити на два види:

1. Проведені у щоденній обстановці:

1) для проведення обшуків жилих, підсобних, виробничих приміщень, дворів, присадибних ділянок, городів, лісових масивів тощо;

2) при огляді багажу у камерах схову залізничних, річкових та морських вокзалів, аеропортів, сумок, чемоданів, кошиків та іншого багажу пасажирів;

3) при огляді посилок та бандеролей у поштових відділеннях зв'язку;

4) для проведення спеціальних операцій у місцях позбавлення волі (оперативне відпрацювання зони, що охороняється; проведення обшуків у житлових та промислових зонах; проведення оглядів особистих речей засуджених та їх самих тощо), а також для охорони периметру цих закладів і конвоювання засуджених або заарештованих;

5) при огляді одягу та обшуку осіб, яких обґрунтовано підозрюють у вчиненні злочину;

6) для проведення розшуку осіб, які втекли з місця вчинення злочину, з використанням запахових слідів, що залишили злочинці;

7) для огляду місцевості та приміщень з метою виявлення злочинців, знарядь злочинів, викрадених речей та інших предметів, які в подальшому можуть бути речовими доказами у справі;

8) для розшуку трупів й окремих частин тіла, які були сховані злочинцями з метою приховування факту злочину;

9) для вибірки за запахом злочинця або його речей, що злочинці залишили на місці вчинення злочину;

- 10) під час обходу, патрулювання місцевості;
- 11) для виявлення наркотичних засобів, вибухових і легкозаймистих речовин, зброї та боєприпасів;
- 12) для охорони особливо важливих державних об'єктів тощо.

2. Проведені в особливих умовах:

- 1) для захисту громадян та самозахисту від нападу та інших дій, які спричиняють загрозу їхньому життю, здоров'ю чи майну;
- 2) для припинення масових заворушень і групових порушень громадського порядку;
- 3) для припинення масового захоплення землі та інших дій, що можуть призвести до зіткнення груп населення, а також дій, що паралізують роботу транспорту, життєдіяльність населених пунктів, зазіхають на суспільний спокій, життя та здоров'я людей;
- 4) для відбиття озброєного нападу злочинців або припинення їхнього озброєного опору працівникам поліції;
- 5) у засідках для виявлення правопорушників, спостереження за їхніми діями та затримання у разі потреби;
- 6) для затримання осіб, які вчиняють опір представникам поліції чи намагаються зникнути, а також для їхнього конвоювання до територіального органу поліції;
- 7) для звільнення заручників;
- 8) для проведення окремих оперативно-тактичних заходів та комбінацій, розроблених працівниками оперативних підрозділів поліції.

Розшукових собак використовують під час:

- конвоювання обвинувачених (підсудних), засуджених;
- обшуку місцевості, житлових масивів та приміщень;
- вибору підозрюваних за запахом їхніх речей або слідів;
- охорони важливих державних об'єктів;
- розшуку (пошуку), затримання осіб, які скоїли злочин та здійснили втечу;
- охорони громадського порядку;
- засад для своєчасного виявлення і затримання злочинців, які наближаються;

- розшуку та затримання озброєних злочинців;
- пошуку та виявлення людини, речей, предметів та запахових слідів на місцевості.

Вартових собак використовують для посилення охорони з метою підвищення надійності особливо важливих державних та інших об'єктів. У місцях застосування на об'єктах ємнісних або радіопроменевих датчиків вартових собак не використовують.

Спеціальних собак (вік від 6 місяців) утримують для навчання кінологами, поповнення розшукових, вартових, племінних собак. Племінних собак використовують для поповнення поголів'я службових собак. Цуценят (вік до 6 місяців) утримують для поповнення спеціальних собак.

Використання можливостей тварин завжди було обумовлено їхніми специфічними біологічними якостями, що перевершують можливості людини: більш гострий слух, нюх, зір, швидкість пересування, витривалість, невибагливість, різні інстинктивні почуття та ін.

Найчастіше в ОРД (розшуковій діяльності) використовувалися можливості службових собак. Наприклад, у курс навчання розшуковій справі поліцейських чинів дореволюційної Росії входила тема «Робота з собакою». 1908 року у Петербурзі було засновано «Товариство заохочення собак в поліцейській службі».

Крім технічних засобів, сучасне оперативно-розшукове законодавство передбачає застосування *інших засобів* (ч. 3 ст. 6 Закону про ОРД). До таких засобів потрібно віднести перш за все службових собак. Їхнє застосування в ОРД регламентується п. 7 ч. 2 ст. 21 Закону про поліцію і відомчими нормативними актами.

У системі службового собаківництва залежно від спеціальної підготовки розрізняють такі види службових собак:

- 1) розшукові;
- 2) спеціальні;
- 3) собаки-детектори;
- 4) патрульні;
- 5) конвойні;
- 6) вартові.

У сфері ОРД найбільш активно використовують розшукових, спеціальних собак та собак-детекторів.

Розшукові собаки служать для розшуку і затримання за запахом сліду осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, та інших розшукуваних осіб, для проведення вибірки за запахом людини і речі, пошуку речей і документів, а також під час огляду і відпрацювання місць можливого укриття підозрюваних і розшукуваних осіб, речових доказів і стріляних гільз.

Застосування розшукових собак засноване на наявності індивідуального запаху, що виділяється організмом людини. Концентрація цієї ознаки з часом зменшується, бо на неї впливають атмосферні опади, вітер, покриття ґрунту, рух транспорту та ін. У зв'язку з цим усі запахові сліди поділяють на три види:

- 1) свіжі (не більше однієї години);
- 2) нормальні (від однієї до трьох годин);
- 3) холодні (понад три години).

Зазначені тимчасові параметри багато в чому зумовлюють ефективність використання розшукової собаки. У розшуковій практиці відомі випадки, коли розшукові собаки відпрацьовували слід підозрюваної особи на відстані 10 км.

6.3. Вибір підозрюваних за запахом їхніх речей або слідів

Розшуковий пес застосовується для вибору злочинця із групи людей за запахом його сліду або речі, що йому належить, залишеної на місці події або загубленої ним на шляху слідування до місця або з місця події. Застосування розшукового собаки для вибору злочинця за запахом речі може здійснюватись як одразу після виявлення цієї речі, так і через декілька місяців.

За необхідності збереження запаху речі, а також предмети, виявлені під час огляду місця події, упаковуються в чисті целофанові, поліетиленові пакети (мішки) або герметично закриті скляні ємності.

Речі та предмети зберігаються у непровітрюваних місцях (шафи, сейфи), де немає різких сторонніх запахів.

При виборі злочинця із групи людей розшуковому собаці (після обнюхування сліду, речі) надається можливість вільно обнюхати кожну особу. Якщо потрібно здійснювати вибір із великої кількості людей, у такому випадку вони розподіляються на групи по 10–15 осіб.

Під час вибору злочинця за запахом його сліду або речі використовують тільки добре натренованих розшукових собак у наморднику і без повідка. Коли собака знайде особу, запах якої ідентичний запаху сліду (речі), він повинен вказати на неї гавканням або іншою своєю поведінкою.

Не рекомендують застосовувати розшукового собаку для вибору злочинця у тому випадку, коли на місці події виявлені дрібні речі (недопалки цигарок, гудзики тощо), оскільки запах, залишеного на них злочинцем, може виявитись недостатньо для результативного вибору.

Розшукових собак застосовують для вибору речей у разі необхідності ідентифікації запаху, що є на речах, предметах, залишених злочинцем на місці події, із запахом речей особи, підозрюваної у вчиненні злочину, шляхом підходу або відходу від неї.

Вибір речі доцільно здійснювати у вільному для пересування молодшого інспектора-кінолога та собаки в приміщенні, де немає протягів, різких запахів (бензину, керосину, одеколону тощо) і сильного шуму. Під час вибору речі кількість присутніх повинна бути мінімальною.

Перед здійсненням вибору у 5–6 або більше осіб, серед яких перебуває й підозрювана у вчиненні злочину особа, беруться речі (носові хустинки, поясні ремні, шкарпетки, взуття тощо), що їм належать, які за допомогою пінцета або палички розкладають на чистій підлозі (в лінію) на відстані 50–80 сантиметрів одна від одної.

Речі повинні бути без різких запахів (тютюну, одеколону, нафталіну тощо) і бажано однаковими за формою і розміром, певною мірою схожі на предмети, вилучені з місця події.

Для полегшення роботи розшукового собаки предмети (речі), призначені для вибору, доцільно поміщати у спеціальні пристосування (ящики або чисті скляні банки).

Вибір речі може здійснюватись у двох тактичних варіантах:

1) розшукових собак застосовують для вибору речі, що належить особі, підозрюваній у вчиненні злочину, за запахом, яка виявлена на місці події;

2) розшукових собак застосовують для вибору речі злочинця, виявленої на місці події, за запахом з речі, що належить особі, підозрюваної у вчиненні цього злочину.

Перед вибором розшуковому собаці надається можливість запам'ятати запах речі особи, підозрюваній у вчиненні злочину, або речі, залишеної злочинцем на місці події. Після того, як собака сприйме запах, він направляється молодшим інспектором-кінологом до розкладених речей для здійснення вибору.

Результати роботи розшукової собаки за вибором речі відображаються в акті про застосування розшукової собаки з детальним описом усієї процедури вибору. Акт у цьому випадку підписується молодшим інспектором-кінологом та іншими учасниками зазначеної процедури.

6.4. Використання службових собак під час розшуку (пошуку), затримання осіб, які скоїли злочин та здійснили втечу

Основне завдання кінологічного підрозділу – участь кінологів і собак у пошуку речових доказів та затриманні злочинців. При цьому не важливо, як давно стався злочин – собаку все одно можна використовувати. Працювати із службовими собаками можуть тільки підготовлені правоохоронці.

Є декілька різновидів собак – розшукові для пошуку, патрульно-розшукові, конвойні, вартові – відповідно до назви, спеціально навчені шукати вибухівку. Крім того, спеціально підготовлені собаки можуть брати участь у антитерористичних заходах.

Службових собак не використовують, якщо ті хворі, не підготовлені чи втратили свої службові якості. Не можна використовувати собак не за призначенням.

Звільнити собаку зі служби може начальник кінологічного центру за порадою ветеринара, а в регіонах – відповідальний по відділенню за пропозицією кінолога.

Під час залучення собак до тривалого переслідування за 5–10 км від місця, де пес припинив упевнено відпрацьовувати слід, використовують іншого розшукового собаку. Безпосередньо під час переслідування слідчі та оперативники тримаються на відстані 20–25 кроків від кінолога з собакою, щоб оглядати територію та попередити напад, якщо буде потрібна.

Коли йдуть затримувати озброєну особу чи несуть службу в ООС, кінолог вдягає на себе куленепробивний жилет і шолом, на собаку – спеціальний куленепробивний жилет.

Для затримання порушника чи втікача собаку використовують у крайньому випадку. Перед тим як відпустити собаку без нашийника, повідка та намордника кінолог має щонайменше двічі вигукнути: «Стій/Виходь! Пускаю собаку!». Для цього можуть використовувати гучномовець. Але під час затримання озброєних чи звільнення заручників собаку пускають без попередження.

Службових собак не використовують під час мирних мітингів, у лікарнях, проти дітей та вагітних.

Кінолог не має права застосовувати собаку у таких випадках:

- під час мирних мітингів і демонстрацій;
- щодо вагітних жінок, похилих людей, інвалідів та малолітніх (крім випадків, коли діти групою напали на когось і це загрожує життю людей);
- на територіях консульств та дипломатичних установ, якщо тільки вони не просили застосувати собак проти правопорушників;
- у дитсадках та лікарнях;
- у публічних місцях, школах та університетах, якщо можуть постраждати сторонні люди;
- для затримання озброєного порушника, який відстрілюється зі схованки (можна запустити собаку тільки з тилу чи флангу, попередньо відвівши вогонь в інший бік).

Крім того, заборонено патрулювання у юрбі або потязі зі службовим собакою без намордника. Кінолог також не може передавати собаку стороннім та залишати без нагляду.

Тим часом допускається використання службового собаки та хімічних засобів, проте на собаку треба одягнути протигаз. А під час пошуку вибухівки кінолог має бути у бронезилеті і касці, а собака – у спеціальному захисному жилеті.

Службових собак не використовують для огляду транспорту, у якому перевозили отруйні, токсичні та їдкі речовини, зокрема кислоти, цемент, мінеральні добрива та паливно-мастильні матеріали.

6.5. Використання службових собак під час розшуку та затримання озброєних злочинців

Службових собак використовують під час затримання осіб, які чинять замах на злочин або вчинили його та намагаються втекти.

Порядок застосування собак у таких випадках визначається планом оперативно-розшукових заходів, а на місці – старшим оперативної групи (старшим наряду патруля).

Під час проведення операцій із затримання озброєної особи чи несення служби в районі проведення антитерористичної операції кінолог повинен бути в захисному куленепробивному жилеті відповідного класу захисту та шоломі. Службового собаку залежно від обставин для захисту його життя рекомендовано одягати у спеціальний куленепробивний жилет.

Якщо правопорушник чинить опір або намагається втекти, кінолог за командою старшого оперативної групи або в разі крайньої необхідності самостійно пускає собаку на затримання особи.

Для затримання правопорушника службового собаку пускають без нашійника, повідка та намордника, як правило, після попередження не менше двох разів «Стій (Виходь)! Пускаю собаку!». За значної відстані або у разі звернення до великої групи людей попередження робиться з використанням гучномовця або інших пристроїв для підсилення голосу. У таких випадках кінолог повинен надати час, достатній для припинення злочину (правопорушення) та виконання наказу. У разі спроби вчинення збройного нападу на працівників поліції, громадян або охоронювані об'єкти, затримання особливо небезпечних або озброєних осіб, звільнення заручників собаку пускають без попередження.

Під час затримання особливо небезпечних, озброєних осіб необхідно застосовувати кілька добре натренованих службових собак, які не бояться пострілів і мають добру хватку.

Для запобігання втрати не слід пускати собаку для затримання правопорушника, якщо той у схованці та відстрілюється. У такому випадку необхідно відвести вогонь в інший бік, а собаку пустити з тилу чи флангу або дочекатися відходу правопорушника.

Забороняється пускати собаку на затримання, якщо в цей момент між собакою і правопорушником перебувають сторонні особи, а також, якщо злочинні дії або опір правопорушника вже припинено. Забороняється також застосовувати службових собак під час припинення незаконних зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій ненасильницького характеру, які не порушують роботу транспорту, зв'язку, підприємств, установ та організацій.

У разі проведення операції із затримання правопорушника в жилу приміщенні собаку пускають для затримання за вказівкою старшого групи, але за умови, що в цьому приміщенні відсутні сторонні особи.

Собаку пускають для затримання з відстані, що забезпечує ефективність затримання, особисту безпеку членів оперативної групи та інших не причетних до вчиненого кримінального правопорушення осіб.

З метою більш ефективних дій оперативної групи під час затримання озброєної особи допускається одночасне застосування службового собаки і спеціальних хімічних засобів. Для захисту від впливу хімічних речовин, диму, чадного газу тощо кінолог, собака та інші працівники поліції діють протигазах.

Кінолог на місці події:

1) визначає межі огляду місця події і порядок його проведення з метою виявлення слідів і предметів, які мають значення для застосування розшукового собаки, та на основі наявної інформації визначає доцільність застосування собаки;

2) уживає заходів для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, за допомогою розшукового собаки (за запаховими слідами, речами і предметами, залишеними на місці події), у тому числі для пошуку предметів, які мають значення для розкриття і розслідування кримінального правопорушення;

3) бере участь у блокуванні місця скоєння кримінального правопорушення, його огляді, виявленні шляхів відходу порушника;

4) вивчає обставини і характер події, установлює час учинення кримінального правопорушення, кількість осіб, які його вчинили, їхні прикмети і напрямки руху, визначає інші фактори, які мають значення для розшуку правопорушників по «гарячих» слідах;

5) позначає місця виявлення на шляху слідування розшукового собаки предметів і речей, які можуть бути використані для пошуку правопорушника із застосуванням службового собаки, під час проведення першочергових оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, за необхідності бере участь у вилученні предметів і речей, у межах компетенції уживає заходів щодо їх збереження;

6) доводить до керівника слідчо-оперативної групи інформацію про можливе походження і використання для розкриття злочину різноманітних запахоносіїв (слідів, предметів), виявлених на місці події або на шляху руху правопорушників;

7) з метою виявлення підстав для застосування розшукового собаки разом з іншими працівниками поліції оглядає місця біля вікон, дверей, парканів, газонів, грядок, а також територію, прилеглу до місця події, на якій запахи слідів зберігаються довше;

8) обстежує шляхи руху осіб після з'ясування обставин учинення кримінального правопорушення і вивчення обстановки місця події, визначає спосіб застосування розшукового собаки;

9) використовуючи отриману інформацію, застосовує розшукового собаку для розшуку правопорушника за його запаховими слідами;

10) обстежує за допомогою розшукового собаки місця можливого укриття правопорушника (горища і підвали прилеглих будівель, незамкнені сховища, лісопаркові зони, кар'єри тощо);

11) за допомогою розшукового собаки здійснює обшук місцевості або приміщень для виявлення речових доказів або осіб, які переховуються;

12) разом з іншими працівниками поліції бере участь у встановленні і затриманні осіб, причетних до вчинення кримінального правопорушення. За необхідності застосовує собаку для вибірки осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення;

13) застосовує собаку для затримання правопорушника (у разі спроби втечі) або припинення опору;

14) за відсутності можливостей використання службового собаки або втрати ним сліду діє за вказівкою керівника слідчо-оперативної групи.

У разі виявлення на місці події слідів кількох осіб розшуковий собака застосовується щодо кожного з цих слідів або одночасно використовується кілька розшукових собак.

У випадках тривалого переслідування правопорушника (5–10 км) від того місця, де собака припинив упевнено відпрацьовувати слід, використовують іншого розшукового собаку.

Розшукових собак можуть застосовувати по «зворотному сліду» (маршрут переміщення правопорушника чи потерпілого до місця події) для встановлення місцезнаходження потерпілого або підозрюваного до вчинення кримінального правопорушення.

Службових собак використовують на довгому чи короткому повідку, у наморднику чи без нього залежно від конкретної ситуації.

Для відпрацювання сліду розшукового собаку використовують на довгому повідку у спеціальній слідовій шлейзі зі світловідбивальними ідентифікуючими написами та без намордника. За необхідності (наприклад, для відпрацювання сліду в лісі) собаку пускають без повідка та нашійника (шлейзі).

6.6. Використання службових собак у разі пошуку та виявлення людини, речей, предметів та запахових слідів на місцевості

Службові собаки, як правило розшукові, для пошуку підозрюваних осіб за їхніми запаховими слідами та виявлення речових доказів застосовують на місцях вчинення вбивств, згвалтувань, розбоїв, грабежів, тілесних ушкоджень, різних крадіжок, підпалів, інших неочевидних злочинів для їх розкриття.

З метою належного та оперативного розкриття кримінальних правопорушень у кінологічних центрах та при чергових частинах у складі слідчо-оперативних груп відокремлених відділів (відділень) поліції організовується (за можливості) цілодобове чергування кінологів з підготовленими та закріпленими за ними службовими собаками для виїзду на місця подій.

У відділах (відділеннях) поліції службові собаки утримують у спеціально обладнаному приміщенні (вольєрі).

У разі залучення кінолога (зі службовим собакою) до складу слідчо-оперативної групи та інших нарядів поліції він проходить інструктаж щодо порядку несення служби і правил застосування службового собаки.

Забороняється використовувати службових собак не за призначенням, непідготовлених, які втратили свої службові якості або хворі.

Рішення про звільнення собаки від служби через хворобу приймає начальник кінологічного центру за рекомендацією спеціаліста ветеринарної медицини, а у відокремлених підрозділах територіальних органів Національної поліції – відповідальний по відділу (відділенню) поліції за пропозицією кінолога.

Для використання службових собак на стаціонарних постах патрульної поліції, блокпостах та контрольних постах поліції обладнують місце для їх тимчасового утримання.

Доставлення кінологів зі службовими собаками до місця події чи проведення інших заходів, а також їх повернення забезпечуються автотранспортом чергової частини підрозділу поліції або інших підрозділів поліції.

Під час слідування кінолога зі службовим собакою в пішому порядку до місця несення служби і під час повернення собака має перебувати ліворуч від кінолога на короткому повідку без намордника.

У разі виклику кінолога зі службовим собакою огляд місця події до їх прибуття, як правило, не проводиться, крім випадків, за яких необхідно зберегти речові докази та інші предмети, що мають значення у справі, або в екстремальних випадках (повінь, пожежа, можлива зміна обставин, знищення слідів тощо).

Доцільність застосування службового собаки визначається кінологом разом із слідчим чи іншими учасниками слідчо-оперативної групи на підставі даних, установлених під час огляду місця події.

Давність учинення злочину та погодні умови не виключають можливості застосування службових собак.

Збір запахових слідів і предметів для використання розшукових собак чи собак-детекторів на місці вчинення кримінального правопорушення здійснюється з дозволу керівника (старшого) групи з огляду місця події після його фотографування. Факт вилучення запахових слідів і засіб їх консервації працівники слідчо-оперативної групи фіксують у протоколі огляду місця події, про що складають окремий протокол.

РОЗДІЛ 7

ДІЯЛЬНІСТЬ КІНОЛОГІЧНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Цей розділ посібника визначає основи організації діяльності кінологічних підрозділів (далі – КП) територіальних (у тому числі міжрегіональних) органів Національної поліції України (далі – територіальні органи), порядок використання службових собак під час здійснення службових завдань, спрямованих на протидію злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, правила утримання, придбання, ветеринарного забезпечення та списання службових собак, а також основи організації діяльності навчальних закладів поліції (з питань службової кінології), у яких здійснюють підготовку кінологів.

До кінологічних підрозділів належать кінологічні центри, кінологи структурних підрозділів головних управлінь Національної поліції в областях та м. Київ (далі – ГУНП), навчальні центри з підготовки кінологів, окремі посади кінологів відокремлених підрозділів територіальних органів Національної поліції.

Правовою основою діяльності кінологічних підрозділів поліції є Конституція України, закони України «Про Національну поліцію», «Про ветеринарну медицину», інше законодавство України.

Кінологи поліції залучаються тільки для виконання завдань, пов'язаних з використанням службових собак у протидії злочинності та забезпеченні публічної безпеки і порядку, обов'язків, що полягають у вирошуванні, утриманні та дресируванні (тренуванні) службових собак.

Кінологи зі службовими собаками можуть брати участь в оперативно-розшукових та профілактичних заходах, які проводяться іншими органами виконавчої влади чи військовими формуваннями, за спільно розробленими планами.

КП у межах компетенції взаємодіють з іншими підрозділами поліції, відповідними підрозділами органів державної влади та кінологічними організаціями.

Кінологічний центр є головним кінологічним підрозділом з організаційного і методичного керівництва працівниками підрозділів

поліції, які виконують функції кінологічного забезпечення службової діяльності та є основною базою з утримання, розведення, вирощування, підготовки та використання службових собак для протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку.

Діяльність кінологічного центру спрямована на забезпечення потреб підрозділів кримінальної, патрульної, спеціальної поліції, поліції охорони та особливого призначення, інших підрозділів територіальних органів Національної поліції, відділів (відділень) поліції.

Кінологічний центр розташований на окремій закріпленій за ним території, має у своєму користуванні відповідні об'єкти, будівлі, приміщення, вольєри для утримання собак та майданчики для їх тренування.

Кінологічний центр забезпечується необхідною кількістю автомобілів для оперативного перевезення кінологів зі службовими собаками на місця подій, участі у проведенні пошукових заходів чи слідчих дій, виконання господарських функцій, а також мікроавтобусом для виїзду кінологів на місця проведення занять, змагань, участі у заходах із забезпечення публічної безпеки і порядку.

Службові собаки поділяються на розшукових, патрульно-розшукових, варткових, конвойних та спеціальних (з пошуку вибухових речовин, вогнепальної зброї, наркотичних засобів, трупів, для проведення одорологічної вибірки (собаки-детектори). Крім цього, з метою створення резерву поголів'я службових собак у кінологічному центрі утримують резервних собак.

Для використання у підрозділах поліції спеціального та особливого призначення у кінологічному центрі можуть утримуватися спеціально підготовлені собаки, яких використовують в антитерористичних заходах. Для розведення та вирощування високоякісного поголів'я службових собак, для потреб органів та підрозділів поліції використовують племінні собаки, які мають високі робочі та екстер'єрні якості.

Начальники кінологічних центрів є одночасно керівниками кінологічної служби територіального органу Національної поліції та здійснюють оперативне керівництво всіма кінологами підрозділів поліції на місцях, а також відповідають за організацію та стан кінологічного забезпечення відповідного ГУНП.

Організаційне та методичне керівництво діяльністю кінологічного центру ГУНП, а також контроль за службовою діяльністю КП на місцях здійснює відділ організації кінологічної діяльності Національної поліції України.

Заохочення та накладення стягнень на працівників кінологічної служби здійснюються відповідно до чинного законодавства.

7.1. Основні завдання та функції кінологічних підрозділів Національної поліції України

Основними завданнями КП є:

- 1) участь у забезпеченні публічної безпеки і порядку;
- 2) участь в охороні прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави;
- 3) участь у протидії злочинності;
- 4) надання у межах, визначених законодавством, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або інших надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Основними функціями КП є:

1) участь кінологів зі службовими собаками в складі слідчо-оперативних груп під час проведення оглядів місць подій, заходів з припинення злочинів, пошуку та затримання злочинців, виявлення вибухових речовин, зброї, набоїв і наркотичних засобів, трупів, стріляних гільз, інших предметів, що можуть використовуватись як речовий доказ, припинення кримінальних правопорушень, забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, охорони об'єктів і територій державної, приватної та інших форм власності, а також установа місцезнаходження безвісти зниклих та безвісно відсутніх;

2) підбір, розстановка, навчання і виховання кінологів, постійне вдосконалення їх професійної майстерності, вогневої, стрілецької і фізичної підготовки, формування у кожного з них високих моральних і вольових якостей, пильності, почуття особистої відповідальності за виконання службового обов'язку;

3) розробка і виконання перспективних і поточних планів, визначення основних напрямів діяльності КП, зміцнення та розвиток

службової кінології з урахуванням складної оперативної обстановки та вимог поліції;

4) вивчення, узагальнення, поширення та впровадження в практику передового вітчизняного та іноземного досвіду щодо організації діяльності КП поліції. Забезпечення повного обліку та аналізу результатів роботи КП;

5) організація взаємодії з кінологічними громадськими організаціями, а також підприємствами, установами, організаціями, органами місцевого самоврядування, іншими органами державної влади з питань кінології;

6) забезпечення своєчасного проведення господарських та ветеринарно-санітарних заходів щодо охорони здоров'я та благополуччя службових собак, їх постійної готовності для застосування у різних оперативних ситуаціях, а також поліпшення їхніх робочих і екстер'єрних якостей;

7) організація та безпосередня участь у науково-дослідній роботі з проблем кінології і технічного оснащення КП, а також упровадження досягнень науки та техніки в їхню діяльність;

8) удосконалення методики підготовки та тактики застосування службових собак у протидії злочинності, забезпеченні публічної безпеки і порядку, охороні прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави;

9) забезпечення службової діяльності відокремлених підрозділів територіальних органів Національної поліції України згідно з розподілом функціональних обов'язків кінологів за напрямками організації роботи з використання службових собак для:

- розшуку людей (правопорушників) за запаховими слідами;
- пошуку вибухівки, вибухових пристроїв та вогнепальної зброї;

- пошуку наркотичних засобів, наркотичних речовин та прекурсорів;

- пошуку трупів чи їхніх залишків тощо;

10) проведення організаційно-методичних зборів особового складу кінологічної служби, спеціальних і спортивних заходів (кінологічних змагань, відкритих тестувань тощо) з перевірки робочих якостей службових собак. Проведення тестувань усіх собак

ГУНП (двічі на рік), вжиття заходів щодо вдосконалення професійної майстерності працівників кінологічної служби;

11) здійснення племінної роботи, відтворення й вирощування собак з високими робочими та екстер'єрними якостями, проведення встановленого порядку обліку цієї роботи. Ведення і видання племінної документації, родовідних карток (для кінологічних підрозділів, які займаються племінною справою);

12) організація роботи з поточного й перспективного розвитку й ефективного використання можливостей кінологічної служби в підрозділах територіального органу поліції, ведення службової документації з цих питань;

13) інспектування (перевірка) всіх органів і підрозділів територіального органу поліції з питань використання службових собак у протидії злочинності та забезпеченні публічної безпеки і порядку, їх утримання (годування, ветеринарне обслуговування, розміщення тощо). Вжиття заходів, спрямованих на усунення виявлених недоліків.

7.2. Організація і правила використання (застосування) службових собак у протидії злочинності та забезпеченні публічної безпеки і порядку

У підрозділах поліції для забезпечення публічної безпеки і порядку та протидії злочинності, а також з метою вирішення інших оперативно-службових завдань, покладених на поліцію, використовують (застосовують) спеціально підготовлених службових собак:

1) розшукові – для розшуку за запаховими слідами осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, для проведення вибірки людини та речі, пошуку речових доказів і стріляних гільз, затримання особи, яка втікає, чи групи осіб;

2) патрульно-розшукові – для патрулювання, використання під час забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, пошуку правопорушника по «гарячому» запаховому сліду, затримання особи, яка втікає, чи групи осіб, припинення нападу на кінолога чи інших осіб;

3) спеціальні – для пошуку та виявлення вибухових речовин, вибухових пристроїв, вогнепальної зброї і набоїв, наркотичних засобів, закопаних (захованих) трупів;

4) конвойні – для припинення втечі й затримання осіб, які втекли з-під варти;

5) вартові – для охорони спеціальних установ і об'єктів поліції та об'єктів, що охороняються поліцією охорони.

Застосування службових собак як спецзасобу здійснюється під час:

1) патрулювання;

2) переслідування та затримання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення;

3) конвоювання (доставлення) затриманої або заарештованої особи;

4) для відбиття нападу на особу та/або поліцейського.

До роботи з використанням службових собак допускаються лише працівники поліції, які пройшли відповідну кінологічну підготовку у навчальних закладах (установах) поліції, де готують кінологів, й отримали позитивні результати під час складання необхідних заліків. Право застосування службових собак надається кінологам, які несуть з ними службу та пройшли відповідну підготовку. Рішення про застосування службового собаки (собак) на місці події приймає старший слідчо-оперативної групи (старший операції) на основі інформації (пропозицій) кінолога щодо доцільності такого застосування. Службових собак, як правило розшукових, для пошуку підозрюваних осіб за їх запаховими слідами та виявлення речових доказів застосовують на місцях вчинення вбивств, зґвалтувань, розбоїв, грабежів, тілесних ушкоджень, різних крадіжок, підпалів, інших неочевидних злочинів, для їх розкриття. З метою належного та оперативного розкриття кримінальних правопорушень у кінологічних центрах та при чергових частинах у складі слідчо-оперативних груп відокремлених відділів (відділень) поліції організується (за можливості) цілодобове чергування кінологів з підготовленими та закріпленими за ними службовими собаками для виїзду на місця подій. У відділах (відділеннях) поліції службових собак утримують у спеціально обладнаному приміщенні (вольєрі).

Уразі залучення кінолога (зі службовим собакою) до складу слідчо-оперативної групи та інших нарядів поліції він проходить інструктаж щодо порядку несення служби і правил застосування службового собаки.

Забороняється використовувати службових собак не за призначенням, непідготовлених, які втратили свої службові якості або хворі.

Рішення про звільнення собаки від служби через хворобу приймає начальник кінологічного центру за рекомендацією спеціаліста ветеринарної медицини, а у відокремлених підрозділах територіальних органів Національної поліції – відповідальний по відділу (відділенню) поліції за пропозицією кінолога.

Використовуючи службових собак на стаціонарних постах патрульної поліції, блокпостах та контрольних постах поліції обладнують місце для їх тимчасового утримання.

Доставлення кінологів зі службовими собаками до місця події чи проведення інших заходів, а також їх повернення забезпечують автотранспортом чергової частини підрозділу поліції, або КП, або інших підрозділів поліції.

Під час слідування кінолога зі службовим собакою в пішому порядку до місця несення служби і під час повернення собака має перебувати ліворуч від кінолога на короткому повідку без намордника.

У разі виклику кінолога зі службовим собакою огляд місця події до їх прибуття, як правило, не проводиться, крім випадків, за яких необхідно зберегти речові докази та інші предмети, що мають значення у справі, або в екстремальних випадках (повінь, пожежа, можлива зміна обставин, знищення слідів тощо).

Доцільність застосування службового собаки визначається кінологом разом із слідчим чи іншими учасниками слідчо-оперативної групи на підставі даних, установлених під час огляду місця події.

Давність учинення злочину та погодні умови не виключають можливості застосування службових собак.

Збір запахових слідів і предметів для використання розшукових собак чи собак-детекторів на місці вчинення кримінального правопорушення здійснюється з дозволу керівника (старшого)

групи з огляду місця події після його фотографування. Факт вилучення запахових слідів і засіб їх консервації працівники слідчо-оперативної групи фіксують у протоколі огляду місця події, про що складають окремий протокол.

Кінолог на місці події:

1) визначає межі огляду місця події і порядок його проведення з метою виявлення слідів і предметів, які мають значення для застосування розшукового собаки, та на основі наявної інформації визначає доцільність застосування собаки;

2) уживає заходів для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, за допомогою розшукового собаки (за запаховими слідами, речами і предметами, залишеними на місці події), у тому числі для пошуку предметів, які мають значення для розкриття і розслідування кримінального правопорушення;

3) бере участь у блокуванні місця скоєння кримінального правопорушення, його огляді, виявленні шляхів відходу порушника;

4) вивчає обставини і характер події, установлює час учинення кримінального правопорушення, кількість осіб, які його вчинили, їхні прикмети і напрямки руху, визначає інші фактори, що мають значення для розшуку правопорушників по «гарячих» слідах;

5) позначає місця виявлення на шляху слідування розшукового собаки предметів і речей, які можуть бути використані для пошуку правопорушника із застосуванням службового собаки, під час проведення першочергових оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, за необхідності бере участь у вилученні предметів і речей, у межах компетенції уживає заходів щодо їх збереження;

6) доводить до керівника слідчо-оперативної групи інформацію про можливе походження і використання для розкриття злочину різноманітних запахоносіїв (слідів, предметів), виявлених на місці події або на шляху руху правопорушників;

7) з метою виявлення підстав для застосування розшукового собаки разом з іншими працівниками поліції оглядає місця біля вікон, дверей, парканів, газонів, грядок, а також територію, прилеглу до місця події, на якій запахи слідів зберігаються довше;

8) обстежує шляхи руху осіб після з'ясування обставин учинення кримінального правопорушення і вивчення обстановки місця події, визначає спосіб застосування розшукового собаки;

9) використовуючи отриману інформацію, застосовує розшукового собаку для розшуку правопорушника за його запаховими слідами;

10) обстежує за допомогою розшукового собаки місце можливого укриття правопорушника (горища і підвали прилеглих будівель, незамкнені сховища, лісопаркові зони, кар'єри тощо);

11) за допомогою розшукового собаки здійснює обшук місцевості або приміщень для виявлення речових доказів або осіб, які переховуються;

12) разом з іншими працівниками поліції бере участь у встановленні і затриманні осіб, причетних до вчинення кримінального правопорушення. За необхідності застосовує собаку для вибірки осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення;

13) застосовує собаку для затримання правопорушника (у разі спроби втечі) або припинення опору;

14) за відсутності можливостей використання службового собаки або втрати ним сліду діє за вказівкою керівника слідчо-оперативної групи.

У разі виявлення на місці події слідів кількох осіб розшуковий собака застосовується щодо кожного з цих слідів або одночасно використовується кілька розшукових собак.

У випадках тривалого переслідування правопорушника (5–10 км) від того місця, де собака припинив упевнено відпрацьовувати слід, використовується інший розшуковий собака.

Розшукові собаки можуть застосовуватися по «зворотному сліду» (маршрут переміщення правопорушника чи потерпілого до місця події) для встановлення місцезнаходження потерпілого або підозрюваного до вчинення кримінального правопорушення.

Службових собак утримують на довгому чи короткому повідку, у наморднику чи без нього залежно від конкретної ситуації.

Для відпрацювання сліду розшукового собаку використовують на довгому повідку у спеціальній слідовій шлеї зі світловідбивальними ідентифікуючими написами та без намордника. За

необхідності (наприклад, для відпрацювання сліду в лісі) собаку пускають без повідка та нашійника (шлеї). Якщо собака, пройшовши невелику відстань, втратив слід, кінолог повертається до місця події і знову використовує його, попередньо впевнившись у правильності визначення вихідної точки. Для підсилення запаху собаці дають обнюхати предмети або речі, залишені правопорушником на місці події (головний убір, взуття, рукавичка тощо).

Під час роботи собаки по сліду працівники слідчо-оперативної групи рухаються за кінологом на відстані 20–25 кроків, оглядаючи прилеглу місцевість з метою виявлення слідів, знярядь кримінального правопорушення, інших предметів, які можуть стати доказами, а також для попередження нападу.

У разі відсутності на місці події видимих слідів особи собаку пускають на місцевість для самостійного пошуку запахового сліду (обшук місцевості). Перед застосуванням собаки необхідно впевнитися (шляхом опитування свідків чи потерпілих), що на місці обстеження після вчинення злочину нікого не було.

Службових собак використовують для проведення вибірки людини з групи людей за запахом слідів, залишених на місці вчинення кримінального правопорушення, або загубленої на шляху слідування порушника речі.

Службових собак застосовують для вибірки речі за запахом, залишеним на місці події (у разі його ідентифікації).

Забороняється застосовувати службових собак:

1) до жінок з явними ознаками вагітності, осіб літнього віку або з вираженими ознаками інвалідності та малолітніх, крім випадків учинення ними групового нападу, що загрожує життю і здоров'ю людей, працівників поліції, або збройного нападу чи збройного опору;

2) у приміщеннях та на земельних ділянках, закріплених за дипломатичними, консульськими та іншими представництвами іноземних держав, за винятком випадків, коли від їхніх представників надійде прохання або дозвіл на застосування собак проти правопорушників;

3) у дитячих і лікувальних закладах;

4) у публічних місцях та навчальних закладах, якщо від цього можуть постраждати сторонні особи.

Після застосування службових собак проводиться огляд приміщень і місцевості з метою виявлення осіб, які могли випадково отримати тілесні ушкодження.

Особи, затримані за допомогою службового собаки, ретельно оглядаються. При цьому вживаються заходи безпеки від нападу затриманого. Собаку за командою «Охороняй!» залишають на відстані двох-трьох кроків від затриманого для контролю за його поведінкою.

У разі нанесення собакою сильних укусів затриманому працівники поліції зобов'язані надати йому долікарську допомогу і викликати медичних працівників.

Застосування службового собаки вважається результативним, якщо собака під час проведення оперативно-розшукових заходів або слідчих дій, обходів, патрулювання, оглядів місцевості, транспорту, будівель, приміщень та інших об'єктів знайшов та затримав особу (правопорушника), знайшов викрадене майно, знаряддя вчинення кримінального правопорушення, вибухонебезпечні речовини (предмети), зброю, боєприпаси, наркотичні й психотропні речовини, людські трупи та останки або інші речові докази, привів до місця, де перебувала особа до чи після вчинення кримінального правопорушення (будинок, квартира, місце посадки на транспорт), або надав реальну можливість іншим службам установити або затримати особу (правопорушника).

Під час конвоювання особи в пішому порядку кінолог із собакою прямує за конвойованим на відстані двох-трьох метрів, забезпечує нагляд за ним, при цьому між конвоїром, собакою і конвойованим не повинні перебувати інші учасники наряду. Собака за командами «Поряд!», «Охороняй!» прямує зліва на короткому повідку чи без нього без намордника, контролюючи дії затриманого.

Під час конвоювання порушника в автомобілі та інших транспортних засобах кінолог із собакою розміщуються в місці, з якого зручніше вести нагляд за конвойованим і швидко застосувати собаку в разі спроби вчинення втечі або нападу на конвой.

Під час несення патрульної служби в пішому чи рухомому патрулі використовують, як правило, патрульно-розшукових собак, які відповідають визначеним нормам підготовленості. За необхідності (залежно від обставин) працівниками патрульної поліції можуть залучатись розшукові чи спеціальні собаки.

Кінологів з патрульно-розшуковими собаками залучають для огляду (обходів) вулиць населених пунктів, житлових кварталів, парків, скверів, пустирів, лісопаркових зон, кладовищ та інших ділянок місцевості з метою виявлення і затримання осіб, які належать до кримінального середовища, попередження та припинення кримінальних правопорушень або розкриття злочинних посягань по «гарячих» слідах.

Період безперервного несення патрульної служби зі службовими собаками становить повний робочий день кінолога.

Узимку для запобігання обмороженню, застуди і загибелі службових собак необхідно уникати пересування і патрулювання з ними на відкритих автомобілях, в умовах низьких температур тощо.

За температури вище +30 і нижче -20 °С тривалість роботи собак на вулиці не повинна перевищувати 4 години. Під час роботи собак у таких умовах щогодини необхідно робити перерви на 10–15 хв, під час яких службового собаку необхідно забезпечити водою або розтерти мочку носа.

Патрульно-розшукові собаки можуть використовуватися для охорони затриманих та осіб, які перебувають під вартою, а також під час проведення слідчих дій за їхньої участі.

Під час пішого патрулювання собака повинен знаходитися ліворуч від кінолога на короткому повідку без намордника. Для обшуку місцевості чи приміщення собаку пускають без нашійника і намордника. Кінолог повинен тримати собаку у полі зору. У підвалах та неосвітлених приміщеннях кінолог керує роботою собаки голосом без візуального контакту.

Забороняється патрулювати зі службовими собаками без намордника в місцях з масовим скупченням людей, у потягах, передавати собак іншим особам та залишати їх без нагляду під час патрулювання.

Підготовлених собак застосовують під час проведення оперативно-розшукових заходів, слідчих дій, розкриття кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним виготовленням, зберіганням, збутом, придбанням наркотичних засобів, для пошуку вибухових речовин та пристроїв, вогнепальної зброї та набоїв до неї, пошуку трупів чи людських залишків.

Спеціальних собак для пошуку вибухових пристроїв, вибухових речовин, вогнепальної зброї, набоїв та наркотичних засобів працівники поліції використовують під час огляду приміщень та багажу в аеропортах, на залізничних та автобусних станціях, станціях метрополітену, у морських і річкових портах, на блокпостах чи стаціонарних постах патрульної поліції, в житлових, підсобних, поштових приміщеннях, камерах схову, різних транспортних засобах (літаках, плавзасобах, потягах, автобусах, вантажних, легкових автомобілях тощо), інших приміщеннях чи будівлях, а також при огляді підозрілих осіб.

Під час проведення вказаних заходів спеціальні собаки повинні бути на повідку або без нього залежно від ситуації та без намордника.

7.3. Підготовка службових собак

Підготовка службових собак для використання в діяльності поліції здійснюється у спеціалізованих закладах поліції згідно із затвердженими навчальними планами та програмами, а також може бути організована в кінологічних центрах ГУНП. Підготовка патрульно-розшукових, конвойних і вартових службових собак здійснюється переважно в кінологічних центрах.

Собака вважається службовим після проходження відповідного курсу дресирування та здачі іспитів (до проходження навчання собака вважається резервним).

Вік собак, які направляються для підготовки у навчальні заклади поліції, має становити, як правило, від 9 місяців до 2 років (допускається відхилення від вказаного віку в межах двох місяців).

Перед відрядженням кінолога на навчання здійснюється ветеринарний огляд закріпленого за ним собаки і заповнюється облікова картка службового.

Підготовка службових собак передбачає загальне і спеціальне дресирування. Наступний етап – тренування, що здійснюється за місцем несення служби.

Дресирування службових собак здійснюється за планом, розробленим на повний період курсу і кожне заняття окремо. Загальний план на курс затверджує керівник навчального закладу. У плані зазначаються орієнтовні терміни початку та закінчення дресирування.

Розклад занять складається на кожну навчальну групу в установленій формі з урахуванням тематичного плану.

Для дресирування і тренування розшукових собак дозволяється використовувати запахові зразки наркотичних речовин та вибухонебезпечних речовин.

Для організації дресирування і подальших тренувань спеціальних собак з пошуку наркотиків навчальні заклади поліції, а також КП повинні забезпечуватися необхідними наркотичними і психотропними речовинами.

Отримання, кількість, зберігання, використання та списання наркотичних засобів, які використовують під час дресирування і тренування спеціальних собак, призначених для їхнього пошуку, здійснюється в установленому порядку.

Навчальні заклади поліції, у яких здійснюється підготовка кінологів, а також КП повинні забезпечуватися навчальними реквізитами для організації дресирування та подальших тренувань службових собак. Навчальні реквізити, а також інші реквізити, необхідні для дресирування та тренування службових собак, закуповуються за рахунок бюджетних коштів, передбачених на утримання службових собак, та коштів з інших джерел, не заборонених законодавством.

Для дресирування і тренування службових собак кінологічні центри і навчальні заклади поліції, у яких здійснюється підготовка кінологів, забезпечуються зразками найбільш поширених вибухових речовин, вибухових пристроїв, вогнепальної зброї та боєприпасів (набоїв).

Організація забезпечення КП вказаними зразками покладається на керівників відповідних територіальних органів Національної поліції України.

Можливе зберігання вибухонебезпечних матеріалів, призначених для дресирування в кінологічних центрах ГУНП та на базі інших підрозділів поліції, за наявності спеціальних умов для зберігання та за умови ведення обліку матеріалів, що використовуються.

Поводження з вибухонебезпечними предметами, які використовуються для дресирування і тренування спеціальних собак, здійснюється за правилами безпеки при вибухових роботах.

Дресирування і тренування собак за всіма напрямками службового використання здійснюються з урахуванням рекомендацій, викладених у навчальних і методичних посібниках.

Початкове дресирування службових собак проводиться з метою вироблення в них загальних і спеціальних навичок за голосовими командами і жестами дресирувальника.

Курс загального дресирування (загальна керованість, слухняність) передбачає привчання собаки до дресирувальника, клички, нашійника, повідка, намордника; вироблення у собаки понять вільного стану, підходу до дресирувальника, ходіння поруч, сидіння, лежання, стояння на місці, подачі голосу, апортування предметів, припинення небажаних дій, долання перешкод, привчання собаки до занять у групі; вироблення навичок спокійного ставлення до пострілів, відмови від знайденої їжі або їжі, яку пропонують сторонні особи, тощо.

Курс спеціального дресирування передбачає привчання собаки до роботи із запаховими слідами (відпрацювання сліду, вибірка речі і запахових проб, вибірка людини, обшук місцевості, пошук стріляних гільз, наркотичних речовин, вибухонебезпечних речовин, зброї і набоїв, людських трупів та останків); розвиток активно-захисної реакції, злоби та настороженості до сторонніх; привчання до захисту кінолога, до затримання та конвоювання злочинця, а також до охорони його на місці; привчання до беззвучного оповіщення кінолога про наближення сторонньої людини.

Щомісячний план тренування складає кінолог з урахуванням оперативної обстановки, ступеня підготовленості і спеціалізації

собаки. У плані передбачаються заходи щодо усунення недоліків, виявлених під час практичного використання собаки.

План тренувань затверджується керівництвом КП, яке забезпечує контроль за його виконанням і перевіряє ступінь натренованості службового собаки.

Плани кінологів у районних відділах (відділеннях) поліції погоджуються безпосереднім начальником і затверджуються начальником районного відділу (відділення) поліції або його заступником.

У щоденних планах передбачаються заходи з відпрацювання необхідних прийомів за умов, у яких вони повинні виконуватися, а також у разі виникнення ускладнень через певні умови залежно від особливостей та натренованості кожного собаки.

Відповідальність за готовність службових собак працювати в складних умовах, усунення недоліків, виявлених під час перевірок, ступінь натренованості собак несуть кінологи, їхні керівники та керівники відповідних служб.

7.4. Відбір собак для кінологічних підрозділів

Комплектування штатної належності робочого і племінного поголів'я проводиться за рахунок собак, вирощених у племінних кінологічних центрах і закуплених КП, придбаних безпосередньо у приватних осіб, через кінологічні клуби, переданих безоплатно громадянами, а також прийнятих на баланс від кінологів, які бажають працювати з власними собаками.

Оплата за собак проводиться в установленому порядку через фінансовий підрозділ органу поліції за договором купівлі-продажу, до якого надаються документи про оприбуткування.

Вартість собаки (цуценяти), якого планується придбати у приватної особи (організації), визначається комісією за узгодженням з його власником. При цьому критеріями оцінки є вік, стан здоров'я, робочі та екстер'єрні якості, а також племінна цінність з урахуванням вартості аналогічних собак у регіоні на день оцінки. Комісія перевіряє всі необхідні документи, пов'язані з оформленням купівлі-продажу.

У випадках тяжкого захворювання або загибелі службового собаки внаслідок порушення вимог безпеки або неправильного його утримання, а також придбання собаки, не придатного для дресирування, проводиться службова перевірка і винних осіб притягують в установленому порядку до матеріальної відповідальності.

У разі необхідності встановлення причин загибелі собаки проводиться розтин, про що спеціаліст ветеринарної медицини оформлює протокол розтину трупа службового собаки.

На основі даних складеного протоколу оформлюють необхідні документи про списання відповідно до законодавства України.

Використання кінологом особистого собаки здійснюється з письмової згоди (рапорт кінолога) начальника підрозділу поліції. Після визначення комісією придатності собаки складається акт та письмово обумовлюються умови використання особистого собаки в оперативно-службовій діяльності.

У разі переходу кінологів на іншу роботу, звільнення з поліції або в інших випадках закріплені за ними службові собаки (крім тих, що використовуються на підставі договору) залишаються в КП або в установлених законодавством випадках проводиться відповідна передача між установами.

Відбір, визначення придатності і закупівля собак проводяться комісією у складі керівника КП або його заступника, спеціаліста ветеринарної медицини, старшого інспектора-кінолога і (за необхідності) кінолога, за яким буде закріплений собака, відповідно до затвердженого плану закупівлі та в межах кошторисів, передбачених на зазначені цілі.

Відібрані для службового використання собаки (щупенята) не повинні мати вад, хвороб та недоліків, що унеможливають їхнє службове використання. Вік собак під час відбору не повинен перевищувати 2 років (крім виняткових випадків).

Вибракування собак здійснюється відповідно до пункту 12 розділу VI Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України постійною комісією, члени якої оформлюють на кожного собаку акт про выбракування службового собаки.

Затверджений керівництвом територіального органу Національної поліції України акт про вибракування службового собаки здається до фінансового підрозділу, його копія залишається в КП.

7.5. Розміщення, утримання та збереження службових собак

Службові собаки розміщуються в КП поліції, спеціальних навчальних закладах (центрах) поліції та відокремлених підрозділах територіальних органів Національної поліції України у спеціально обладнаних приміщеннях (вольєрах). У разі відсутності таких приміщень дозволяється тимчасове утримання службових собак за місцем проживання кінологів відповідно до законодавства.

У випадку вибракування або загибелі службових собак їхні справи зберігають у підрозділі протягом 5 років, після чого знищують в установленому порядку.

Для утримання службового собаки на стаціонарних постах патрульної поліції, блокпостах, контрольних чи інших постах поліції, у відокремлених відділах (відділеннях) поліції обладнується вольєр для тимчасового розміщення службового собаки.

Споруди КП, а також приміщення для розміщення 1–5 службових собак при районних відділах (відділеннях) поліції будуються за типовими проектами.

КП являє собою огорожену глухим парканом заввишки не нижче 2 м ділянку, умовно поділену на три частини, де розташований комплекс будівель і споруд. У першій частині розташовані адміністративні та господарські споруди, у другій – навчально-тренувальні споруди і необхідні снаряди, у третій – комплекс вольєрів, де утримують службових собак.

В адмінбудинку передбачаються такі основні приміщення: кабінети начальника та заступників, інспекторів-кінологів, кімната чергового, кабінет кінології, навчальний клас, приміщення для обслуговуючого персоналу, кімната для прийому їжі, готель для приїжджих (2–10 місць), побутовий комплекс (кімнати для миття, сушіння та хімчистки робочого одягу, роздягальні, душова, лазня), кімната для зберігання спецпорядження та інвентарю.

Зі службовим будинком будується гараж для службових автомобілів КП та ветеринарна лікарня з кабінетами спеціаліста ветеринарної медицини, кімнатами зберігання медикаментів, оглядовою, операційною та ізолятором для собак на 5–10 місць.

У КП, у якому не передбачено будівлі ветеринарної лікарні зі стаціонаром, в адмінбудинку обладнується кімната для прийому та ветеринарної обробки собак (щеплення, перев'язки тощо), а також приміщення для утримання 2–3 хворих собак.

У першій частині КП будується кухня для приготування їжі собакам, у якій передбачаються варильний зал, кімнати для остигання та миття посуду, холодильні камери для зберігання 10–20-денного запасу м'яса та приміщення для зберігання інших продуктів.

У другій частині КП (навчально-тренувальна) розміщується (або у КП, або за його межами) комплекс спеціальних стандартних споруд для дресирування і тренування службових собак – смуга перешкод, що складається з таких елементів:

1) зубчастий палісадник – нестійка переносна перешкода завширшки 2 м та заввишки 1 м. Верхні кінці бокових стінок та планок мають овальну форму;

2) чагарник – переносна перешкода завширшки 2 м та заввишки 1,3 м (висота дерев'яної основи – 0,7 м, довжина гнучких гілок з листям – 60 см);

3) паркан – стійка переносна перешкода завширшки 2 м, яка має форму щита, виготовленого з дощок завтовшки 4 см та брусків (бокових стійок із хрестовинами) розміром 15×20 см;

4) канава – перешкода, що складається з двох однакових помостів, скріплених між собою, із розривом 2 м. Поміст складається з двох щитів (завдовжки 2 м та завширшки 1,5 м кожний), виготовлених з дощок завтовшки 4 см. Перший щит установлено горизонтально на підставці заввишки 1 м, інший – під нахилом до горизонту;

5) лаз (ділянка для переповзання) – коридор заввишки 50 см, завдовжки 10 м та завширшки 2 м. Верх та боки обтягуються металевією сіткою. З метою безпеки торцева частина сітки при вході в коридор обшивається м'яким матеріалом. Посеред коридору по всій його довжині накладається брезент;

б) сходи – платформа (довжина 1,7 м, ширина 1,2 м, товщина 4,5 см), закріплена на стовбурах на висоті 4 м. До платформи з боку стартової лінії кріпиться сходинка (підйом) завдовжки 5 м, завширшки 1,2 м. Ширина сходинок 10 см, товщина – 4,5 см, відстань між ними 25 см. Довжина сходин для спуску – 6 м, ширина 1,2 м, товщина сходинок 4,5 см, ширина – 10 см, відстань між ними 25 см. Платформу та сходинки з обох боків загороджено поручнями заввишки 1 м. Відстань між вертикальними планками поручнів 25–30 см;

7) деревина (бум) – стовбур завдовжки 8 м, діаметром 25 см із пласкою поверхнею, ширина якої 18 см, установлений горизонтально на трьох опорних стійках з хрестовинами, та два трапи завдовжки 2 м, завширшки 25 см кожний, що встановлені під нахилом до кінців стовбура в одній площині з ним. Відстань від майданчика до верхнього правого стовбура 1,2 м. На зовнішній площині трапа встановлені поперечні планки розміром 5×3 см з інтервалом 35 см.

У третій частині КП розміщується комплекс вольєрів для службових собак, поділений на дві частини:

- 1) для утримання племінних сук та цуценят;
- 2) для утримання робочих собак.

Відділення, у яких утримуються племінні суки та цуценята, з метою ізолюваного утримання загороджується глухим парканом. У цьому відділенні розташовано вольєри, які обігривають у холодну пору року. Поруч обладнують кілька огорожених металевою сіткою майданчиків для утримання цуценят у теплу пору року. На кожному майданчику встановлюється будка та мініатюрні тренувальні снаряди (колода, драбинка тощо).

Територія цуценятника огорожується, доступ до неї суворо обмежений, перед усіма входами встановлюються дезінфікувальні килимки (мати).

Приміщення для постійного утримання службових собак являє собою капітальний вольєр, що складається з кабіни розміром 3 кв. м, у якій встановлюється дерев'яна розбірна будка та місця для вигулу.

Підлога кабіни обов'язково має бути дерев'яною, стіни – оштукатурені або викладені облицювальною плиткою. Для доступу

світла над дверима має бути засклена рама. Знизу у дверях обладнується лаз розміром 40×50 см, який узимку від холоду завішується цупкою тканиною. Площа вигулу – 6 кв. м.

Передню частину вольєра обладнують металевими ґратками із вмонтованими дверима і засувом. Підлога у вигулї може бути дерев'яною, асфальтованою або цементованою. Якщо підлога у вигулї не дерев'яна, для собак обладнують спеціальні дерев'яні лежаки розміром 1×1 м. Кілька таких вольєрів (10–15), що мають загальний дах, складають блок вольєрів.

Вольєри розташовують на сухому підвищеному місці і повинні бути обладнані водопроводом. Не дозволяється будувати КП чи окремі вольєри поблизу вулиць з великим рухом транспорту та пішоходів, а також поблизу житлових будинків, гаражів та приміщень для худоби. Приміщення для службових собак мають бути світлими, сухими і фасадом повернуті на південь або в бік, протилежний пануючим вітрам. Підлогу у місцях для вигулу настиляють з нахилом у бік фасаду вольєра. Перед фасадом уздовж вольєрів обладнується асфальтова доріжка з канавкою для стоку води та нечистот у централізовану каналізацію або септик.

На дверях кожного вольєра кріпиться табличка із зазначенням номера, клички, породи і масті собаки, дати його народження, а також прізвища кінолога, за яким закріплений собака.

Собак розміщують у вольєрах з урахуванням статі, віку та особливостей поведінки. Поруч розміщують собак різностатевих, різної поведінки та віку. Суки, що пустують, повинні утримуватись (за можливості) подалі від плідників.

У вольєрах службових собак утримують без нашийників, повідків і намордників.

Переміщення собак з одного вольєра до іншого, а також розміщення нових собак проводяться за вказівкою начальника КП або спеціаліста ветеринарної медицини і лише після ретельної механічної обробки, очищення та дезінфекції вольєра.

Важливою умовою збереження працездатності собак є правильне їх утримання та обслуговування, що передбачає:

- огляд собак для визначення стану їх здоров'я;
- вигулювання;

- чищення;
- годування;
- прибирання місць утримання собак;
- прибирання прилеглої до місць утримання собак території;
- проведення занять із собаками;
- вихід із службовими собаками на службу.

За кожним собакою закріплюється один комплект спецпорядження і предметів догляду. Спецпорядження зберігається в ящиках, що кріпляться у кожній кабіні.

Правила утримання:

- 1) на територію КП забороняється вхід сторонніх осіб без дозволу керівника КП або особи, яка його заміщує;
- 2) не дозволяється грубе ставлення до собак;
- 3) дресирування собак має здійснюватися відповідно до графіка, затвердженого керівником КП, у спеціально відведеному для цього місці;
- 4) собак у разі захворювання, відмови від корму, у випадку укусів сторонніми собаками або іншими тваринами негайно ізолюють та утримують окремо під наглядом до кінця карантинного строку, визначеного спеціалістом ветеринарної медицини;
- 5) під час загального виходу собак не спускають з повідків;
- 6) пустуючих сук виходять в окремих місцях або в останню чергу;
- 7) хворих собак виходять у спеціально відведеному місці за вказівкою спеціаліста ветеринарної медицини;
- 8) забороняється вихід на службу з хворими собаками та суками, які пустують.

Щоденне прибирання приміщень КП та його території має передбачатись розпорядком дня. Прибирання приміщень і території здійснюється вожатими службових собак.

Перед прибиранням усі собаки мають бути виведені з вольєрів та прив'язані таким чином, щоб унеможливити контактування один із одним.

Вольєри та території прибирають кожного дня зранку.

Під час прибирання стіни будки, кабін і місця для вигулу протирають вологою ганчіркою, а дерев'яну підлогу після очищення від бруду протирають вогкою тирсою або змивають водою та підмітають. Узимку кабін і місця для вигулу прибирають від снігу і льоду.

Після прибирання все сміття збирають у спеціальні ящики і вивозять за межі КП у спеціально відведене для цього місце, де спалюють або закопують.

У холодну пору року як підстилку для службових собак використовують соломку, сіно або дрібну пакувальну стружку. При кожному прибиранні підстилку перетрушують, вогку її частину викидають, а повну її заміну роблять через кожні 5–7 днів.

Підстилку одного собаки забороняється використовувати для іншого.

Кабін, місця для вигулу і будки в теплу пору року не менше двох разів на місяць необхідно мити гарячою водою і просушувати. Кабін потрібно провітрюватися кожного дня.

Для профілактики заразних захворювань, що характерні для теплої пори року, не менше одного разу на місяць під наглядом спеціаліста ветеринарної медицини треба проводити дезінфекцію приміщень, у яких утримуються собаки.

КП для прибирання приміщень забезпечують відповідним інвентарем.

Правила годування є такими:

1) їжу для собак готують лише з доброякісних продуктів або використовують сухий корм класу «преміум» або «супер-преміум»;

2) забороняється годувати службових собак залишками їжі з громадських пунктів харчування;

3) контроль за якістю продуктів і приготуванням їжі покладається на спеціаліста ветеринарної медицини та чергового по підрозділу;

4) спеціалізована кухня службових собак забезпечується необхідним обладнанням, посудом та інвентарем за переліком;

5) під час підготовки до варки м'ясні продукти промивають чистою проточною водою і ділять на шматки не більше 0,5 кг,

солонину перед варкою ретельно вимочують для уникнення соляного отруєння собак, крупу промивають і попередньо замочують на 2–3 год, овочі подрібнюють, картоплю миють, очищають від шкурки і нарізають на частини;

6) їжу готують за таким рецептом: з розрахунку на одного собаку у казан 2–2,1 л води кладуть м'ясо, яке вариться 40–50 хв, засипають крупу і варять близько години, після цього кладуть картоплю. У кінці приготування додають сіль.

Для уникнення пригорання кашу необхідно регулярно помішувати. Їжа вважається готовою, коли крупа розварилася, картопля розминається, а м'ясо відділяється від кісток. Перед годівлею до бачків з кашею додають подрібнені сирі овочі і ретельно перемішують;

7) спеціаліст ветеринарної медицини визначає кількість їжі та дієтичне харчування індивідуально для кожного службового собаки;

8) їжу розливають по індивідуальних пронумерованих бачках, ретельно вимитих і ошпарених окропом. Бачки з кашею розставляють на спеціально обладнаних стелажах;

9) перед годуванням перевіряють якість корму, видаляють дрібні кістки, варене м'ясо подрібнюють і розкладають по бачках;

10) до моменту роздачі їжі її температура повинна бути в межах +25–30 °С. Забороняється годування собак гарячою та мороженою їжею;

11) не допускається використання залишеної в бачках їжі для згодовування іншим собакам;

12) про випадки відмови собаки від корму доповідають спеціалісту ветеринарної медицини;

13) у теплу пору року службові собаки постійно мають забезпечуватися бачками зі свіжою водою.

Середній обсяг їжі для разового годування собаки не повинен перевищувати 2 л. Годування проводиться 1 чи 2 рази на добу. Кількість годувань і обсяг їжі змінюється за приписом спеціаліста ветеринарної медицини залежно від пори року, а також росту, ваги собаки та його службової діяльності.

Годування службових собак проводиться за 2 год до занять або через 2 год після них. Їжа та вода службовим собакам подається лише із закріпленого за ними посуду, який нумерується і зберігається в осередках стелажів за таким самим номером.

Два рази на тиждень за рахунок установленної норми собакам згодовують по 150–200 г сирого м'яса. Частина з нього може використовуватися як ласощі під час дресирування (тренування) собак.

Після годування собак бачки миють гарячою водою, ошпарюють окропом і ставлять на спеціально обладнані стелажі.

Кухня для собак забезпечується необхідним посудом та інвентарем. На стіні кухні розміщується таблиця із зазначенням норм добового забезпечення собак, розкладкою продуктів на тиждень, розпорядком годування собак, описом майна.

Щоденний контроль за якістю приготування їжі для собак здійснює спеціаліст ветеринарної медицини та керівництво КП. Крім того, на кухні відповідальний працівник здійснює облік руху продовольчих товарів для годування службових собак, відображає відомості про отримання та видачу кормів.

У відомості руху продовольчих товарів для годування службових собак зазначається щомісячна їх витрата.

З метою одержання додаткових продуктів для поліпшення годування собак (у першу чергу хворих, племінних та молодняку) у КП дозволяється залежно від можливостей та умов створювати при кухні господарства для вирощування овочів та зелені (за наявності відповідних дозволів та відповідно до видів діяльності, зазначених в установчих документах).

З метою запобігання захворюванню службових собак забороняється утримання в КП собак, які не належать до підрозділу поліції і щодо яких не укладені договори про їх використання у службовій діяльності, а також надання кінологічних послуг населенню без необхідних договорів та дозволів.

7.6. Перевезення службових собак

Для перевезення службових собак використовують усі види транспорту (крім метрополітену).

Перевезення службових собак залізницею проводиться відповідно до чинного законодавства України та здійснюється, як правило, у купейних вагонах за умови викупу всіх місць в купе. Відшкодування транспортних витрат покладається на фінансовий підрозділ територіального органу поліції.

У службовому легковому автотранспорті й автобусах собак розміщують, як правило, в пасажирському салоні або в багажному відсіку за умови спеціально обладнаного там місця для собаки (стаціонарна клітка, переносний пластиковий бокс, місце в багажному відсіку автомобіля типу «універсал» тощо). У вантажному автотранспорті собак перевозять у спеціально обладнаному кузові разом з кінологами.

Перевезення службових собак у літаках, гелікоптерах, катерах та надводних човнах відбувається під пильним наглядом поліцейського-кінолога та здійснюється у місцях, найбільш пристосованих для таких перевезень.

Перевезення службових собак для їх підготовки до навчальних центрів (установ) поліції та для участі в оперативно-розшукових і профілактичних заходах здійснюється службовим автотранспортом кінологічного підрозділу.

Забороняється розміщувати службових собак у не обладнаних для цього багажниках автомобілів і багажних відсіках автобусів, а також залишати службових собак у салонах із закритими вікнами.

Перевозити дозволяється лише клінічно здорових собак, які вакциновані проти сказу не більше ніж за 12 місяців і не менше ніж за 30 днів до виїзду та мають відповідні ветеринарні документи.

Один супроводжуючий може перевозити не більше двох собак, крім випадків, за яких тварини перебувають у клітках.

Супроводжуючий собак повинен мати при собі проїзні документи, зокрема ветеринарно-санітарні паспорти та ветеринарні документи про стан здоров'я собак, що перевозяться, а також про відсутність заразних хвороб собак у місцях вивезення.

Під час перевезення супроводжуючий повинен ужити всіх заходів для забезпечення безпеки людей і службового(их) собаки (собак).

Перед перевезенням службового(их) собаку (собак) слід ретельно вичесати і вигуляти. Супроводжуючий під час перевезення повинен мати при собі посуд для годування і напування службового собаки, питну воду, необхідну кількість сухого корму, а також обладнання, щоб проводити прибирання за службовим собакою в разі потреби. Змішана годівля собаки під час перевезення заборонена.

В умовах транспортування, перебування в дорозі понад 12 годин, за тривалих відряджень і під час виконання інших службових завдань з відривом від місця дислокації підрозділу годування службових собак проводиться повноцінними сухими кормами (за нормами виробника) або іншими продуктами за встановленими нормами за рахунок сторони, що відряджає.

Під час переїзду за можливості службових собак потрібно вигулювати. Після тривалого перевезення службовим собакам надається час для відпочинку близько 12 годин.

У разі втечі або загибелі службового собаки під час перевезення супроводжуючий зобов'язаний скласти акт, який має бути засвідчений підписами відповідальних осіб станції (вокзалу, аеропорту, порту тощо). Про втечу службового собаки подається заява до найближчого органу поліції із зазначенням його клички і прикмет, а також адреси власника. Висновок службового розслідування з відповідними первинними документами передається до фінансового підрозділу для подальшого відображення у бухгалтерському обліку.

7.7. Ветеринарне обслуговування службових собак

Здійснення профілактичних, діагностичних, лікувальних та інших санітарно-ветеринарних заходів покладається на спеціалістів ветеринарної медицини, загальний контроль – на керівників підрозділу.

У разі відсутності в підрозділі посади спеціаліста ветеринарної медицини до ветеринарного обслуговування службових собак

залучаються в установленому законодавством порядку ветеринарні установи на місцях.

Робота спеціаліста ветеринарної медицини здійснюється згідно з планом проведення основних ветеринарно-санітарних заходів та планом проведення протиепізоотичних заходів, що складаються на рік та квартал.

Зазначені плани повинні погоджуватися з державними закладами (установами) ветеринарної медицини району (міста).

Спеціалісти ветеринарної медицини керуються Законом України «Про ветеринарну медицину», цією Інструкцією та іншими нормативними документами, що регламентують роботу ветеринарного персоналу.

Обов'язки спеціаліста ветеринарної медицини в КП:

1) організація та проведення профілактичних і протиепізоотичних заходів;

2) контроль за розміщенням, утриманням собак та доглядом за ними;

3) контроль за якістю продуктів, їхнім зберіганням, приготуванням корму, а також організація індивідуального та дієтичного харчування;

4) надання лікувальної допомоги хворим собакам;

5) організація та виконання зоотехнічної роботи з розведення та вирощування собак;

6) ветеринарна й зоотехнічна підготовка особового складу кінологічного підрозділу.

Профілактичні і протиепізоотичні заходи:

1) щоденний огляд собак, що перебувають у КП;

2) профілактична вакцинація собак;

3) карантинні заходи;

4) лікувально-профілактичні заходи (дезінфекція, дегельмінтизація, дезінсекція, дезакаризація, дератизація, інші обробки), якими також є:

– виявлення хворих собак;

– проведення виведення собак.

Під час щоденного огляду службових собак звертається увага на їхній загальний стан, вгодованість, шерстний покрив, одночасно контролюється ветеринарно-санітарний стан місць розміщення та прилеглої території.

Карантинні заходи проводяться протягом 21 доби стосовно собак, які прибули до підрозділу або повернулися з кінологом після тривалої відсутності та потребують ізолюваного утримання і щоденного ветеринарного огляду з термометрією. У зазначений період на території спеціальних навчальних підрозділів з дозволу спеціаліста ветеринарної медицини допускається проведення занять із собаками.

Собака з ознаками інфекційної хвороби негайно поміщається в ізолятор, а місце, де він перебував, невідкладно піддається дезінфекції.

Про встановлення інфекційної хвороби у собак спеціаліст ветеринарної медицини негайно повідомляє начальника підрозділу та державного інспектора ветеринарної медицини міста (району), а про виникнення захворювань, заразних для людей і тварин, – санітарно-епідеміологічну станцію за місцем дислокації.

Спеціаліст ветеринарної медицини розробляє план та заходи ліквідації інфекційного захворювання відповідно до вимог ветеринарного законодавства.

Профілактична вакцинація службових собак здійснюється з метою утворення в них імунітету до основних інфекційних захворювань. Вакцинація поголів'я собак проводиться згідно з планом ветеринарно-санітарних заходів.

Службові собаки КП, училищ, тренінгових, навчальних центрів поліції, відокремлених відділів (відділень) поліції та інших підрозділів повинні бути провакциновані один раз на рік проти сказу, чуми м'ясоїдних, паровірусного гастроентериту, інфекційного гепатиту, аденовірусу та лептоспірозу собак, а за необхідності залежно від епізоотичної обстановки собаки додатково вакцинуються від інших заразних хвороб.

Вакцинації підлягають лише клінічно здорові й невиснажені тварини. Щеплення цуценят проводять з 2-місячного віку з повторною ревакцинацією на 21–28 день.

При проведенні ревакцинації використовувати вакцину, до складу якої входить атенуйований вірус сказу. Наступні вакцинації проводять 1 раз на рік із записом до відповідного журналу.

У разі захворювання службового собаки кінолог, за яким він закріплений, негайно доставляє його до спеціаліста ветеринарної медицини.

Хворого собаку звільняють від несення служби (дресування) і надають йому кваліфіковану ветеринарну допомогу, у разі підозри на заразне захворювання – ізолюють. Годування хворих собак проводиться за вказівкою спеціаліста ветеринарної медицини.

Дезінфекція, тобто знищення збудників заразних захворювань проводиться з метою попередження виникнення та розповсюдження інфекційних захворювань двічі на рік (навесні і восени) відповідно до плану проведення основних ветеринарно-санітарних заходів КП.

При цьому проводиться профілактична дезінфекція місць розміщення собак, прилеглої території та інвентарю, який використовується для її прибирання.

Дезінфекційні заходи додатково проводяться перед розміщенням новоприбулих собак, після їхнього вибуття і в разі появи інфекційно хворих тварин.

Дегельмінтизація, тобто боротьба з гельмінтозною інвазією, всього поголів'я службових собак здійснюється раз на квартал, але не менше двох разів на рік, індивідуальна – за наявності клінічних ознак ураження гельмінтами (виснаження, кострубата і тьмяна шерсть, глисти в калі).

Дезінсекція – знищення шкідливих комах (блохи, власоїди, воші, мухи, комарі тощо) і дезакаризація – боротьба з кліщами є обов'язковими ветеринарно-санітарними заходами, оскільки зовнішні паразити можуть переносити ряд захворювань (комарі – дирофіляріоз, пасовищні кліщі – бабезіоз, блохи – діпілідіоз тощо).

Боротьба з комахами проводиться відповідно до плану проведення основних ветеринарно-санітарних заходів або (у разі необхідності) за рішенням спеціаліста ветеринарної медицини.

Дератизація – боротьба з гризунами (миші, щури) з метою запобігання різним заразним захворюванням (лептоспіроз, хвороба

Ауескі тощо), псуванню приміщень, інвентарю, а також продуктів харчування.

Для знищення гризунів застосовують різні препарати, під час роботи з якими слід дотримуватися правил безпеки у зв'язку з їхніми отруйними властивостями, небезпечними для здоров'я як людей, так і собак. Дератизація здійснюється лише спеціалістами ветеринарної медицини. Отруйна приманка розкладається у місцях появи гризунів.

Крім того, боротьба з гризунами в підрозділі полягає у створенні умов, що перешкоджають їхньому доступу до кормів, а також знищенні сховищ, у яких вони могли б розмножуватись. Неодмінною умовою боротьби з гризунами є дотримання чистоти і санітарних вимог у приміщеннях та на території КП.

Про проведення профілактичних заходів (дезінфекція, дезінсекція, дезакаризація, дегельмінтизація, дератизація, вакцинація собак) робиться запис у журналі обліку проведення протиєпізоотичних та інших ветеринарно-санітарних заходів.

Також у кінологічних підрозділах спеціалістами ветеринарної медицини ведуться журнал реєстрації хворих службових собак та ветеринарні паспорти.

Для проведення протиєпізоотичних та інших санітарно-ветеринарних заходів на допомогу спеціалістам ветеринарної медицини керівництво підрозділу виділяє необхідну кількість працівників.

Як ветеринарно-санітарний та організаційно-оглядовий захід у КП один раз на півроку проводиться виведення службових собак згідно з правилами виведення службових собак у кінологічних підрозділах Національної поліції України.

У вигулі беруть участь усі службові собаки, що знаходяться у підрозділі (за винятком хворих). Собаки виводяться на повідках і в намордниках. Кінолог представляє для огляду закріпленого собаку, спорядження та предмети догляду.

Спеціаліст ветеринарної медицини (перевіряючий) оглядає по черзі все представлене на вигул поголів'я службових собак, на підставі візуального огляду та акта зважування службового собаки оцінює їх вгодованість та якість чищення, оглядає спорядження, предмети догляду та місця утримання собак. Після закінчення

вигулу всі зауваження і пропозиції відображають у довідці, яку надають керівництву підрозділу.

З метою надання першої ветеринарної допомоги хворим собакам, а також з метою уникнення зараження людини кінолог повинен знати основні хвороби службових собак та правила надання першої ветеринарної допомоги.

У разі перебування службового собаки поза пунктом постійної дислокації більше 1 доби для надання долікарської ветеринарної допомоги у кожного кінолога повинна бути ветеринарна аптечка, яка комплектується спеціалістом ветеринарної медицини.

Аптечку комплектують перев'язувальними матеріалами та медикаментами, які використовують:

- 1) гумовий джгут – для зупинки кровотечі;
- 2) вата – для обробки відкритих ушкоджень (ран);
- 3) бинт – для перев'язування у разі ушкодження тканин та для фіксації зламаних кісток при накладанні шин;
- 4) діамантовий зелений 2 %, розчин хлоргексидину, мазь цинкова – для лікування мокрих екзем, інфікованих ран, опіків, потертостей, гнійних уражень шкіри (зовнішньо);
- 5) водний розчин бетадину (йод) – як антисептичний засіб у разі пошкодження шкіри (зовнішньо);
- 6) перекис водню – для дезінфекції та очищення забруднених ран, язв;
- 7) лінімент стрептоциду 5 % – для лікування ран, опіків, тріщин (зовнішньо);
- 8) ветеринарна окситетрациклінова очна мазь – при запаленні очей;
- 9) активоване вугілля – у разі отруєння, здуття кишечника, проносі та при інших захворюваннях шлунково-кишкового тракту (по 1–2 таблетки по 0,5 г 3–4 рази на день);
- 10) атоксил у пакетах по 2 г – у разі отруєння, здуття кишечника, проносі та при інших захворюваннях шлунково-кишкового тракту;
- 11) розчин хлоргексидину біглюконату 0,05 % концентрації – як протизапальний і антисептичний засіб при запаленнях м'язів, різних забоях (зовнішньо);

12) розчин йоддицерину – при травматичних ушкодженнях. Антисептик. Призначений для місцевого застосування;

13) мазь цинкова – як в'яжучу, абсорбуючу, антисептичну дію, зменшує виразність ексудативних процесів. при місцевому застосуванні зменшує прояви запалення та подразнення шкіри, пом'якшує та підсушує її.

7.8. Правила особистої гігієни та заходи безпеки під час поводження із службовими собаками

Під час поводження із собаками персонал КП має бути обережним та дотримуватися правил особистої гігієни:

1) завжди бути у спецодязі (комбінезоні або халаті), який необхідно ретельно чистити, прати та зберігати у визначеному місці;

2) не дозволяти собаці лизати руки та обличчя;

3) не давати корм і воду собаці з особистого посуду;

4) не використовувати предмети свого побуту (гребінець, носова хустинка тощо) для догляду за собакою;

5) не їсти, не пити воду і не курити під час догляду за собакою, її підготовки та використання;

6) кожного разу після закінчення роботи з догляду, підготовки та використання собаки обов'язково мити руки з милом;

7) не допускати контакту службових собак з іншими тваринами;

8) періодично з метою профілактики або за показаннями спеціаліста ветеринарної медицини проводити дезінфекцію місць утримання собак;

9) спеціальне спорядження, інвентар і предмети догляду за собаками тримати в чистоті, провітрювати і регулярно піддавати механічному очищенню, обмиванню та дезінфекції;

10) щодня ретельно оглядати собак, а у разі виявлення в них ознак хвороби негайно доповісти безпосередньому начальнику, поінформувати спеціаліста ветеринарної медицини та діяти за його рекомендаціями;

11) своєчасно виконувати визначені спеціалістами ветеринарної медицини профілактичні (щорічні щеплення від сказу, дегельмінтизація тощо) та запобіжні заходи з метою запобігання інфекційним та інвазійним захворюванням, які можуть передаватися від тварин людині;

12) у разі укусів собакою людини рану необхідно промити перекисом водню (розчином перманганату калію), обробити йодом і накласти пов'язку.

Під час утримання, догляду, годування та вигулювання службових собак працівники КП повинні дотримуватися таких правил:

1) заборонити стороннім особам заходити та перебувати на території кінологічного підрозділу;

2) ворота та хвіртки кінологічного підрозділу, двері вольєрів повинні бути постійно зачинені на засув, у тому числі й під час роботи кінолога у вольєрі;

3) тимчасове утримання собак на прив'язі проводити на справному спеціальному спорядженні, яке має бути правильно підібране та підігнане;

4) під час чищення, годування та прогулянки собак, прибирання приміщень (місць), у яких вони перебувають, використовувати лише справний інвентар;

5) під час руху за межами місць утримання собака повинна бути поруч з кінологом на короткому повідку або без нього (якщо собака до цього підготовлена) і у наморднику;

6) вигулювання собак проводити лише у відведених для цього місцях, не допускати контакту з іншими собаками, особливо бродячими;

7) під час чищення собак прив'язувати їх на справний ланцюг;

8) не дражнити собак під час їх догляду, годування та вигулювання.

Під час підготовки службових собак необхідно дотримуватися таких вимог:

1) знати та постійно вживати застережних заходів під час поводження із собаками на заняттях;

2) кожне заняття з дресирування або тренування собак розпочинати лише після необхідної підготовки та інструктажу всіх осіб, які залучаються до занять, щодо дій та правил поводження із собаками;

3) постійно спостерігати за поведінкою собаки та своєчасно запобігати його небажаним діям;

4) під час занять у складі групи кінологів із собаками з урахуванням особливостей поведінки останніх дотримуватися необхідних інтервалів та дистанції (у строю на місці – не ближче 1–2 кроків, у русі – 3–4 кроки, під час прогулянки собак – не ближче 15 кроків);

5) своєчасно стримувати агресивну реакцію собаки на людей і тварин, постійно слідкувати за поведінкою собаки і своєчасно запобігати його небажаним діям;

6) перед пуском собак на перешкоди необхідно впевнитися у їхній справності і відсутності на землі гострих предметів;

7) ласощі для собаки потрібно тримати на долоні, а не пальцями, щоб собака випадково не травмувала руку, беручи ласощі;

8) у місцях занять прив'язувати собак на справні ланцюги, відстань між якими має бути не менше 6–8 м;

9) з метою уникнення теплового або сонячного удару на собак у спеку надягати налобники і не тримати їх тривалий час у намордниках;

10) перед виходом на заняття надягати на собаку лише справне й підігнане за розміром спеціальне спорядження;

11) під час дресирування собак щодо навичок захисту помічник (фігурант) повинен бути у справному та надійно застебнутому (зав'язаному) захисному дресирувальному одязі, інструктор і помічник повинні дотримуватися запобіжних заходів з метою уникнення травмування;

12) у випадку виникнення бійки між собаками кінологи повинні сміливо і рішуче взяти собак зашийники і скручувати їх так, щоб удушливим прийомом примусити їх розійтися. Категорично забороняється бити собак, розтягувати їх у різні сторони, хапати за горло;

13) не виробляти у закріплених службових собак небажаних умовних рефлексів (не створювати відповідних умов для їх вироблення), що може призвести в майбутньому до травмування персоналу і собаки.

Під час використання на службі собак необхідно дотримуватися таких заходів безпеки:

- 1) знати та постійно виконувати правила поведження із службовими собаками;
- 2) постійно бути насторожі та своєчасно запобігати небажаним діям службового собаки;
- 3) не використовувати на службі не підготовлених собак;
- 4) не використовувати на службі службових собак без спеціально передбаченого спорядження або на несправному спорядженні;
- 5) під час руху до місць несення служби й у зворотному напрямку потрібно тримати собаку на повідку;
- 6) не використовувати службових собак для огляду транспортних засобів, у яких перевозяться отруйні, токсичні та їдкі речовини, кислоти, цемент, мінеральні добрива та пально-мастильні матеріали;
- 7) не допускати використання службових собак на необладнаних оглядових майданчиках, засліплення їх ліхтарем у темний час доби;
- 8) не розміщувати собак у місцях інтенсивного руху транспортних засобів та людей, не захищених у холодну пору від опадів і вітру, а влітку від прямих сонячних променів, із високою концентрацією окису вуглецю, вуглекислоти та інших шкідливих речовин;
- 9) не дозволяти стороннім особам гладити й давати службовим собакам ласощі (корм);
- 10) не дозволяти собакам з'їдати знайдений на землі корм, пити з випадкових джерел;
- 11) не утримувати довгий час собак на сонці в наморднику і без нього.

У разі втрати (загибелі, крадіжки, утечі) службового собаки, його захворювання чи травмування через невиконання відповідних заходів безпеки, неналежне утримання, годування або напування, що призвело до списання службового собаки не придатного до дресирування або використання в племінній справі собаки призначається службове розслідування. Винних посадових осіб притягають

до адміністративної відповідальності. Нарахування матеріальних збитків проводиться відповідно до законодавства України.

Кінологи, винні у втраті або списанні їхніх власних собак, до матеріальної відповідальності не притягаються.

Перелік неусувних вад, хвороб та недоліків, що виключають використання собаки (цуценяти) у службовій і племінній діяльності:

1. Загальна фізична недорозвиненість кістяка і мускулатури.
2. Основні різко виражені вади в екстер'єрі:
 - 1) зуби із дуже зруйнованою емаллю, відсутність іклів на одній або обох щелепах;
 - 2) тонка зі слабкою мускулатурою шия або шия з відвислою складчастою шкірою;
 - 3) надмірно провисла або горбата спина;
 - 4) провислий або горбатий, вузький з недорозвиненою мускулатурою поперек;
 - 5) дуже скошений круп;
 - 6) кругла з опуклими вигнутими ребрами непропорційно широка спереду та надмірно вузька або мала грудна клітка;
 - 7) опущений або надмірно підтягнутий живіт;
 - 8) вузький постав передніх кінцівок, вивернуті назовні або всередину лікті, різко виражений розмір або клишоногість, козинець, шабlista постава задніх кінцівок, зближеність або вивернутість скакальних суглобів, плоскі, розпущені лапи.
3. Порушення і ураження центральної нервової системи (мозку і його оболонок) за наявності розладів руху.
4. Захворювання периферійних нервів, що спричинили невиліковний функціональний розлад тих чи інших органів.
5. Кульгавість, спричинена атрофією м'язів плеча, стегна. Хронічне запалення сухожиль, зв'язок і суглобів.
6. Тривалий різко виражений, що не піддається лікуванню, розлад травлення на ґрунті перенесених гострих захворювань, хронічне протікання хвороб, отруєнь та інтоксикацій.
7. Хронічні хвороби дихальних шляхів, легенів, плеври з чітко вираженими симптомами (задишка, кашель, хрипи, ціаноз

слизових оболонок). Порушення дихання внаслідок зміни, переродження слизової оболонки носа або новоутворення.

8. Хронічні хвороби серця і великих кровоносних судин.

9. Хронічний ревматизм мускулатури і суглобів, що супроводжується хворобливістю, кульгавістю та втратою руху.

10. Деформація суглобів, сухожиль та м'яких тканин, що перешкоджає нормальному руху.

11. Хронічне ураження лімфатичних залоз з нагноєнням, утворенням наривів.

12. Неправильно зрослі переломи, що спричинили ускладнення руху.

13. Пухлини або хронічні процеси, що ускладнюють надягання нашійника.

14. Злоякісні новоутворення.

15. Грижі з випадінням кишечника та сальника.

16. Невиліковні хвороби пальців і пазурів, що заважають рухам.

17. Хронічне гнійне запалення вуха зі зміною функцій лабіринту, барабанної перетинки, що супроводжується частковою втратою слуху.

18. Слабке чуття.

19. Хронічні запалення сльозового мішка, кон'юнктиви, сльозовий свищ, хронічна сльозотеча, часткова втрата зору.

20. Старість (8–10 років).

21. Кастрати.

22. Хронічні, що не піддаються лікуванню, паразитарні хвороби (стригучий лишай, парша, демодекоз), екземи при значному поширенні по тілу.

23. Травматичні пошкодження (рани, удари тощо), хвороби (не зазначені у цьому переліку), що призводять до незворотної втрати працездатності і не виправдовують витрат на лікування.

24. Переважання у поведінці собаки орієнтовної, орієнтовно-статевої та пасивно-оборонної реакцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балагур Л. А. Підготовка майбутніх офіцерів до управління основними підрозділами охорони державного кордону як актуальна професійно-педагогічна проблема / Л. А. Балагур // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2013. – № 5.
2. Бабурова Г. А. Кинологія : учебник / Г. А. Бабурова. – 5 изд. – Лань, 2018.
3. Богданюк О. Д. Формування готовності до професійної діяльності у майбутніх офіцерів-кінологів державної прикордонної служби: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. Д. Богданюк. – Хмельницький, 2007.
4. Була Л. В. Оцінка службових собак, які дресируються по пошуку наркотичних засобів та зброї: дис. канд. с/г наук: спец. 06.02.01 «Розведення та селекція тварин» / Людмила Валер'янівна Була. – Чубинське: УААН, 2009.
5. Виноград О. В. Педагогічні умови формування професійних якостей військовослужбовців-кінологів у процесі навчання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 20.02.02 «Військова педагогіка та психологія» / О. В. Виноград. – Хмельницький, 2001.
6. Гриценко В. В. Техніка дресировки собак. Навыки послуш. : уч. пос. / В. В. Гриценко. – 2 изд. – Лань, 2018.
7. Заболотна О. Р. Підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників до роботи з технічними засобами прикордонного контролю : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня. канд. пед. наук: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. Р. Заболотна; Держ. прикордон. служба України, Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2012.
8. Методика привчання службових собак до пошуку зразків СІТЕС / О. В. Дворнічен. – Хмельницький, 2014.
9. Про заходи щодо організації діяльності Кінологічної служби МНС України : Наказ МНС України від 30.11.2006 № 761. – К. :

МНС України, 2006. – 11 с. – (Нормативний документ МНС України. Наказ).

10. Про затвердження Положення про Департамент спеціалізованої підготовки та кінологічного забезпечення Міндоходів та Положення про Спеціалізовану лабораторію з питань експертизи та досліджень Міндоходів [Електронний ресурс] : наказ Міністерства доходів і зборів України від 29 травня 2013 року № 133. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/pro-minrd-ukraini/struktura/spetsializovan-department-ta-org/spetsializovana-laboratoriya-z-pitan-e/diyalnist/normativna-baza-sled-/62789.html>.

11. Романишина Л. М. Роль викладача у формуванні готовності майбутніх кінологів до службової діяльності / Л. М. Романишина, О. Д. Богданюк // Проблеми сучасної педагогічної освіти : зб. статей. – Ялта : РВВ КГУ, 2006. – Вип. 11. Ч. 1. – (Серія : Педагогіка і психологія).

Навчальне видання

СЕРІЯ «НА ДОПОМОГУ СТУДЕНТУ УДФСУ»

**Чмелюк Василь Васильович, Грищук Віктор Леонідович,
Антоненко Сергій Анатолійович, Бухтіяров Олексій Анатолійович,
Кисленко Дмитро Петрович**

ОСНОВИ КІНОЛОГІЇ

Навчальний посібник

Відповідальний за випуск

Д. Ф. Салахова

Редактори

О. В. Данильчик

Форматування та
комп'ютерна верстка

О. В. Лисенко

Здано до друку 27.11.10.2019. Формат 60×84/16
Папір офсетний № 1. Гарнітура «Times New Roman».
Друк. арк. 7,3.

Тираж 300 примірників. Замовлення № 816.

*Підготовлено до друку Видавничо-поліграфічним центром
Університету ДФС України
08200, вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, Київська область, Україна*

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготовлювачів і
розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 5104 від 20.05.2016*